

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Tarih Anabilim Dalı

**OSMANLI-HABSBURG SAVAŞLARINDA BİR GENERAL:
RAIMONDO MONTECUCCOLI VE TERCÜME-İ FENN-İ HARB
(1660-1664)**

Nursel DOĞAN

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2018

OSMANLI-HABSBURG SAVAŞLARINDA BİR GENERAL: RAIMONDO
MONTECUCCOLI VE TERCÜME-İ FENN-İ HARB

(1660-1664)

Nursel DOĞAN

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Tarih Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

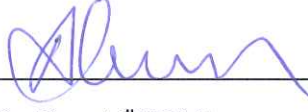
Ankara, 2018

KABUL VE ONAY

Nursel Doğan tarafından hazırlanan "Osmanlı-Habsburg Savaşlarında Bir General: Raimondo Montecuccoli ve Tercüme-i Fenn-i Harb" başlıklı bu çalışma, 17 Ocak 2018 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Rüya KILIÇ (Başkan) (Danışman)

Doç. Dr. Ahmet ÖZCAN

Doç. Dr. Fatih YEŞİL

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Musa Yaşar SAĞLAM

Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kağıt ve elektronik kopyalarının Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezim/Raporum sadece Hacettepe Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- Tezimin/Raporumun 3 yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

17.01.2018

Nursel Doğan

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kâğıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinlerin yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Tezimin/Raporumun tamamı dünya çapında erişime açılabilir ve bir kısmı veya tamamının fotokopisi alınabilir.

(Bu seçenekle teziniz arama motorlarında indekslenebilecek, daha sonra tezinizin erişim statüsünün değiştirilmesini talep etmeniz ve kütüphane bu talebinizi yerine getirirse bile, teziniz arama motorlarının önbelleklerinde kalmaya devam edebilecektir)

Tezimin/Raporumun 2021 tarihine kadar erişime açılmasını ve fotokopi alınmasını (İç Kapak, Özet, İçindekiler ve Kaynakça hariç) istemiyorum.

(Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir, kaynak gösterilmek şartıyla bir kısmı veya tamamının fotokopisi alınabilir)

Tezimin/Raporumun.....tarihine kadar erişime açılmasını istemiyorum ancak kaynak gösterilmek şartıyla bir kısmı veya tamamının fotokopisinin alınmasını onaylıyorum.

Serbest Seçenek/Yazarın Seçimi

12 / 02 / 2018

Nursel Doğan

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında zgn olduğunu, Prof. Dr. Rüya KILIÇ danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığını beyan ederim.

Nursel Doğan

TEŞEKKÜR

Her şeyden evvel belirtmem gerekir ki Hacettepe Üniversitesi Tarih Anabilim Dalı'na kayıt olduğum zamandan şimdiye kadar gelen süreçte tanıdığım tüm değerli hocalarıma teşekkürü bir borç bilirim. Lisans ve yüksek lisans dönemlerimde iki kez faydalanma fırsatını yakaladığım Erasmus+ Programı dolayısıyla ilk olarak Tarih Bölümü Başkanı Prof. Dr. Ramazan ACUN'a gösterdiği anlayış dolayısıyla ayrıca teşekkür etmeliyim.

Her tezin yazılma hikayesi olduğu gibi bir de başlangıç olayı vardır. Bologna Üniversitesi Yazma Eserler Kütüphanesi'nde bulunduğumuz sırada Raimondo Montecuccoli'nin yağlı boya tablosunu görüp etkilendikten sonra bana bu konuyu çalışabileceğim fikrini veren, özellikle beni askerî tarih konusunda yüreklendiren ve tezin ilerleyen kısımlarında İtalyanca ve bilhassa Fransızca çeviriler konusunda yardımlarda bulunan, aynı yolda yürüdüğüm eşim Dr. Güner DOĞAN'a sonsuz teşekkür ederim.

Lisans döneminden itibaren tanık olduğum çalışmalarındaki titiz tarzı, metot ve yöntem konusundaki yol gösterici tavrı ve tez dönemim boyunca göstermiş olduğu ilgiden dolayı danışmanım kıymetli hocam Prof. Dr. Rüya KILIÇ'a ne kadar teşekkür etsem azdır. Değerli hocam Doç. Dr. Phil. Gümeç KARAMUK'a sohbetlerimiz sırasında verdiği kıymetli bilgiler ve Latince çeviriler konusundaki yardımlarından dolayı minnettarım.

Tez konum dolayısıyla sık sık Basel Universitat Hauptbibliothek ve Bern Universitat Hauptbibliothek'ten faydalanma imkanı yakaladım. Bu sırada her iki üniversiteden bazı dersleri de takip ettim. Basel Üniversitesi Tarih Bolumunden kıymetli hocam Prof. Dr. Susanna Burghartz'a tezim konusunda yaptığı kıymetli yorumlardan dolayı çok teşekkür ederim. Bern Üniversitesi Tarih Enstitusu'nden saygıdeğer hocam Prof. Dr. Christian Windler'e sık sık yaptığımız gorüşmeler sırasında tezim hakkındaki fikirlerinden, yol göstericiliğinden ve her ne zaman kapısını alsam yaşadığım heyecanı anlayışla karşıladığından kendisine ayrıca teşekkür etmeliyim. Bunun yanısıra ikinci kez faydalanarak Erasmus+ programı ile bulunduğum Paris INALCO'da (Institut

National des Langues et Civilisations Orientales) bulunan, yardımları ve ilgisi dolayısıyla sevgili koordinatörüm Stephane LONDERO'ya da çok teşekkür ederim.

Hacettepe Tarih Bölümü'nden saygıdeğer hocam Yrd. Doç. Dr. Hulusi LEKESİZ'e paleografya derslerinde verdiği kıymetli bilgiler sayesinde tezimin yoğun bölümünü yazabildiğimi söylemeli ve hocama bilhassa teşekkürlerimi bildirmeliyim. Kıymetli hocalarım Prof. Dr. Mehmet ÖZ, Prof. Dr. Ahmet Yaşar OCAK, Prof. Dr. Mehmet ÖZDEN, Prof. Dr. Mehmet SEYİTDANLIOĞLU ve diğer değerli hocalarıma, bölümümüz sekreteri Serpil DOĞAN OKUMUŞ'a ve katkılarından dolayı Doç. Dr. Ahmet ÖZCAN'a ve Doç. Dr. Fatih YEŞİL'e de teşekkür ederim.

Gerek lise dönemimde gerekse üniversite yıllarımda maddî ve manevî desteklerini her zaman yanımda hissettiğim ve hayatım boyunca da kendilerine daima teşekkür içinde bulunacağım kıymetli hocalarım Mustafa MERMERCİ ve Doç. Dr. Mustafa GÖKÇE'ye çok teşekkür ederim, iyi ki varsınız. Hacettepe Tarih Bölümü'ne gelmem konusunda üzerimde oldukça emekleri bulunan başta saygıdeğer hocam Albay Ali KÖSEM'e ve sayesinde kurulan Mehmetçik Dersanesi'ne de minnettarım.

Akademik kariyer yapma isteğimi daima destekleyen, yüreklendiren ve tez yazma sürecinde beni ilgiyle sürekli dinleyen sevgili babam Recep YILMAZ'a ve tez sürecimi adım adım takip eden geniş aileme çok çok teşekkür ederim.

Basel, Ocak 2018

ÖZET

DOĞAN, Nursel. *Osmanlı-Habsburg Savaşlarında Bir General:Raimondo Montecuccoli ve Tercüme-i Fenn-i Harb (1660-1664)*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2018.

Bu tez, 1660-1664 yılları arasında Osmanlı-Habsburg ilişkilerinde önemli rol oynayan ve 1664 tarihli St. Gotthard Savaşı'nda Habsburg müttefik ordusunun genel kumandanı olarak bizzat Osmanlılara karşı savaşan General Raimondo Montecuccoli'nin bu ikili ilişkiler çerçevesinde hayatını ve Osmanlı ordusuna dair yapmış olduğu gözlemlerini kaydettiği *Mémoires de Montecuccoli* adlı anılarını ele almaktadır. Böylece XVII. yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı İmparatorluğu'nun askerî yapısı, Montecuccoli'nin gözlemleri özelinden ortaya konulması hedeflenmiştir. Osmanlı ordusunun Habsburg cephesinden nasıl görüldüğü ve buna karşı nasıl bir tutum içerisinde oldukları dikkatli bir şekilde incelenmiştir. Ayrıca bu tez Montecuccoli'nin anılarının bir tercümesi olan *Tercüme-i Fenn-i Harb* adlı Osmanlıca nüshanın ilgili bölümlerini de konu almaktadır. Bu sebeple dönemin askerî sahadaki diğer çeviri eserleri de göz önünde bulundurulduğunda Osmanlı askerî yapısının bir ihtiyaç hâlinde bu eseri çevirme zarureti hissettiği ortaya konulmuştur.

Anahtar Sözcükler

Montecuccoli, St. Gotthard, Raab, Savaş, Habsburg Ordusu, Osmanlı Ordusu, Mémoires de Montecuccoli, Ecolés Militairés, Strateji, Askerî Devrim.

ABSTRACT

DOĞAN, Nursel. *A General in The Battles of Ottomans-Habsburgs: Raimondo Montecuccoli and Tercüme-i Fenn-i Harb (1660-1664)*, Master's Thesis, Ankara, 2018.

This thesis is about a General Raimondo Montecuccoli of Habsburg Army who played a big role in 1660-1664 Ottomans-Habsburgs relations and fought against the Ottomans as a general of Habsburg allied army in the Battle of St. Gotthard (1664), and *Mémoires de Montecuccoli* which consist of his observations about Ottoman army. Therefore The Ottoman Empire's military structure in the XVII. century is tried to enlighten with Montecuccoli's observations. The questions how Habsburgs side saw the Ottoman army and what their attitude was about this big army are analysed carefully. This thesis is also about *Tercüme-i Fenn-i Harb* which comprised of Montecuccoli's memories' (*Mémoires de Montecuccoli*) translated version in Ottoman language. Therefore with other translated documents about military area also taking into consideration, there is an important result that the Ottoman military structure needed to translate to follow what transformed was in Europe military construction.

Keywords

Montecuccoli, St. Gotthard, Raab, Battle, Habsburg Army, Ottoman Army, Mémoires de Montecuccoli, Ecolés Militairés, Strategy, Military Revolution.

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY.....	i
BİLDİRİM.....	ii
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI.....	iii
ETİK BEYAN.....	iv
TEŞEKKÜR.....	v
ÖZET.....	vi
ABSTRACT.....	vii
GİRİŞ	1
1.BÖLÜM: ASKERÎ SAHAYA GİRİŞİ	6
1.1. İlk Eğitim Yılları	6
1.2. <i>Tenente Colonello Raimondo Montecuccoli ve Otuz Yıl Savaşları</i>	13
2. BÖLÜM: DOĞUDAKİ DÜŞMAN OSMANLI İMPARATORLUĞU	33
2.1. Savaşa Doğru: Erdel Meselesi ve Uyvar'ın Muhasarası	46
2.2. Raab Sırtlarında Savaş: Szentgotthard 1664	60
3. BÖLÜM: GENERAL MONTECUCCOLİ'NİN STRATEJİLERİ VE ANILARI (<i>MEMOIRES DE MONTECUCCOLI</i>)	79
3.1. Montecuccoli'nin Antik Yunan Döneminden Rönesans'a Aristoteles, Galileo ve Macchiavelli Ekseninde Düşünceleri.....	83
3.2. Teoriden Pratiğe: <i>Macaristan'da Türklere Karşı Savaş Hakkında (De La Guerre Contre Le Turc on Hungrie)</i>	89
3.2.1. <i>İnsan Unsuru Hakkında (Des Hommes)</i>	95
3.2.2. <i>Harp Akademisi (Ecolés Militairés)</i>	104
3.2.3. <i>Topçuluk Hakkında (De L'Artillerie)</i>	107
3.2.4. <i>Yiyecek Ambarları ve Savaş Mühimmatı Hakkında (Du Bagage & Des Munitions De Guerre)</i>	109

4. BÖLÜM: <i>TERCÜME-İ FENN-İ HARB</i>.....	113
4.1. <i>Fasl-ı Der-Ahvâl-i Ecnâs ve Envâi Esliha ve Âlet ve Edevât-ı Harbiyye</i>	118
4.2. Ordu Bölüklerinin Harekâtları Hakkında	125
4.3. <i>Fenn-i Harb Üzere Kalelere Yapılacak Hücum ve İstilâlar Hakkında</i>	127
4.4. Âlî Osmân Askeriyle Nemçe Askeri Beyninde Diyâr-ı Engürüsde Tedâvül Eden Harp ve Kıtâl Hakkında	130
1663-1664 SEFER GÜZERGÂHINDA ST. GOTTHARD ARAZİ KEŞFİ.....	134
SONUÇ.....	153
KAYNAKÇA	157
EKLER.....	167
EK 1. General Raimondo Montecuccoli	168
EK 2. Otuz Yıl Savaşları'nda Raimondo Montecuccoli	169
EK 3. 1664 St. Gotthard Muharebesi'nde İmparatorluk Generali Raimondo Montecuccoli.....	170
EK 4. Yeniçerilerin Raab Nehri Üzerinden Geçişleri.....	171
EK 5. <i>Tercüme-i Fenn-i Harb</i>'in ilk sayfası.	172
EK 6. <i>Tercüme-i Fenn-i Harb</i> İçindekiler Tablosu	173
EK 7. Orijinallik Raporu.....	176
EK 8. Etik Kurul İzin Muafiyeti Formu	177

GİRİŞ

Cornell Fleischer'ın *Gelibolulu Mustafa Âli'sini* okuduğum sıralarda, geçmişten bir karakterin, öyle ki Osmanlı İmparatorluğu coğrafyasında kalemi kuvvetli bir şahsiyetin, nasıl ete kemiğe büründüğünü, tüm yaşamıyla, sevdiği ve sevmediği durumlarla, kırgınlıkları ve kızgınlıklarıyla, şiddetli eleştirileri veyahut övgüleriyle, yolculuklarıyla velhasıl bir insanın yaşam macerasını anlatmaya çalışmanın nasıl bir mesele olduğuna dair pek çok kişide olduğu gibi bende de bir merak uyanmıştı. Beni en çok etkileyen yazılı kültürden ziyade sözlü kültürün yoğun ilgi gördüğü bir imparatorluk toplumunda Gelibolulu gibi Osmanlı tebaasından bir şahsiyetin kalemiyle derdini anlatmaya çalışırken dönemin Osmanlı dünyasına ilişkin bilgiler de vermesi ve özelden genele bir metot uygulamış olmasıydı.

Fleischer'ın kitabını okuduğum sıralarda Bologna Üniversitesi Kütüphanesi'nde bulunuyor olmam ve kütüphane görevlisinin bana söz arasında Raimondo Montecuccoli'nin orijinal, çerçevesi tam bir generale yakışır tarzda savaş malzemeleriyle süslenmiş yağlı boya tablosunu¹ göstermesi de bu çalışmanın ortaya çıkması için iyi bir başlangıçtı.

Raimondo Montecuccoli ile ilk karşılaşmam bu vesileyle oldu. Hayatına, fikirlerine ve eserlerine dair en ufak bir malûmatım yoktu henüz. Yaşamına dair İtalya'nın farklı kütüphane ve arşivlerinde pek çok bilgi mevcuttu. Bunların en başında Montecuccoli'nin el yazmalarının ve çizimlerinin bulunduğu Venedik Correr Müzesi Kütüphanesi gelmektedir. Farklı editörler tarafından derlenen çalışmalarına Bologna Üniversitesi Kütüphanesi'nden, ölümünden sonra farklı dillere çevrilen eserlerinin kopyalarına ise Venedik Ca' Foscari Üniversitesi Kütüphanesi ve Venedik Querini Stampalia Kütüphanesi'nden ulaşma imkânı yakaladım. Montecuccoli'nin 1734 tarihinde Fransızca basılmış olan *Mémoires*'ına da Paris INALCO'da eğitim aldığım sırada Paris National Bibliothèque'ten ulaştım.

Edindiğim dökümanlar ile Raimondo Montecuccoli'nin çevresini, ilk eğitim yıllarını ve dönemin Avrupa'sını ve elbette Habsburg Sarayı'nın politikalarını kavramaya çalıştım.

¹ Montecuccoli'nin portesini Bologna Üniversitesi Kütüphanesi'nde ilk kez gördüğümde çekmiş olduğum bir fotoğraf karesi için bkz. Ekler, 1.

Her şeyden evvel Montecuccoli'nin doğuştan bir asker olduğuna inandığımı söylemek isterim. Asker bir babadan ve hatta yakınlarının çoğunun asker olduğu bir aileden gelen Montecuccoli'yi tez konusu olarak tercih etmem, bu alanın oldukça bakir oluşundan ve Montecuccoli gibi bir askerin düşüncelerinin günümüz Türkiye'sinde askerî tarih çalışmalarında henüz kendini tam olarak bulamamasından ileri gelir. Yazdıklarının nerdeyse çoğunluğunu dönemin Osmanlı askerî yapısını oluşturması bize bu konuda oldukça mühim bilgiler sunmakla birlikte Batı'da yükselen *askerî devrim* tartışmalarına Osmanlı dünyası için bir açıklık getirmektedir.

Savaşlar genellikle kahramanlar yaratırlar. Ve bu kahramanların da genellikle açık giden talihleri söz konusudur. Montecuccoli'nin çok arzuladığı askerlik kariyerine Avusturya ordusunda başlaması talihinin bir işareti olmalıdır. Fakat asıl talihi Avrupa'yı kasıp kavuran Otuz Yıl Savaşları (1618-1648) ile gelmiştir. Kendisinin de dediği gibi *“inançsal bir durumdan daha geniş bir zeminde ve bünyesinde hem içsel hem dışsal pek çok farklı itici kuvveti barındıran...”* uzun soluklu bu savaşlar, bazı askerlerin ordularında ön plana çıkmalarını sağlamıştır. Bu isimler arasında elbette İsveçli Gustavus Adolphus, Turenne, Tilly ve daha pek çok asker sayılabilir ancak birkaç yüzyıldır Avrupa coğrafyasına *korku* salan Osmanlı İmparatorluğu'na karşı önce teoride edindiği bilgilerle ve ardından Macar coğrafyasında bizzat yaptığı gözlemleri ve geliştirdiği taktikleriyle Raab nehri sırtlarında üstünlük sağlayan Raimondo Montecuccoli bu isimlerden de kendisini ayırmaktadır. Çünkü Montecuccoli yetenekli bir asker olmasının yanısıra gözlem gücü son derece yüksek bir stratejist ve iyi de bir tarih yazarıdır. Stettin'deki mahkûmiyet günleri, Montecuccoli için çalışmalarını bilimsel bir temelde ve daha detaylı ve titiz bir disiplinle bir zemine oturtması açısından sunulan adeta bir fırsattı. Otuz Yıl Savaşları'yla kendi askerî düzenlerinin yeni bir forma dönüşmesi gerekliliğini hisseden ve ileriki tarihlerde Macaristan seferinde bu ihtiyacı bizzatihi yaşayan Montecuccoli teorilerini mahkûmiyet günlerinde prensipler hâline getirmiş ve Avusturya İmparatoru I. Leopold'a takdim etmiştir.

Coğrafya dediğimiz fiziksel olgu Montecuccoli'nin askerî yaşamına yön veren adeta bir kaderdir. İtalya'nın farklı kent devletlerinden oluşan dağınık coğrafyasında Modena'da doğmuş olması, Avusturya ordusuna katılarak Almanya ve İsveç bölgelerinin dinî ve

politik durumlarının bilincinde uzun soluklu savaşların sebeplerini ve sonuçlarını bizzat yaşaması ve nihayetinde Macar ovalarında yapılacak 1661 seferine katılması gibi durumlar Montecuccoli'nin mutlak bir yönetim, düzenli bir ordu ve sağlam bir otorite arayışına girmesine neden olmuştur. Bu arayış, eserlerinin önemli bir kısmını oluşturan Osmanlı İmparatorluğu'nun askerî yapısında ve siyasî egemenlik anlayışında kendisine bir takım veriler sunmuştur. Çalışmalarında sık sık Osmanlı ordusunun sayıca üstünlüğünden, topçuluk ve cephan durumlarından, yeniçeri grubu ve tımar sistemi gibi daha pek çok meseleyi ele alması elbette boşuna değildir. Zira Montecuccoli eleştirdiği noktalar olmakla birlikte dönemin Osmanlı askerî yapısına büyük bir hayranlık duymaktadır. Hayranlığı, kendisini Macaristan coğrafyasında Osmanlı birliklerini sık sık gözlemlemeye sevk etmiş ve karşılaştırmalı bir metotla Osmanlılarla kıyaslandığında Avusturya ordusunun eksikliklerini belirleyerek reformlar yapılması gerektiğinin altını çizmiştir.

Montecuccoli'nin eserlerine bakıldığında Osmanlı İmparatorluğu'nun askerî yapısı aşırı sayıda askerleriyle, düzenli birlikleriyle, orduyu besleyen vergi sistemi ve hazineleriyle ve gıda konusundaki zenginlikleriyle velhasıl “büyüklüğü” ile anlatıldığı görülür. Bu, Osmanlı İmparatorluğu'nun gücünün ve etkisinin Avusturya generali tarafından nasıl görüldüğü ve yorumlandığıyla alakalıdır. Gerçekte 1663 seferinin tanıklarından Evliyâ Çelebi'nin notlarına bakılırsa İslam ordusunun çektiği sıkıntıların başında açlık ve zahirelerin eksikliği gelmekteydi. Ancak Montecuccoli'nin notlarında bu problemlerin yer almamasının yanı sıra Osmanlıların sefere çıkmadan evvel daima hazırlıklı olduklarından ve savaşın yapılacağı bölgeye yakın kalelerde besin ve gıda depoları kurduklarından bahsediliyordu. İşte bu tez, ikili tarafların farklı yorumlarını ele almakla birlikte elbette odak noktasına Habsburg cenahından Montecuccoli'nin *Mémoires*'ını almaktadır.

Osmanlı İmparatorluğu'nun askerî yapısı XVII. yüzyılın ikinci yarısında Avrupa'daki en önemli hasmı olan Avusturya tarafından mercek altına alınmış ve kendisinin de belirttiği gibi “...*Saray'daki yeniçeriler feyz alınarak...*” General Montecuccoli öncülüğünde bir savaş akademisi kurulmuştur. Bu husus son derece önemlidir çünkü bu bilgiye göre

dönemin Avusturya bu güne kadar Avrupa’da *askerî devrim* olarak adlandırılan askerî alanda görülen reformlara Osmanlıların tavrı meselesi tartışılmalıdır. Ancak bahsedilen *askerî devrimin* XVII. yüzyıldaki en önemli temsilcilerinden biri olan Montecuccoli’nin Osmanlı ordusuna hayranlık duyması, üç ciltten oluşan *Mémoires*’ının ikinci cildini Macaristan’da Türklerle yapılacak savaş hakkında taktiklere ve üçüncü cildini de 1661’den 1664’e kadar yıl yıl Türklerle yapılacak olan St. Gotthard Savaşı’na ayırması, çalışmalarının pek çok prensibinde Türklerin ordu yapılarını örnek alması ve elbette pek çok yeni metotla fakat yeniçeriler ilham alınarak *Ecolés Militairés* adıyla bir harp akademisi kurması bu bağlamda dikkate alınmalıdır.

Bu çalışmada kullanılan metot Montecuccoli’nin eserlerinde uyguladığı karşılaştırmalı yöntemle benzerlik taşır. Montecuccoli, Osmanlı ordusunda bizzat gördüklerini Avusturya ordusu ile kıyaslayarak aynı zamanda her iki ülkenin ilgili yüzyılda askerî vaziyetlerini de ortaya koymuştur. Bu çalışmada ise Montecuccoli’nin gözlemlerinin yanısıra Osmanlı tarih yazarlarından bizzat savaşta bulunan Evliyâ Çelebi’nin de notlarına bakılıp her iki tarafın hem kendi orduları hem de düşman orduları hakkındaki gözlemleri kaydedilmiştir. Bunun yanısıra Montecuccoli’nin zihin dünyası, düşüncelerinin arka planında yatan Antikite ve Rönesans dönemi eserleri çerçevesinde incelenerek fikirleri ve stratejileri anlaşılmasına çalışılmıştır. Nitekim Montecuccoli’nin eserlerinde sıklıkla Roma döneminden Hannibal’in ordusundan ve Cesare’dan bahsetmesi bu durumu açıkça gösterir. Geçmişte nasıldı, Osmanlılarda nasıl ve Avusturya ordusunda nasıl olmalıdır sorularını sürekli zihninde taşıyan Montecuccoli’nin bu bağlamda ortaya attığı fikirler de bu çalışmada değerlendirilmiştir.

Montecuccoli’nin ayırt edici en önemli özelliğinin teorilerini pratiğe dönüştürecek bir coğrafyada sefere katılması olduğunu yinelemek gerekir. Biz de bu çalışma dolayısıyla Buda ve Peşte’den çıkarak 1663 seferi güzergâhlarını kuzey yakadan Estergon, Uyvar ve Nitra’ya ardından Györ ve Komarom’a; güney yakadan ise Shekesfehervar, Kam, Vasvar, St. Gotthard ve Mogersdorf ile Graz hatlarını dolaşarak bir seyahat gerçekleştirdik. Yaptığımız arazi keşfiyle çok az sayıdaki kalıntılardan yola çıkarak 1664 savaşının coğrafyasını ve psikolojisini anlamaya çalıştık.

Macaristan coğrafyasındaki notların ardından Montecuccoli'nin *Mémoires*'ının VI. Carl tarafından bir Cizvit rahibine Latinceye tercüme ettirerek 1718 tarihinde Viyana'da bastırıldığı *Commentarii Bellici* adlı eserinin Sultan III. Selim zamanında ismi meçhul birinin çevirdiği *Tercüme-i Fenn-i Harb* nüshâsı incelenmiştir. Nüshalarının orijinaline Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi'nden yeni kaydıyla 2770 numaradan, bir kopyasına Ankara Millî Kütüphane'den 06 MIL YZ B/25/1-2 numaradan ve eksik olan bir diğer kopyasına da Kayseri Râşit Efendi Yazma Eserler Kütüphanesi'nde kayıtlı 1220-2 numaradan ulaşılmıştır. Mütercimın eserin mukaddimesinde vermiş olduğu Montecuccoli hakkındaki bilgiler *Mémoires* ile kıyaslanarak metne eklenmiştir. Montecuccoli'nin bu üç ciltlik Latince eserinin bazı bölümlerinin çevrildiğini ifade eden mütercim, Montecuccoli'den başka birçok hendese ve fenn-i harb konusunda önde gelen mimarların eserlerinden de alıntılar yaptığını bildirmiştir. Biz çalışmamızın sınırları bağlamında iki ciltten oluşan *Tercüme-i Fenn-i Harb* nüshasının birinci kitabının Montecuccoli'nin eserini oluşturan bölümlerini temel alarak metnin bâbları, unvân ve fasılları ile tenbihlerini *Mémoires* ile kıyaslayarak farklı olan noktalara ve mütercimın yapmış olduğu yorumlara da bu çalışmada yer verdik.

1.BÖLÜM

ASKERİ SAHAYA GİRİŞİ

1.1. İlk Eğitim Yılları

“İmparator’a

Çasar Majesteleri,

Dünyadaki 60 yıllık ömrü hayatımın 45 yılını askerî alanda siz efendimiz çasarımızın hizmeti altında tamamladım. Benim askerî alanlardan edindiğim tecrübelerim farklı disiplinleri kapsamaktadır. Ordunun birçok kademesinde görev yaptığım gibi en üst rütbelere kadar yükselme şansı da yakaladım. Bütün bu birikimlerimle coşku dolu oldukça parlak bir kariyere de sahip oldum. Ancak zorluklar, ters giden durumlar, askerî görevlerim sıralarında yaralanmalarım ve şimdi de yaşımdan dolayı gücümde de bir şeyler kaybetmiş olduğum aşikârdır. Yaşamım içerisinde bana verilen ödevlerden elimden geldiğince mutlu oldum. Şimdi bazı noktalara hafızam yettiğince değinmek isterim: Türklere karşı savaşın ve zaferin gerekliliği. Bu durum imparatorluk ve tahtı için çok değerlidir. Ve elbette İsa'nın naaşı için de...”²

“Sadık hizmetçiniz” olarak noktaladığı bu mektubu ile hayatının kısa bir değerlendirmesini yapan Raimondo Montecuccoli, İtalya'nın o zamanlar bir dükalığı olan Modena komününe ait bir bölgede, Frignano'nun Pavullo tepelerinde Montecuccolo veya Montecuccoli kalesinde 21 Şubat 1609 tarihinde ailesinin 11 erkek çocuğundan üçüncüsü³ olarak dünyaya geldi. Annesi, Ceasere d'Este dükünün kızı, Giovan Battista Nicolucci'nin (Pigna) yeğeni ve Virginia de'Medici Sarayı'nın bir

² Raimondo Montecuccoli, “All’Imperatore”, *Memorie del Principe Montecuccoli*, ed. Heinrich von Huysen, , Cologne, 1704, s. 1-3.

³ Raimondo Montecuccoli, “Trattato della Guerra”, *Le Opere di Raimondo Montecuccoli*, ed. Raimondo Luraghi, Roma: Ufficio Storico Stato Maggiore dell’Esercito, 1988, cilt: 1, s. 12.

hanımefendisi olan Anna Bigi idi.⁴ Babası ise 1593 yılında Macaristan'da *Uzun Savaşlar*'a (*Langhe Türkenkrieg*)⁵ katılan ve 1602-1603 Garfagnana Savaşı'nda mücadele eden Galeotto Montecuccoli idi.⁶ Kont Galeotto 1616 yılı itibariyle Po Nehri yakınlarındaki Reggio Emilia'nın Brescello bölge valisi olarak da biliniyordu.

Royal ve saygıdeğer bir aileden gelen Raimondo'nun talihsizlikleri henüz on yaşında iken yaşamının bir parçası olmaya başlayacak ve onu tıpkı amcası Alfonso

⁴ Giampiero Brunelli, "Raimondo Montecuccoli", *Dizionario Biografico Degli Italiani*, Roma: Fondata da Giovanni Treccani, 2012, cilt: 76, s. 22.

⁵ 1592-1606 yılları arasında meydana gelen ve İngilizce literatürde de "The Austro-Turkish Long War" olarak geçen bu savaş hakkında ayrıntı için bkz. Caroline Finkel, *The Administration of Warfare: The Ottoman Military Campaigns in Hungary 1593-1606*, Viyana: VWGÖ, 1988; Kenneth M. Setton, *Venice, Austria and the Turks in the Seventeenth Century*, Philadelphia: The American Philosophical Society, 1991.

⁶ Giampiero Brunelli, a.g.m., s. 22.

Montecuccoli⁷ veya kuzeni Ernesto Montecuccoli⁸ gibi çok arzu ettiği İmparatorluk ordusunda askerî bir vazife almaya yönlendirecekti. Nitekim 1619 yılında Galeotto'nun ölümü üzerine Montecuccoli ailesi ekonomik zorluklar yaşamaya başladı. Anna, kendisini ve çocuklarını koruyacak bir *patronaj* aramak zorunda kaldı.⁹ Böylece çocukları ile Ceaser'ın kardeşi, Reggio'nun papazı ve Modena'nın dükü olan Cardinal Alessandro (Alexander) d'Este'nin himayesine girdiler. Raimondo ve kardeşi Massimiliano 1621 yılı itibariyle Cardinal Alessandro'nun hizmetinde çalışmaya

⁷ Franco Santo, *L'Arte Militare Al Tempo Dei Montecuccoli*, Erişim: 04 Nisan 2017, <http://www.comune.montese.mo.it/moduli/files/InterventoDiSanto.pdf>. Alfonso Montecuccoli, 1546 yılında Riva ve Montespecchio'nun oğlu olarak Modena'nın doğusunda dünyaya geldi. Raimondo'nun amcası olan Alfonso askerî kariyerine 1568 yılı civarında Fransa'da meydana gelen iç savaşla başladı. IX. Carl'ın eşi Habsburglu Elisabeth'in sarayına efendi olarak girdi. İmparator II. Rudolf'un ve Ferrara dükü II. Alfonso'nun onayıyla Elisabeth'in kızı Sidonia de Golgin ile evlendi ve kendisi gibi imparatorluk hizmetinde büyük bir asker olacak olan Ernesto Montecuccoli bu evlilikten dünyaya geldi. Arşüdü Habsburglu Maximilian'ın hizmetinde bulundu, Byczyna Savaşı'nda onun mağlup olup hapse atılması neticesinde özgürlüğüne kavuşması için II. Rudolf ile iletişime geçti. Burada, 1592 yılları sonlarına doğru Alfonso'nun 300 atlı ve okçudan oluşan bir birlik ile Türkler tarafından ele geçirilen Bihac bölgesini yeniden almak üzere onlarla savaştığı kaydedilmiştir. 11 Ağustos 1607'de ise Modena dükalığında vefat etmiştir. Askeri hayatının ayrıntıları için bkz. Giampiero Brunelli, "Alfonso Montecuccoli", *Dizionario Biografico Degli Italiani*, Roma: Fondata da Giovanni Treccani, 2012, cilt: 76, s. 17-20.

⁸ Ernesto Montecuccoli'ye burada ayrıca bir parantez açmak gerekir zira daha sonraları ifade edeceğimiz gibi Raimondo Montecuccoli askerî kariyerine Ernesto aracılığıyla başlayacak ve idealize ettiği şahsiyet olacaktır. Ernesto, 1582 tarihinde Frignano'da dünyaya geldi. Annesi Fransa Kralı XI. Carl'ın dul eşi Isabella d'Austria'dan olan Sidonia de Golgin, babası Kont Alfonso'dur. Kardinal Luigi d'Este ve Elisabetta d'Absburgo'un koruyuculuğunu kazandı. İlk eğitim yıllarına dair bilgiler oldukça yetersiz olsa da ismini ilk kez 1602 tarihinde duyurdu. 1604'te Kutsal Roma Alman İmparatoru II. Rudolf'a tanıtıldı. Aynı yıl Transilvanya'ya Ekim ayında patlak veren ve Osmanlı İmparatorluğu'nun da desteklediği Habsburglara karşı bir ayaklanmayı bastırmak üzere gitti. Bu seferi sırasında Macaristan'ın yönetici yardımcısı ve önde gelen askerî tarih yazarı Giorgio Basta'yı tanıdı. 1609 yılında imparatorluk ordusunda göreve başlayan Ernesto katıldığı Julich kuşatmasının ardından Macaristan'a Türklere karşı savaşmak üzere yola çıktı. 1612 yılında esir düşmesinin ardından çok sürmeden belirli bir ücret karşılığında özgürlüğüne kavuştu ve İtalya'ya geri döndü. Burada koruyuculuk bulmak adına çeşitli seferlere katıldı. Otuz Yıl Savaşları'nın (1618-1648) hemen başlarında Ernesto atlı araba birliklerinin kumandanı oldu. 1620'de Beyaz Dağlar Savaşı'na katıldı ve zaferin ardından Generallik rütbesine ulaştı. Ardından ise askerî kariyerinin en önemli vazifesine, Rudolf'tan sonraki İmparator II. Ferdinand'ın özel birliklerinin kumandanlığına atandı. Bu görevi Ernesto'dan önce önemli askerî şahsiyet Albrecht von Wallenstein yapmaktaydı. 1631'de katıldığı Breitenfeld Savaşı'nda Gustavus Adolphus'a karşı aldığı yenilgi sonrasında sağlığının kötüye gitmesi sebebiyle Ensisheim'da 18 Temmuz 1633'te hayatını kaybetti bkz. Giampiero Brunelli, "Ernesto Montecuccoli", *Dizionario Biografico Degli Italiani*, Roma: Fondata da Giovanni Treccani, 2012, cilt: 76, s. 20-22.

⁹ Thomas Barker, *The Military Intellectual and Battle: Raimondo Montecuccoli and The Thirty Years' War*, Albany: New York State University of New York Press, 1975, s. 8.

başlamıştı. Genç Raimondo'nun eğitimiyle yakından ilgilenen Cardinal ve onun yeteneklerini fark etmekte gecikmedi. Fakat aynı zamanda bir papaz olarak Cardinal, Raimondo'nun yeteneklerini bir din adamı olma yolunda kullanmasını istiyordu. Din konusundaki hassasiyetini evvela annesinden ardından Cardinal'den çocuk yaşta iken alan Raimondo, ileriki dönemlerde bu düşüncelerini eserlerine yansıtacaktır.¹⁰

Böylece Modena dükü sayesinde genç Raimondo ilk eğitimini almaya başladı. 1623 yazında seçilen rahip VIII. Urbano'nun aracılığıyla Roma'da eğitimine devam etti. Burada Cardinal'in bağlantılarıyla bir pansiyona kilise yolunda dinî bir kariyer yapması şartıyla yerleştirildi. İlk eğitim yıllarını Modena başta olmak üzere Roma ve Perugia'da geçiren Raimondo en itibarlı bilim derslerinin yanı sıra şövalyelik, binicilik ve buna benzer aktiviteler ile de meşgul oldu. Onun bu özel yetenekleri hakkında Heinrich von Huysen Montecuccoli'nin *Memorie*'na yazdığı önsözde şunları kaydeder:

“Raimondo kendisine sağlanan derslerden en iyi şekilde faydalandı. On iki yaşına geldiğinde farklı ve kendine hâkim bir tarzı vardı. Hiç de gençliği özgü, alışıldık yaramazlıklara ve kavgacılığa eğilimi yoktu. Tek büyük eğlencesi, adeta bir vazifeymiş gibi, hümaniter bilimlere çalışmak ve görevlerini en uygun şekilde ifa etmekte. Nerede ender ve dehşet veren bir olay görse, gözleri öyle parlardı ki günün birinde bu çocuğun özel karakterinin dikkat çekeceği aşikârdı.”¹¹

Roma'da geçirdiği süre zarfında Raimondo, ne yapmak istediği konusunda derin düşüncelere daldı. Zira o bir din adamı olmayı değil hayran olduğu imparatorluk ordusunda bir asker olmayı arzuluyordu. Bu ikilem ve aslında Cardinal'e olan bağlılığı,

¹⁰ Din konusundaki hassasiyeti gerek metinde gerekse eklerde verilmiş olan Raimondo'nun mektubunda (özellikle *“Türklerle savaşın ve zaferin İsa'nın naaşı için de gerekli olduğu”* ibaresine) ve ileride bahsedileceği üzere Raimondo'nun kurmuş olduğu askeri akademinin kuruluş sebeplerinden olan *“Hiristiyan dinî açısından değerli olabileceği”* ifadesi de görülebilir. Ayrıca *Mémoires*'ın genelindeki inanç vurgusu da bunun bir delili olarak kullanılabilir: *“All'Imparatore”*, *Memorie del Principe Montecuccoli*, s. 1-3; *Mémoires De Montecuccoli: Generalissime Des Troupes De L'empereur Ou Principes De L'Art Militaire*, Amsterdam, 1734, s. 202.

¹¹ *Memorie del Principe Montecuccoli*, s. 2.

1624 yılında son buldu çünkü Cardinal hayatını kaybetmişti. Montecuccoli böylece koruyucusunun kendisine bırakmış olduğu 90 *scudilik* bir miras ile Modena'ya geri döndü.¹² Ailesinin yaşadığı topraklara dönen Raimondo artık on beş yaşında idi ve çalışmalarına burada devam etti. Strateji ve organizasyon üzerine düşünüyor, Antikite'ye ve klasiklerine büyük bir merak duyuyor ve bunların yanı sıra bu genç zihin, hümanizmin ve Rönesansın aydınlanmacı eserlerini hafızasında zenginleştirerek Galileo ve Machiavelli gibi büyük isimlerin yapıtlarını inceliyordu. Galileo, fikir dünyasını etkileyen en önemli şahısların başında yer alır, Machiavelli ise kendi felsefi doktrinlerinin ortaya çıkışında büyük bir karakter olarak göze çarpar. Bu merakları onun Latince ve Grekçeye hâkim olmasını sağladı.¹³ Büyük Barok yazının atmosferi içerisinde genç Raimondo ne istediğini gerçekten biliyordu ve askerî strateji doktrinlerine dair kitaplar okuyor olması elbette boşuna değildi. Raimondo'nun kendisini Viyana Sarayı'nın İmparatorluk ordusunda önemli bir asker olarak düşlediğini söylemek yanlış olmayacaktır. Zira küçük yaşlarda Modena'da Çasar'ın hizmetine girmesi bunu destekler niteliktedir.

Raimondo'nun yaşamında kuzeni Ernesto Montecuccoli'nin ayrı bir yeri vardı.¹⁴ Ernesto ki imparatorluk ordusuna yirmi üç yılını vermişti ve Viyana Sarayı'nda özellikle II. Ferdinand tarafından da sevilen bir karakterdi.¹⁵ Wallenstein'ın ve imparatorluk ordusunun hizmetinde bulunan, Macarsitan'da ve Beyaz Dağlar Savaşı'nda (Bilahora Savaşı ya da Schlacht am Weißen Berg, 1620) yer alan Ernesto,

¹² *Le Opere di Raimondo Montecuccoli*, s. 13.

¹³ Berardo Rossi, "Raimondo Montecuccoli: Un Cittadino dell'Europa del Seicento", *Rassegna Frignase*, Edizioni Digi Graf, Pontecchio Marconi (Bo) 2003, sayı: 33, s. 257-258.

¹⁴ Çalışmamızın son bölümünü oluşturan, Montecuccoli'nin Latince'ye çevrilen *Commentarii Bellici* adlı eserin tercümesi olan *Tercüme-i Fenn-i Harb* nüshasında da Ernesto Montecuccoli'den bahsedilmiş fakat kendisinin Raimondo Montecuccoli'nin "emmisi" yani amcası olarak kaydedilmiştir:

"Diğer emmisi ki Ernestoş tesmiye olunurdu. Becde Çâsâr askerinde ser-topciyân olub ikisi dahi bâý ve tüvânger olmuşlar idi."

Tercüme-i Fenn-i Harb, cilt: 1, s. 180. Ancak Ernesto, Raimondo'nun Alfonso amcasının oğlu olan kuzenidir bkz. Giampiero Brunelli, "Ernesto Montecuccoli", *Dizionario Biografico Degli Italiani*, Roma: Fondata da Giovanni Treccani, 2012, cilt: 76, s. 20-22.

¹⁵ Cesare Campori, "II Generale Ernesto Montecuccoli Atti e memorie delle RR." *Deputazioni di Storia Patria*, cilt: 6, 1872, s. 496-97.

Raimondo'nun askerî sahaya katılmasında önemli bir rol oynadı.¹⁶ O vakitler İmparatorluk Generali Rambaldo Collalto'ya¹⁷ Montecuccoli'nin basit bir asker olarak hiyerarşiye katılıp katılmayacağını sordu ve Collalto'dan memnun edici bir cevap aldı.¹⁸ Bunun üzerine genç Raimondo henüz 16 yaşında iken büyük maceralar yaşayacağı askerî alanlarda yerini almak üzere İtalya'dan ayrılarak Almanya seferine katıldı.¹⁹

İmparatorluk askerî rejiminin üyesi olarak kendisine verilen ilk görev, askerlerin sefer taslarını düzenlemek gibi basit bir iş olsa da bu, Raimondo için onur vericiydi. Fakat onun aynı zamanda kendisini gösterebilecek arayışlar içerisinde olduğunu tahmin etmek de güç değildir. Nitekim beklediği fırsat tüm kıta Avrupasını uzun yıllar etkileyecek olan Otuz Yıl Savaşları ile geldi (1618-1648). Raimondo Montecuccoli için bu savaşlar silsilesi adeta kaderini belirleyen bir nevi talihti. İşte, gerek savaşın pek çok cephesinde Kutsal Roma Alman İmparatorluğu (*Sacrum Romanum Imperium*) adına savaşması, gerek tüm dehasını, gözlem gücünü ve organizasyon yeteneğini bu savaşlarda ortaya koyması ve gerekse hem askerî, felsefî hem de sanatsal yönlerini içinde barındıran eserler kaleme alması sebebiyle Otuz Yıl Savaşları Montecuccoli'nin yaşamındaki en büyük kırılma dönemi olarak görülebilir. Nitekim bu dönemdeki tecrübeleri, bilhassa esaret döneminde kaleme aldığı çalışmalarda kendi disiplinlerini oluşturmasını, askerî rejimin ünlü bir stratejisti olarak adını duyurmasını ve imparatorluğun Feldmareşallik

¹⁶ Nitekim Huysenn de Alfonso ve Ernesto'nun Raimondo'yu iyi bir asker olması yönünde oldukça desteklediklerini kaydeder bkz. *Vita del Principe Montecuccoli*, s. 1.

¹⁷ Rambaldo Collalto 21 Eylül 1579 tarihinde Mantovana civarında soylu bir ailede dünyaya geldi. Henüz on altı yaşında iken imparatorluk bünyesinde bir kariyer kazanmak için İtalya'yı terk edip Viyana'ya gitti. Basit seviyede bir asker olarak başladı ve Giorgio Basta'nın sempatisini kazandı. Türklerle 1604 tarihinde Strigonia yakınlarındaki San Tommaso kalesini savunurken karşılaşmış ve burada başarılı bir duruş sergilemiştir. Askeri yaşamı boyunca Macaristan ve Transilvanya topraklarındaki Habsburglara karşı çıkan isyanları bastırmak üzere mücadeleler verdi bkz. G. Benzoni, *Dizionario Biografico Degli Italiani*, Roma: Fondata da Giovanni Treccani, 1982, cilt: 26, s. 782-788.

¹⁸ Barker, *a.g.e.*, s. 10. Ayrıca genç asker Montecuccoli'nin bir resmi için bkz. Ekler, 2.

¹⁹ *Le Opere di Raimondo Montecuccoli*, s. 14; Raffaella Gherardi, Fabio Martelli, *La Pace Degli Eserciti e dell'Economia: Montecuccoli e Marsili alla Corte di Vienna*, Bologna: il Mulino, 2009, s. 309; Gianni Rapetti, "Il Difensore Dell'Impero: La Vittoria di Montecuccoli a San Gottardo", Erişim: 05 Ocak 2017, <http://www.storiadelmondo.com//28/rapetti.montecuccoli.pdf>

rütbesine kadar ulaşmasını sağlayacaktı. Burada dikkat çekilmesi gereken önemli bir husus, Raimondo'nun askerî bir deha olarak anılmasında üstün yetenek ve keskin gözlemleri kadar yaşadığı dönemin askerî kuşağının bir üyesi olduğu ve bu kuşağın yetiştirilmesinde büyük generallerin etkisinin göz ardı edilmemesi gerektiğidir. Örneğin Machiavelli'den itibaren askerî bir gelenek halkası düşünüldüğünde dönemin ünlü generallerinden İsveç Kralı Gustavus Adolphus'un, Johan Banér'in, Fransız Generali Henri de La Tour d'Auvergne Vicomte de Turenne'nin, İmparatorluk Generali Johann Tserclaes Count von Tilly'nin, elbette Albrect Wenzel Eusebius von Wallenstein'ın ve daha pek çok kumandanın taktik ve stratejilerinin bu genç asker üzerindeki ciddî etkilerini hatırlamak yeterli olacaktır. Bu sebeple genç Raimondo'nun yaşamını büyük oranda etkileyen Otuz Yıl Savaşları'nın genel bir panoramasını vermenin onun düşünce dünyasını algılama ve stratejilerinin arka planlarının kavranması bakımından yararlı olacağı kanaatindeyiz.

1.2. Tenente Colonello Raimondo Montecuccoli Ve Otuz Yıl Savaşları

Savaşlar katı bir determinizm şartıyla olmasa da daima *kahramanlar* yaratırlar. Hele ki *askerî devrim* kuşağının kendini ispatladığı bir yüzyılda bu durum daha da belirgindir.²⁰ Uzun soluklu olmasının yanı sıra karışıklığı ve katılan ülkelerin politikalarının ve savaş cephelerinin stabilizasyonunun olmamasına bir de pek çok askerî *kahramanın* uyguladığı stratejiler eklenince bu savaşlar silsilesini kurgulayabilmek bir hayli sıkıntılıdır.²¹ Kutsal Roma Alman İmparatorluğu'nun Tilly'si, Wallenstein'ı, Pappenheim'ı, Montecuccoli'si, İspanya'nın Spinola'sı, Fransa'nın Cardinal Richelieu'su, Turenne'si, Hollanda'nın Maurice'i ve İsveç'in Gustavus Adolphus'u pek çok farklı kriterle değerlendiren tarihçiler tarafından kaleme alındığından bu durum günümüz araştırmaları için daha da karmaşık bir hal almaktadır.²² Buradan hareketle 1618-48 savaşlarının genel bir tablosunu vermek yerinde olacaktır:

Mekan:	Büyük Çarpışmalar	Savaşla İlgili Olaylar
Bohemya	Beyaz Dağlar/Bilahora	Livonia Savaşı 1617-18 (İsveç-Polonya) Fransa Sivil Savaşı (1619) Polonya-Türk Savaşı (1619-21)
Almanya	Wimpfen Stadtlohn	Fransa Sivil Savaşı (1620) Grison Savaşı 1620-25 (Fransa-İspanya) Flanders Savaşı 1621-48 (İspanya-Hollanda) Riga Savaşı 1621 (İsveç-Polonya)

²⁰ Otuz Yıl Savaşları ordu mekanizmalarında pek de standart olmayan, yeni ve taktiksel bazı sonuçlar ortaya koydu. Adolphus'un ordusu bunun en güzel örneğidir. Daha genel bkz. David Parrot, "Strategy and Tactics in The Thirty Years' War: The 'Military Revolution'", *Militargeschichtliche Mitteilungen*, Freiburg:Oldenbourg, 1985, no: 2, s. 7.

²¹ Uzun yıllar sürecek olan savaşların problemleri ve kaynaklarını inceleyen şu araştırmalara bakılabilir: J. V. Polisensky, *War and Society in Europe 1618-1648*, London: Cambridge University Press, 1978, s. 17-26; Geoff Mortimer, *The Origins of the Thirty Years war and the Revolt in Bohemia 1618*, Hampshire: Palgrave Macmillian Publishing, 2015, s. 1-2.

²² Bu tarihçilere örnek olarak Almanlar temelinden eser kaleme alan C. V. Wedgwood, Fransızlar tarafından savaşları inceleyen G. Pages ve savaşın kıvılcımı olan Bohemyalılar üzerinden de J. V. Polisensky verilebilir. Burada vurgulamak istediğimiz husus, söz konusu çalışmaların savaşın çok cepheliliğini ve karmaşıklığını göstermesidir.

Mekan:	Büyük Çarpışmalar	Savaşla İlgili Olaylar
Danimarka	Lutter	Huguenot İsyanı 1625-29 (Fransa) Prusya Savaşı 1625-29 (İsveç-Polonya) İngiltere-İspanya Savaşı 1625-30 Yukarı Austria İsyanı 1626 (Protestan) La Rochelle Savaşı 1627-29 (İngiltere-Fransa) Mantua Savaşı 1627-31 (İspanya,Avusturya-Fransa)
İsveç	Breitenfeld Lutzen Oldendorf Nordlingen	Smolensk Savaşı 1632-34 (Polonya-Rusya) Fransa'nın Lorraine'nin İşgali 1633 Fransa-İspanya Savaşı 1635-59
Fransa	Wittstock Rheinfelden 2. Breitenfeld Rocroi Freiburg Jankow 2. Nordlingen Zusmarshausen	Katalon İsyanı 1640-52 (İspanya'ya karşı) Portekiz İsyanı 1640-64 (İspanya'ya karşı) İngiliz Sivil Savaşı 1642 Danimarka-İsveç Savaşı 1643-45 Sicilya İsyanı 1647 (İspanya'ya karşı) Napoli İsyanı 1647-48 (İspanya'ya karşı)

Bu pek çok cepheye ve tüm Avrupa kıtasına yayılan savaşların ilk kıvılcımı Kutsal Roma Alman İmparatorluğu'nun topraklarında, Bohemya'da ortaya çıktı. Burada isyanın üzerinde durmak, savaşın neden ülkeler arası bir boyut kazandığını anlamak ve bizim için en önemlisi Raimondo Montecucoli'nin nasıl bir dünyada askerî kariyerinin peşinden gittiğini kavramak açısından gereklidir. Akla ilk gelen soru ise, bu olayların kıta Avrupa'sında nasıl bir kutuplaşma meydana getirdiği olacaktır.

Genel literatürün kabul ettiği başlangıç 1618 yılıdır. Bu dönemde Batı Avrupa'da üç önemli dinsel grup vardı: Katolikler, Lutherçiler ve Kalvinistler. Katolikler sayıca en fazla olan gruptu ve muhafazakarlıklarıyla bilinmelerinin yanısıra Avrupa'nın eski din birliğini yeniden hayata geçirmek istiyorlardı. İspanya, Fransa ve Kutsal Roma Alman

İmparatorluğu'nun merkezlerine ve bazı prensliklerine, ilaveten Polonya ve kısmen Macaristan'a hükmediyorlardı. Lutherciler İskandinavya ve Kuzey Almanya'yı yönetirken Kalvinistler pek çok ülkede dağınık olarak yaşıyordu. Bazıları Fransa'nın tolerasyonu altında, bir kısmı İskoçya'da diğerleri ise Almanya, İsviçre ve Transilvanya bölgelerine yerleşmişlerdi fakat politik merkezleri Hollanda idi.²³ Bu karışık kıta coğrafyasında savaşın filizlendiği Bohemya toprakları da krallığı seçimle ya da meclislerinin ortak kabulüyle Katolik Habsburglara aitti, halkı ise Lutherciler, Kalvinistler, Utraquistler ve Katolikler şeklinde bölünmüştü. Lutherciler, Habsburg taraftarları ile karşıtları arasında ayrılırken Utraquistler, Katolik ve Protestan taraftarları olarak ayrışıyordu. Her ne kadar Bohemya da kendi içerisinde farklılıklar barındırıyor olsa da Protestanlar nüfusun çoğunluğunu ellerinde tutuyorlardı ve ciddi ölçüde nüfuzlu *patronları* vardı.²⁴ Katolikler de aslında görüldüğünden fazla avantaja sahipti zira İmparatorluk Sarayı baskın derecede Katolikti ve bu durum Bohemyalı hırslı soylular için önemli derecede cazipti.

Böyle bir bölünmüşlük atmosferinde Protestan Bohemyalılar Katolik liderlerine karşı kendi inançlarını ve topraklarını genişletmek niyetindeydiler. Nitekim onlara bu hakkı 9 Temmuz 1609 tarihinde imzalanan *Krallık Hoşgörü Anlaşması (Letter of Majesty)* ya da

²³ William P. Guthrie, *Battles of the Thirty Years War: From White Mountain to Nordlingen 1618-1635*, London: Greenwood Press, 2002, s. 48.

²⁴ Guthrie, *a.g.e.*, s. 51.

Majestatsbrief)²⁵ veriyordu. Bu sebeple Katolik kilisesine ait topraklarda kiliseler inşa etmeye başladılar.²⁶ Mayıs 1611’de Bohemya tacını giyen Matthias’a (1611-1617) bu yapıların korunması yönünde isteklerde bulundular ve yerleşim konusundaki kısıtlamalara uymayarak yıllarca topraklarını Katolik kilisesine ait bölgelere doğru genişletme politikasını izlediler.²⁷

Bu esnada II. Rudolf’tan sonra gelen Kutsal Roma Alman İmparatoru Matthias’ın imparatorluktaki hükümdarlığının tek tarihsel önemi olarak addedilen²⁸ bir olay vuku buldu ki bu durum Katolik-Protestan mezhep ayrımının tüm kıtaya yayılacak büyük bir kırılması olacaktı. 1617 tarihinde koyu bir Katolik olan II. Ferdinand’ın (1578-1637)²⁹

²⁵ Kutsal Roma Alman İmparatoru II. Rudolf’un gönülsüz bir biçimde Bohemyalı Protestan temsilciler ile imzaladığı anlaşmadır. Bu anlaşma ile hem Protestan hem de Katolik Bohemya halkına inanç özgürlüğü sağlanmış, Protestanlara okul ve kilise inşa edebilecekleri geniş haklar tanınmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Geoffrey Parker, *The Thirty Years’ War*, London: Routledge&Began Paul Publishing, 1984, s. 11, 48-49. Burada eklememiz gereken önemli bir husus da dönemin İmparatoru II. Rudolf ile kardeşi Matthias arasındaki davadır. Esasen bu dava imparatorluk toprakları üzerinde bilhassa Avusturya bölgesinde miras olarak hak elde etme yarışından ileri gelir. Rudolf kardeşinin Protestan soylulara geniş imtiyazlar vermesi üzerine ters düşmüştü. Fakat kendisi de “en cömert” ayrıcalığı, yani yukarıda bahsettiğimiz *Royal Privilege* ya da *Majestatsbrief*’i, imparator olarak aynı kitleye tanıdığı ki bunun anlamı Bohemyalı aristokratlara gösterilecek tolerasyonu imparatorluk tarafından garanti etmektir. Neticede Rudolf’un ölümü ve Matthias’ın 1611’de Bohemya ve 1612’de Kutsal Roma Alman İmparatorluk tacını giymesıyla olaylar kapanmıştı fakat bu durum Avusturya Hanedanlığı için ciddi tehlikeler arz etmişti. Bkz. Christoph Kampmann, “The Emperor”, *The Ashgate Research Companion to the Thirty Years’ War*, Oxford: Routledge, 2014, s. 42.; Rudolf’un politikaları için bkz. Guthrie, *a.g.e.*, s. 86-95.

²⁶ Oysa Katolikler, *ecclesiastical lands* olarak tanımlanan Kutsal Katolik Kilisesi topraklarında Protestanların bu işleri yapmaları konusunda bir yasanın *Krallık Hoşgörü Anlaşması*’nda bulunmadığını düşünüyorlardı bkz. Parker, *The Thirty Years’ War*, s. 11.

²⁷ Guthrie, s. 49-50. Matthias’ın Protestanlara karşı uyguladığı hoşgörü ne var ki ölümü sonrası krize yol açtı. Protestanlar Matthias’tan sonra gelen II. Ferdinand’ı tanımayarak Bohemya ve Silezya’daki mevcudiyetlerini topraklarını Morava, Yukarı ve Aşağı Avusturya ve Macaristan’a doğru genişlettiler bkz. Kampmann, *a.g.m.*, s. 43.

²⁸ Geoff Mortimer, *The Origins of the Thirty Years War and the Revolt in Bohemia 1618*, s. 118.

²⁹ II. Ferdinand, Protestanlara göre XVII. yüzyılın en başta gelen “suçlu” figürü, Katolik Almanlar için karşı reformun şiddetli savunuculuğuyla ön plana çıkan “kahraman”ı ve tarihçiler içinse uyguladığı politika ile Otuz Yıl Savaşları’nı kızıştıran hiç şüphesiz en önemli karakterlerin başında gelir. Styria bölgesindeki yöneticiliğine ilaveten Bohemya Kralı olan Ferdinand Kutsal Roma Alman İmparatoru Matthias’ın varis bırakmadan ölümü üzerine imparator olmuştur (Ağustos, 1619).

sıra dışı bir seçimle Bohemya tacını giymesi ve kendisinin tam bir *karşı reform*³⁰ savunucusu olması ve bilahare Protestan Bohemya halkına uyguladığı “dinî baskı” sebebiyle 5 Mart 1618 tarihinde merkez Prag’da aralarında imparatorluk temsilcilerinin de bulunduğu bir meclis toplandı. Gündem, Bohemya’da bulunan bağış topraklarının Katolik piskoposlara aktarılması, ki bu topraklar 1609 tarihli *Krallık Hoşgörü Antlaşması (Letter of Majesty ya da Majestatsbrief)* ile korunuyordu, bazı Protestan şapellerinin kapatılması ve genel olarak Protestanlara uygulanan “yanlış” politikadan duyulan rahatsızlıklardan oluşuyordu. Prag Meclisi bu sebeplerle İmparator Matthias’a bir mektup göndererek uygulanan politikada değişiklikler talep etti. Matthias teklifi reddederek delegelerinin de meclisten ayrılmasını emretti ve fakat aynı yılın 23 Mayıs’ında yeniden toplanan meclis öfkeli Protestan delegeler³¹ tarafından basılarak İmparatorluğun Katolik sözcüsü ve sekreteri pencereden atıldı.³²

³⁰ *Karşı Reform (Counter-Reformation), Trent Councili (1545-63)* ile başlayan Katolik kilise reformunun ve dirilişinin bir harekâtıdır. Bu olgu, Katolik prenslerinin mutlak mülkiyetlerinde artan Protestanlığa karşı yürüttükleri eylemler ve Katolisizmin tek inanç olarak yeniden düzenlenmesi olarak da görülebilir. Bkz. Mortimer *The Origins of the Thirty Years war and the Revolt in Bohemia 1618*, s. 80-82. Norman Davies ise karşı reform hareketini iki yönden ele alır: Protestanlar ve Katolikler açısından. Bu hareket ilkinde göre Protestan reformlarına karşı çıkmak için başlatılmıştır. İkincisine göre ise 14. yüzyıl sonlarındaki uzlaşmacılardan, Tarento Ruhani Meclisine kadar sürekli bir tarihe sahip olan Kilise reformu hareketinin ikinci aşamasıdır. Neticede bu hareket de yalıtılmış durumda işleyen ve bir tür bağımsız politika güden tarihsel bir olgu değildir ve Rönesans ve Reform gibi bu hareket de çağın diğer bütün büyük olaylarıyla etkileşim halindeydi. Ruhani Meclisin ve dolayısıyla Roma Kilisesinin yeniden canlandırılması ve Protestan “meydan okuması”na karşılık vermeyi amaçlayan öğreti tanımlamalarından ve kurumsal yapılanmalardan oluşan bu karşı hareketin etkisi bütün Avrupa’da hissedildi. Avusturya Hasburgları topraklarında ise yönetimin uyguladığı siyaset ile karıştırıldı. Ayrıntılı bilgi için bkz. Norman Davies, *Avrupa Tarihi: Doğu’dan Batı’ya, Buz Çağı’ndan Soğuk Savaş’a, Urallar’dan Cebelitarık’a Avrupa’nın Panoraması*, Ankara: İmge Kitabevi, 2011, s. 537-539, 543-549. Ayrıca Katolik reformunun öğretileri ve toplum hayatındaki özellikleri için bkz. Merry E. Wiesner-Hanks, *Erken Modern Dönemde Avrupa 1450-1789*, çev. Hamit Çalışkan, İstanbul: İş Bankası Yayınları, 2009, s. 259-567.

³¹ Nitekim aralarında Bohemyalı soylu Count Thurn (1567-1640) de bulunmaktaydı ve bu gruba öncülük etmekteydi. Ferdinand’a isteklerini kabul ettiremeyen bu öfkeli soylular Prag Sarayı’ndaki Ferdinand’ın temsilcilerinden Borita Martinice ve Slavata Kahlum’u pencereden dışarı fırlattı. Bunun 1419’da radikal Husçuların yapmış olduğu pencereden fırlatma olayının bir taklidi olduğu düşünülüyor.

³² Geoffrey Parker, *The Thirty Years’ War*, s. 48; C. V. Wedgwood ise, olayı oldukça edebî bir üslupla anlatır bkz. *The Thirty Years War*, Londra: Jonathan Cape Publishers, 1966, s. 78-80.

Olayların bir isyan başlatacak seviyede olmasında II. Ferdinand'ın uyguladığı politikanın payı büyüktü. Nitekim Bohemyalılar Ferdinand'ın ne derece bir *catholicism* hayranı olduğunu elbette biliyorlardı.³³ Henüz altı yaşında iken babasını kaybetmesi ve inançlı bir annenin denetiminde büyümesi neticesinde Ferdinand oldukça şiddetli bir Katolik olarak yetişmişti. Kutsal Roma Alman İmparatoru Matthias'ın varis bırakmadan ölümü üzerine İmparator da olunca Bohemyalılar Ferdinand'ı *efendi* tanımadılar. Zira o, ne Augsburg Barışı'ndaki (1555) hoşgörüyü ne de imparator Matthias'ın (ve her ne sebeple olursa olsun II. Rudolf'un) gösterdiği dinî müsamahaya taraftardı. Katolikliği Protestanlar üzerinde üstün bir güç olarak görüyordu. Nitekim Augsburg Barışı'nın getirdiği *cuius regio, eius religio* prensibine (yani yöneticinin dini ne ise yönetimi altındakilerin de o inancı benimsemeleri ve halkın istediği inancı tercih edip göç ederek

³³ Ne var ki durumdan rahatsız olanlar sadece Protestanlar değildi, Habsburg hanedanından da Ferdinand'ı onaylamayanlar vardı. Danışmanları, mesela Ingolstadt Üniversitesi Rektörü ki annesi Ferdinand'ı burada okutmuştu, onun Cizvitlere olan aşırı bağlılığını gözlemleyerek "*ekilmiş hiçbir tohum bu verimli topraktaki kadar çürümemiştir*" şeklinde değerlendirmişlerdir bkz. Parker, *a.g.e.*, s. 39. Kaydedildiğine göre, Ferdinand için Katoliklik en baskın güçtü yaşamında. Dönemin papazı Lamormaini her sabah uyanır uyanmaz en az bir saatini dinî vecibelerine ayırdığını ve ardından kendi özel şapeline ayinine gittiğini ve pazar günlerinde yapılan dinî törenlere ise büyük bir özenle katıldığını belirtir bkz. Geoff Mortimer, *a.g.e.*, s. 83-84.

orada yaşayabilmeleri)³⁴ karşı Ferdinand *catholicism* baskılarını zirveye çıkardı. Çünkü daha evvel de belirttiğimiz üzere bir Katolik fanatiği olarak hedefi, eski Avrupa din birliğini Katolisizm altında birleştirmektir, yani *reformla* Protestanlara tanınan hakları fesh etmek ve *karşı reformla* Katolikliği kıta Avrupasında egemen din hâline getirmektir. Bu tavrı önce Bohemyalı asilerin (1618-1621) ardından da Aşağı Avusturya bölgesinin isyanı (1619) ile daha çok şiddetlenecekti. Hatta Bohemyalıların kendilerine, apaçık bir savaş sebebi sunacakları, Palatinate Elektörü V. Friedrich'i (1596-1632) seçmelerine de sebep oldu.³⁵ Neticede kontrol edilemeyen Katolik-Protestan kavgası gittikçe büyüdü ve Bohemyalılar kendilerine isyan ettikleri takdirde desteklemeleri talebiyle Protestan Birliği'ne başvurular.³⁶

Kendine taraf arayan yalnızca Bohemyalılar değildi. İmparator Ferdinand da stratejik önemi olan bazı prenslikleri imtiyazlarla yanında tutmak istedi. Viyana isyancılara karşı duracak bir orduya ve yeterli bir finansa da sahip değildi.³⁷ Bu sebeple Papalık ve İspanya'dan yardım istendi.³⁸ Alman prenslikleri içerisinde en baskını olan Bavyera'nın Elektörü Maximilian'ı da aralarında yaptıkları bir anlaşma ile (katılımı karşılığında yüklü bir para ile Palatinate elektörlüğü kendisine bahşedilecek ve Elektör V. Friedrich imparatorluk sınırlarından aforoz edilecekti)³⁹ tarafında tuttu. Macaristan prensliğini

³⁴ Marcus Junkelmann, *Tilly: Der Katholische Feldherr*, Regensburg: Verlag Friedrich Pustet, 2011, s. 11-12. Merry E. Wiesner-Hanks, *a.g.e.*, s. 253-254.

³⁵ Norman Davies, *a.g.e.*, s. 608; Kampmann, *a.g.e.*, s. 42.

³⁶ Fakat Protestan Birliği ve İngiltere bu başvuruyu kabul etmeyecek ve olası bir isyana karşı tarafsız kalacaklarını bildirecekti. Bkz. Kampmann, *a.g.m.*, s. 44.

³⁷ Kampmann, *a.g.e.*, 43.

³⁸ İspanya her ne kadar başlangıçta bu yardım çağrısına tereddütle yaklaşırsa da Bavyera Elektörü Maximilian'ın Ferdinand tarafında durması ve ordusunu imparatorluk hizmetine sunması neticesinde kendi ağırlığını Avusturya toprakları üzerinde ve bilhassa Palatinate Elektörlüğü üzerinde korumak adına çağrıyı kabul etti. Madrid, ileride bahsedeceğimiz ünlü İspanyol Generali Ambrogio Spinola öncülüğündeki birliklerini imparatorluk topraklarına sevk etti. Savaşların uzun yıllara yayılması ve pek çok ülkenin katılması sebebiyle Gustavus Adolphus'un neden "kıtadaki savaşlar hali hazırda başlar, birleşir ve tek bir savaş haline gelir" ifadelerini kullandığını çıkarabiliyoruz.

³⁹ Münih Anlaşması ile Maximilian Ferdinand'a yaklaşan Protestan isyanında destek olacağını deklare etmişti.

arzulayan Bethlen Gabor'un⁴⁰ da çıkarları doğrultusunda Ferdinand ile kurduğu ilişki⁴¹ neticesinde Bohemyalılar hali hazırda epey kan kaybetmişti. Fakat Ferdinand eğer Protestan olup isyana katılmayan bir prenslikten de destek alırsa yapılacak seferin vizyonunu Katoliklerin Protestan ittifakına karşı yok etme politikasından İmparatorluğun salt isyancılara karşı vereceği bir mücadele olarak değiştirecek ve yasallaştırabilecekti. Bu sebeple Saksonya Elektörü John George, Aşağı ve Yukarı Lusatia bölgesindeki emellerinin Ferdinand garantörlüğü neticesinde Katolik Ligi tarafında yerini aldı.⁴²

Maximilian her ne kadar sefere eşlik etse de kendisi bir asker değildi. Dolayısıyla askerî kumanda General Kont Johann Tserclaes Tilly'nin⁴³ elindeydi. Bu birleşik ordusunun içinde atlı araba birliklerini kumanda eden Ernesto Montecuccoli de bulunuyordu.⁴⁴ Burada, gerek arşiv belgelerinden gerekse yazılı literatürde ayrıntılı bilgiye rastlayamasak da süreçte Raimondo'nun, yukarıda bahsettiğimiz üzere imparatorluk Generali Rambaldo Collalto'ya sunulmasının ardından basit bir asker olarak

⁴⁰ İlginç ve tartışmalı bir politik figür olan Bethlen, *Uzun Türk Savaşları*'nda Osmanlılara karşı İmparator II. Rudolf'u desteklerken ve Protestanların ateşli bir savunucusu konumunda iken Bohemya isyanı patlak verdiğinde ikili bir siyasetle imparatorun yanında Protestanlara karşı savaşmıştır bkz. Maria Baramova, "Non-splendid Isolation: The Ottoman Empire and The Thirty Years' War", *Ashgate Research Companion to The Thirty Years' War*, Oxford: Routledge, 2014, s. 119-120.

⁴¹ Bu ikili anlaşmaya göre Bethlen'e Habsburg Macaristan prensliği vadediliyordu. Ferdinand'dan aldığı imtiyazlarla Bethlen artık Friedrich'in bir müttefiki olamazdı ve hatta Beyaz Dağlar Savaşı'nda Bohemyalılara karşı savaştı bkz. Mortimer, *The Origins of the Thirty Years war and the Revolt in Bohemia 1618*, s. 194-195.

⁴² Saksonya Elektörünün Ferdinand'a karşı oluşturduğu politikada Alman prenslikleri içerisinde yükselen Palatinate Elektörü Friedrich'in de payı vardı. Kendisi de bir Alman prensi idi fakat Friedrich'in Bohemyalılar tarafından kral tayin edilmesi daha fazla nüfuz ve söz sahibi olacağı anlamına geliyordu. Bu durum elbette Elektörün Ferdinand lehine olmasına sebepti. Fakat o böylece Protestanlara, ilerleyen yaşamında 1631 Breitenfeld Savaşı'nda imparatora ve 1635 tarihiye de İsveçlilere ihanet ettiği düşünülecekti bkz. Wedgwood, *a.g.e.*, s. 61. Ayrıca bkz. Kampmann, *a.g.m.*, s. 44.

⁴³ General Count Johann Tserclaes Tilly İspanyol Hollandasından bir soylu idi. Askeri kariyerine İmparatorluk ordusuna hizmet ederek Macaristan'da başladı ve 1609 tarihli Katolik Ligi'nin kurulduğu sıralarda Bavyera Elektörü Maximilian tarafından askere alındı. Oldukça başarılı askerî kariyerine ilerlemiş yaşına rağmen 1632'de Gustavus Adolphus'a karşı savaşta hayatını kaybedene kadar devam etti. Mortimer, *The Origins of the Thirty Years war and the Revolt in Bohemia 1618*, s. 212.

⁴⁴ Giampiero Brunelli, "Ernesto Montecuccoli", s. 21.

imparatorluk askerî hizmetine girdiğini ve yaşamını oldukça etkileyen Otuz Yıl Savaşları'ndaki ilk tecrübelerini edindiğini söyleyebiliriz.

Tilly komutasındaki İmparatorluk-Katolik ligi ordusu Bohemya sınırları yakınında bulunan tepelerin yamaçlarına karşı dizildiler. Temelde iki kanada bölünerek Maximilian'ın Tilly komutasındaki birlikleri Bohemyalıların sol kanadı hizasında, imparatorluğun bir başka kumandanı olan Bucquoy'un askerleri Almanların sağ cenahına ve süvariler tarafından desteklenen yayalar da iki farklı müfreze hâlinde merkeze yerleştirildiler. Bohemyalıların şansı tepeleri ellerinde tutmalarıydı. General Bucquoy bu dezavantajın bilincindeydi ve manevra ile onları kuşatarak düzlüğe indirmek istedi. Anhalt komutasındaki Bohemya ordusu ise, Tilly'nin sabit bombardıman ateş gücünden habersizdi. 8 Kasım 1620 gece yarısı Katolik silahları Anhalt ve Count Thurn komutasındaki Bohemya ordusuna karşı ateşlendi. Bu bombardıman ile sağ kanatlarını kaybeden Bohemya ordusu, Katolik Ligi'nin merkezdeki yaya birliklerinin de tepelere baskın yaparak ele geçirmeleri neticesinde avantajlarını kaybettiler ve Prag içlerine doğru çekildiler. Her ne kadar ardından gelen artçı birlikleri ile mukavemet devam etse de Tilly'nin ordusu 8 Kasım 1620 tarihinde yaşanan Beyaz Dağlar Savaşı (Bilahora ya da Schlacht am Weissenberg) ile Bohemya isyanını bastırdı.⁴⁵

Bu *borçlu*⁴⁶ zaferin ardından Ferdinand müttefikleri tarafından atalarının sahip olamadığı bir güce "ulaştırılmıştı". Çünkü Habsburg topraklarındaki güçlü Protestan karşıtlığı artık ortadan kalkmıştı. Ancak Ferdinand'ın ödemesi gereken bedeller de vardı. İsyancı soylularının toprakları ellerinden alınarak hem sarayın malî krizi aşılabilecek hem de topraklar yeniden Katolikleştirilecekti.⁴⁷ Fakat bu politika Kutsal Roma Alman İmparatorluğu topraklarındaki Katolik-Protestan mücadelesinden Protestan ve Katolik

⁴⁵ Wedgwood, *a.g.e.*, s. 130-131; Guthrie, *a.g.e.*, s. 66.

⁴⁶ Bu ifade ile Ferdinand'ın özellikle Maximilian ile yaptığı anlaşma gereği savaş bitiminde ödeyeceği bedel kastediliyor, Kampmann'ın makalesinden aynen alınmıştır bkz. s. 44.

⁴⁷ İmparatorluk ekonomik sıkıntılarını böylece hafifletirken bunu fırsat bilen aralarında Albrecht von Wallenstein da bulunduğu Ferdinand yönetimi yanlısı bir grup soylu da müsadere ile alım satım işlerini yaparak zenginleşiyorlardı.

diğer devletlerin de dahili ile uluslararası bir statü kazandı ve uzun soluklu Otuz Yıl Savaşları aşamalar halinde başladı.

Bohemya isyanından sonra ilk uluslararası aşama 1620-25 yıllarını kapsayan Palatinate bölgesi üzerinde yapılan savaşlardı. İmparator Ferdinand'ı desteklemek üzere İspanyol ordusu Cenovalı General Marquis Ambrogio Spinola⁴⁸ komutasında Aşağı Palatinate⁴⁹ bölgesine gönderildi ve meşhur Breda kenti kuşatarak ele geçirdi. Palatinate'in Avrupa meselelerindeki stratejik pozisyonu dolayısıyla ele geçirilmesi önemliydi. 5 Haziran 1625'te Spinola'nın Breda kentini uzun süren kuşatma sonrasında alması ile büyük bir fırsat elde edildi. Savaş bulutları batıda toplanırken II. Ferdinand doğudaki düşmanı ile sulh arayışına koyuldu. 26 Mart 1626 tarihiyle Sultan Murad ile Zıtvatorok Anlaşması'nın⁵⁰ yeniden gözden geçirilerek barışın sürdürülmesini sağlamak adına arayışlara girdi ve doğudaki bir diğer hasmı Gabriel Bethlen ile olan mücadelesine de yukarıda belirttiğimiz üzere Aralık 1626 tarihinde bir barışla sona erdirdi.⁵¹

⁴⁸ Madrid'de Prado Müzesi'nde sergilenen Velazquez'in Breda Kuşatması tablosunda kentin anahtarının kendisine teslim edilmesi ile ünlü Marquis Ambrogio Spinola herhangi bir hanedan soyundan gelmiyordu fakat ailesi Avrupa'nın en eski Cenovalı soylularındandı. 1569'da Spinola Sarayında Philip ve Benafre'nin en büyük erkek çocukları olarak dünyaya geldi. Tıpkı Raimondo gibi o da babasını erken yaşta kaybetmiş ve Katolik bir anne tarafından büyütülmüş bir askerdi. Bkz. Hubert G. R. Reade, *Sidelights on The Thirty Years War*, cilt: 1, Londra: Kegan Paul, Trench, Trubner Publishing, 1924, s. 7. Otuz Yıl Savaşları'nın hemen başlarında Ernesto Montecuccoli'nin de katıldığı Jülich kuşatmasını gerçekleştirdi. 61 yıllık yaşamında 30 yıl kadar bir askeri tecrübesi olan Spinola 25 Eylül 1630'da hayatını kaybetti.

⁴⁹Palatinate bölgesi Almanya'nın güney batısını kapsayan Kutsal Roma Alman İmparatorluğu'nun bir prensliği idi.

⁵⁰ Zıtvatorok Anlaşması 1606 tarihinde Osmanlılar ile Habsburglar arasında imzalanmıştı. II. Rudolf'un aynı zamanda kardeşi Matthias'a karşı da bir zafer almak istemesi neticesinde Osmanlılar ile savaşı bitirme isteği ve Macar soylularının politikaları ve Osmanlılar cephesinden bakıldığında ise yaşanan iç sıkıntılar anlaşmanın yürürlüğe girmesinde önemli faktörlerdi. Anlaşma maddeleri arasında Osmanlıların Avusturya'ya karşı *Beç Kralı* yerine *Çasarı* unvanını kullanmaları ve savaş sırasında kazanılan toprakların tarafların ellerinde kalması maddeleri bulunuyordu. Tarafların "çok uzun ve yorucu hale gelmiş" bir savaşı bitirme niyetinde olduklarını gösteren bu antlaşma toplamda altı defa uzatılarak takriben altmış yıl boyunca yürürlükte kaldı. Ayrıntılar için bkz. Sandor Papp, "Zıtvatorok Antlaşması", *Türkiye Diyanet İslam Ansiklopedisi*, 2013, cilt: 44, s. 472-474.; Petr Stpanek, "Zıtvatorok (1606) ve Vasvar (1664) Anlaşmaları Arasında Orta Avrupa'da Osmanlı Siyaseti", çev. Ramazan Kılınc, *Türkler Ansiklopedisi*, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002, s. 730-737.; Mehmet Öz, "II. Viyana Seferine Kadar XVII. Yüzyıl", *Türkler Ansiklopedisi*, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002, cilt: 9, s.715.

⁵¹ Kenneth M. Setton, *Venice, Austria and the Turks in the Seventeenth Century*, s. 41.

İkinci aşama Danimarka'nın savaşa dahil olmasıyla 1625-29 yılları arasında yaşandı. Danimarkalı *Lutheran* IV. Christian'ın, ki kendisi aynı zamanda imparatorluk mülklerinden Holstein'ın Düküydü, Aşağı Saksonya bölgesine imparatorluk ordusuna karşı yardım etmesiyle başladı. Burada dikkat edilmesi gereken husus, İngiliz yönetiminden Charles Morgan komutasında 6,000 kişilik bir birliğin Danimarka'yı desteklemek üzere gönderilmesinin yanı sıra Fransa'dan da takviyenin geliyor olmasıdır. Zira Fransa tıpkı Habsburglar gibi Katolik bir inanca sahipti fakat Protestanlara ve özelde Luthercilere destek olmaları bu uzun soluklu savaşın tek sebebinin dinî meselelerden ibaret olmadığını, aynı zamanda bir hâkimiyet mücadelesi olduğunu da gösterir.⁵² Çünkü imparatorlukta ki ülkelerin hükümdarları için dinî ideolojiden çok imparatorun gücünü kısıtlamak önemliydi.⁵³

Ferdinand bu birleşik kuvvetler ile savaşmak için, Bohemyalı bir soylu olup Otuz Yıl Savaşları'nın en önemli figürlerinden biri olan Albrecht Wenzel Eusebius von Wallenstein'dan (1583-1634)⁵⁴ yardım istedi. 1623 yılı itibariyle imparatorluğun bir prensi olan Wallenstein, donanımlı, yetenekli ve savaş alanlarındaki coşkulu bir askerdi.⁵⁵ Kırk yaşında olmasına rağmen Ferdinand'ın Tilly'nin komutası altındaki imparatorluk ordusuna belirli komisyonlar karşılığında katılmayı kabul etti. Öncelikle Mansfeld'in ordusunu Dessau bölgesinde mağlup ederek Silezya'yı temizledi. Ardından Tilly'e katılarak IV. Christian'a karşı Mecklenburg dükalığını ele geçirdi ve 1628 yılında Pomeranya dükalığı yakınlarında vuku bulan Wolgast Savaşı'nda zafer kazandı.

⁵² Katolikler arasında yaşanan bu ayrım elbette dinsel zeminden ziyade politik sebeplerden ileri geliyordu. Politika ve menfaatler ilişkisi söz konusu olduğunda salt Katolikler veya Protestanlar arasındaki ayrışmalar değil Hıristiyanların gözüyle “kâfir” Osmanlılarla da pekâlâ ittifaklar kurulabiliyordu. “Frankların Avrupası”nın Osmanlılarla kurduğu ittifaklardan bir örnek için bkz. Christine Isom Verhaaren, *Kâfirle İttifak: 16. Yüzyılda Osmanlı-Fransız Anlaşması*, çev. Ayla Ortaç, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2015.

⁵³ Merry E. Wiesner-Hanks, *a.g.e.*, s. 253.

⁵⁴ Wallenstein Otuz Yıl Savaşları denildiğinde akla gelen askerî şahsiyetlerden biridir. Kutsal Roma Alman İmparatorluğu'nda uzun yıllar hizmet etmiştir. Hakkındaki en büyük sorun savaş sonraları aldığı zaferlerin bedelleridir. Biriktirdiği mal varlığı ve zengin toprakları II. Ferdinand Viyana'sında epey dedikodulara sebep olmuş ve 1634 tarihinde öldürülmüştür. Wallenstein hakkında detaylı bir çalışma için bkz. Geoff Mortimer, *Wallenstein: The Enigma of the Thirty Years War*, Londra: Palgrave Macmillan, 2010.

⁵⁵ Setton, *Venice, Austria and the Turks in the Seventeenth Century*, s. 38.

Fakat bu zaferle birlikte Wallenstein'in kendisini Baltık Denizi'nin bir Generali olarak görmesi ve Danimarka'nın yanısıra İsveç birliklerinin de bulunduğu Stralsund'u işgal etmesi uzun soluklu savaşların yeni bir cephesine mal oldu ki bu ülke İsveç'ti.⁵⁶ Artık İsveç Kralı Gustavus Adolphus da savaş sahnesindeydi. Fakat Wallenstein İsveç Kralı ile savaşacak güçte değildi. Savaş bölgelerinden *savaş kendisini besler prensibi (bellum se ipsum alet)* ile almış olduğu topraklar onun Ferdinand tarafından görevinden uzaklaştırılmasına sebep oldu (1630).⁵⁷

Genç asker Raimondo Montecuccoli, Wallenstein'in Almanya'nın Pomeranya dükalığındaki seferine katıldı. Zira 1628 yılında Modena'ya geri döndüğünde Modena Dükü Cesare d'Este'ye Almanya'da barışın filizlendiğine dair bir mektup kaleme almıştı.⁵⁸ Dükün cevabında Raimondo'yu yeni bir görev bekliyordu ki bu, imparatorluk adına Hollanda'ya karşı İspanyol Flanders ordularına gönderilecek 17,000 kişiden mürettep altı süvari birliğinin içinde bulunmasıydı (1629). Bu noktada savaşın riskini üstlenecek yaşta olmaması sebebiyle kuzeni Ernesto Montecuccoli'nin komutası altında ilk önemli deneyimini yaşadığı düşünülmektedir.⁵⁹ Nitekim bu ordu Cenovalı General Ambrogio Spinola'nın desteklediği Paesi Bassi'deki savaşa katıldı.⁶⁰ Hollanda'ya karşı girişilen bu savaşta Raimondo öne çıkan bir asker olan Enrico Federico ile karşılaştı. Ernesto'nun amacı Hertogenbosch'u rahatlatmaktı, bölge kuşatılsa da başarısız olundu. Fakat Raimondo'nun Amersfoort kuşatmasında gösterdiği mücadele ve kente açılan gediklerden içeri ilk girenlerden olması, onun yaralanmasına rağmen teğmen rütbesini

⁵⁶ Ronald G. Ash, *The Thirty Years War: The Holy Roman Empire and Europe 1618-48*, New York: St. Martin's Press, 1997, s. 93.

⁵⁷ Mortimer, *Wallenstein: The Enigma of the Thirty Years War*, s. 138.

⁵⁸ Thomas Barker, *a.g.e.*, s. 11.

⁵⁹ *Le Opere di Raimondo Montecuccoli*, s. 14. Ayrıca bkz. Barker, *a.g.e.*, s. 11 ve Franco di Santo, *Raimondo Montecuccoli: Uomo, Soldato, Letterato Europe*, Modena: Rivista Militare, 2009, s. 5-6.

⁶⁰ Bu savaş Prens Maurice'e karşı yapıldı ve yaklaşan Danimarka savaşlarının da bir başlangıcıydı. Spinola İtalya, Hollanda ve Alsas'da bulunan birliklerini topladı. Bkz. Wedgwood, *a.g.e.*, s. 114. İtalya'dan gelen birliğin içerisinde Ernesto ile Raimondo Montecuccoli'nin de bulunduğu düşünülmektedir bkz. 55. dipnot. Ayrıca bkz. Giampiero Brunelli, *a.g.m.*, s. 22; Franco Santo, *a.g.m.*, s. 5.

almasını sağladı (1631).⁶¹ Ardından yaya birliklerinin kumandanı olarak Neubrandenburg'un kuşatılmasına ve akabinde Kollbus kalesi ile birlikte bu iki noktanın ele geçirilmesine katıldı. Bu sırada Raimondo önemli bir imparatorluk generali ile tanıştı: Johann Tserclaes, Count von Tilly. Kendisi oldukça sert ve ciddi bir kumandan olan Tilly hiç şüphesiz Raimondo için askerî disiplin konusunda iyi bir örnekti. Tilly'e bu iki kalenin sancağını teslim etmesi ise Raimondo için ayrıca bir onurdu.⁶²

1631'deki büyük savaşa doğru giderken Raimondo, Magdeburg'nun kuşatılmasında yeni tecrübeler kazandı. Korku imparatorluk askerleri arasında öyle hızla yayılmıştı ki genç asker tüm cesareti ve enerjisiyle askerlerin isyanını bastırmaya ve firarlarını önlemeye çalışmıştı. Bu herhangi bir savaş sırasında olabilecek mahiyette bir vakıa idi fakat elbette Raimondo'nun bizzat kaleme aldığı çalışmalara mesela *Trattato Della Guerra* veya *Della Battaglie*'e bakıldığında Raimondo'nun buradan önemli dersler çıkardığı görülmektedir. Nitekim korku ve askerlerin firarını bir generalin nasıl önleyebileceğini ayrıntıları ile kaleme almıştır.

Magdeburgo'nun ardından Saksonya topraklarındaki Kalbe kentinin kuşatılıp ele geçirilmesinde bulunan Raimondo, yaya birliğindeki görevinden topçu birliğindeki kumandanlık rütbesine geçti.⁶³ Genç süvari 1631 yılının Eylül ayına gelindiğinde iki büyük general ile karşılaşacaktı: İsveç Kralı Gustavus Adolphus (1594-1632) ve Katolik Ligi'nin Bohemya soylularından Albrecht Wenzel Eusebius von Wallenstein (1583-1634).

Augsburg Barışı'nın (1555) bir devamı niteliğinde olan *Restitutionsedikt*'in, yani Kutsal Roma Alman İmparatorluğu çatısı altında yaşayan bağlı birimlerin dinî özgürlüğünün,⁶⁴ ihlallerine ek olarak İmparatorluk ordusunun Baltık bölgesindeki mevcudiyetiyle İsveç

⁶¹ Barker, *a.g.e.*, s. 11.

⁶² *Le Opere di Raimondo Montecuccoli*, s. 15.

⁶³ Giampiero Brunelli, *a.g.m.*, s. 22.

⁶⁴ Wedgwood, *a.g.e.*, s. 239-45, 49.

de tehdit edilince, Gustavus Adolphus savaş kararı aldı. Böylece savaşların üçüncü aşaması 1630-1635 yılları arasını kapsayarak İsveç'in müdahalesi ile başlamış oldu.⁶⁵

Adolphus'un büyüyen İmparatorluk gücünden elbette endişesi vardı, fakat o İsveç sınırlarına Baltık civarlarındaki Alman yönetimlerini de katarak Katoliklerin ilerleyişini durdurmak ve İsveç'i büyük bir güç hatta Protestanlığın kıta Avrupasındaki lideri yapmak istiyordu.⁶⁶ Nitekim Adolphus bu amacını yaşamının sonuna kadar sürdürmüştür. İlk hedefine büyük finansal destek aralarında bir ittifak niteliğinde olan Bärwelde Anlaşması (23 Ocak 1631) gereğince XIII. Louis Fransa'sının baş ekonomisti Cardinal Richelieu'dan geliyordu.⁶⁷ Bu anlaşma İmparatorun baskılarına karşı gelmek isteyen tüm Alman yöneticilerine açıktı. Aynı zamanda Ferdinand'a karşı Protestanların birlik kurlmaları için doğrudan bir çağrıydı. Yaklaşık 11 yıl kadar önce, Bohemyalılar isyan ettiğinde, İmparatora karşı ellerinde bir fırsat bulunuyordu. Fakat isyan kanlı bir şekilde bastırıldığından bu fırsat gerçekleştirilememişti. Şimdi ise, 1630 yılı itibariyle yeniden kendilerine sunuluyordu. Burada Otuz Yıl Savaşları cephelerinde Saksonya Elektörü'nün faaliyetleri de önem arz etmektedir. Zira John George'un şimdi Ferdinand ile Gustavus Adolphus arasında bir tercih yapması gerekiyordu. Fakat 1619'dan farklı olarak Avrupa'daki Protestan-Katolik din savaşlarının karakterinin değiştiğini, dolayısıyla bir ittifakın da anlamını yitirdiğini düşünüyordu. Çünkü aynı mezhepten iki kutup savaşıyordu: Katolik Habsburglar, Papalık ve Katolik Fransa. Savaşların karakterini artık politik üstünlük kurma yarışları belirliyordu. Bütün bu görüşlere

⁶⁵ Burada savaş öncesi Tilly'nin ve Adolphus'un ordularının durumu tablolar halinde verilirken Tilly'nin ordusunun sayıca az olduğu ve Adolphus'un kendinden emin bir şekilde "artık daha fazla stratejiye ihtiyacı olmadıkları" vurgulanmıştır bkz. Guthrie, *a.g.e.*, s. 20-23.

⁶⁶ Bu amaçlar doğrultusunda tahta çıktığı 1611 yılı itibariyle ordusunu kendi taktikleriyle yenileme yoluna gitmişti. Bu yenileşme yalın bir şekilde ifade edilirse Avrupa ordularında ilk olarak gönüllü birliklerin sürekli orduya dönüştürülmesi ile yapılmıştı bkz. Guthrie, *a.g.e.*, s. XVI.

⁶⁷ Setton, *Venice, Austria and the Turks in the Seventeenth Century*, s. 49-50. Bu anlaşmaya göre Fransa ve İsveç birbirlerinin çıkarlarını koruyacak ve Baltık Denizi ile Atlantik'in güvenliğini sağlayacaklardı. XIII. Louis İsveç'e yıllık 400,000 imparatorluk doları gönderecekti.

rağmen Elektör George'un kararı gecikmedi ve bu kez Adolphus'a karşı Ferdinand'ın yanında olduğunu bildirdi.⁶⁸

Kısa bir zaman sonrasında Adolphus, Kuzey Almanya topraklarını işgal etti ve Ferdinand'ın birlikleri bölgeye gönderildi. Ferdinand'ın güçleri, Bavyera Elektörü I. Maximillian'ın da katılımına rağmen Tilly'nin kumandasındaki Katolik Ligi, İsveç ve müttefiklerine karşı sayıca daha az bulunuyordu. Eylül 1631 tarihinde meydana gelen Breitenfeld-Leipzig Savaşı'nı genel hatlarıyla değerlendirmek önemlidir. Zira Raimondo bu savaşta bizzat topçu birliklerinin genel kumandanı⁶⁹ olarak bulunmuş ve savaş sonrasında İsveçlilere esir düşmüştü. İşte bu esareti sırasında kaleme alacağı "Savaş Hakkında" (Delle Battaglie)⁷⁰ adlı çalışması onun gözlem gücünü göstermesi ve orduların vaziyetleri ile uyguladıkları stratejileri incelemesi bakımından değerlidir öyle ki bu bilgilerden eserlerinde olduğu gibi pratik hayatında da, mesela ileride ayrıntılarıyla bahsedeceğimiz Türklerle yapmış olduğu 1664 tarihli St. Gotthard Savaşı'nda faydalanacaktı.

Breitenfeld-Leipzig'de Gustavus Adolphus'un manevra taktiği ve geliştirdiği T dizaynı⁷¹ ordu düzeniyle savaş İsveç lehine sonuçlandı. İmparatorluk kuvvetleri öncelikle düşman birliklerinin sol cenahına saldırdılar ve ardından büyük bir saldırı

⁶⁸ Saksonya Elektörü'nün değişen bu politikaları için bkz. Setton *Venice, Austria and the Turks in the Seventeenth Century*, s. 51-52; Wedgwood, *a.g.e.*, s. 39-44.

⁶⁹ Thomas Barker zikrettiğimiz eserde Raimondo Montecuccoli'nin Breitenfeld-Leipzig Savaşı'nda rütbe ve görevine dair çok az bilginin bulunduğunu belirterek rütbesinin ne olduğu konusunda herhangi bir bilgi kaydetmemiştir bkz. s. 15-17. Fakat Raimondo Luraghi'nin derlediği *Le Opere di Raimondo Montecuccoli*'de ise kendisinin bizzat topçu birliklerinin komutanı olarak bu savaşta yer aldığı bilgisi verilmiştir bkz. s. 15.

⁷⁰ Raimondo'nun ileriki bölümlerimizin ana konusunu oluşturacağı eserlerinin tümü *Le Opere di Raimondo Montecuccoli* adı altında iki cilt olarak toplanmıştır. Yukarıda dipnotlarını verdiğimiz yazarlardan Huyseenn ve Luraghi bu koleksiyona önsöz yazmışlar ve Raimondo'nun çalışmalarının değerlendirmelerini yapmışlardır. Biz de Venedik'te bulunan Correr Müzesi Kütüphanesi'nden ulaştığımız bu koleksiyona baktığımızda *Delle Battaglie*'nin ikinci ciltte ve toplamda iki bölümden oluştuğunu görmekteyiz. Bkz. *Le Opere di Raimondo Montecuccoli I-II*, ed. Raimondo Luraghi, Roma: Ufficio Storico Stato Maggiore dell'Esercito, 1988.

⁷¹ Tilly'nin lejyonlarını hayrete düşüren bu yeni savaş taktiği hakkında Barker eserde Adolphus'un birliklerinin sıralanış biçimi hakkında epey ayrıntılı bilgiler vermektedir bkz. s. 175-77.

yürüterek sol kanadı yok etmek istediler.⁷² Fakat Adolphus'un liderliğinde, baskına uğrayan kanadın takviye edilmesi ve bu kanattaki birliklerin yeniden konumlandırılması sayesinde İmparatorluk ordusunun yarıdan fazlası yok edildi ve topları ele geçirildi. Katolik Ligi generallerinden Pappenheim askerlerine düşmanın Sakson-İsveç birliklerine sol cenahtan saldırımları emrini verdi fakat Adolphus'un topçu ateşine karşılık Pappenheim'ın birliklerinin emre itaat etmeyerek sağ cenaha yönelmeleri sebebiyle Pappenheim, İsveç kumandanlarından Johan Banér'in kuvvetlerince kuzey batıya doğru, Halle an der Saale bölgesine itildi. Raimondo'nun da Halle an der Saale'de esir olarak tutulduğu bilgisinden hareketle muhtemelen bu komuta altında bulunduğu varsayılabilir.

General Tilly, Wallenstein'dan yardımın da gelmemesi üzerine geri çekilmeye başladı. Rain am Lech civarlarında İsveçlilerin Bavyera'ya geçişlerini engellemeye çalıştığı sırada yaralandı ve birkaç gün sonra hayatını kaybetti. Sonuç itibariyle, İsveç'in manevra kabiliyeti ve hızlı ateş gücü sayesinde Breitenfeld-Leipzig Savaşı Protestanlar lehinde Katolik Ligi'ne karşı kazanılmış önemli bir zaferdi. Genç asker Raimondo Montecuccoli savaş sonrasında ağır yaralı bir şekilde esir olarak Halle an der Saale'ye götürüldü.⁷³ Yetersiz sağlık koşulları ve ağır yaralanma vakıalarındaki yüksek ölüm oranı göz önüne alındığında Raimondo burada 6 ay kadar sürecek bir mücadele verdi.

Wallenstein, İmparator II. Ferdinand tarafından görevinden uzaklaştırılmıştı fakat Breitenfeld'deki mağlubiyet, Tilly'nin ölümü⁷⁴ ve İsveç'in durdurulamayan baskıları sebebiyle Wallenstein imparatorluk ordularının komutanlığına tekrar çağrıldı.⁷⁵ Adolphus'un Münih'e doğru ilerlemesi ve Bohemya'yı işgali elbette Katolik Ligi için

⁷² Wedgwood, *a.g.e.*, s. 297-98.

⁷³ Barker, *a.g.e.*, s. 15-16.

⁷⁴ Marcus Junkelmann, *a.g.e.*, s. 56.

⁷⁵ Breitenfeld Protestanların savaş başladığından beri aldıkları en büyük galibiyetti. Viyana Sarayı'nda Ferdinand'a Wallenstein hakkında artan dedikodular neticesinde böyle bir karar verilmişti bkz. Parker, *a.g.e.*, s. 126.

bir savaş sebebiydi. Wallenstein 1632 baharında yeni bir ordu oluşturarak İsveçliler ile karşılaşmayı bekliyordu.

Bu esnada esaret altında olan Raimondo, Modena dükünün ödediği 10,000 taller ile özgürlüğüne kavuştu. Halle'den ayrılarak uzun bir süre kalacağı Modena'ya döndü. Burada edebî çevrelerden şair Folvio Testi ile sık sık görüştü. Dinlendikten sonra Raimondo, Bavyera ve Ren civarlarında savaşan kuzeni Ernesto'nun birliğine katıldı. Atlı birliklerin *Tenente Colonello*'su oldu. Fakat burada muğlak bir durum vardır ki o da Montecuccoli'nin Lützen'de kesin olarak savaşıp savaşmadığı ve Raimondo'nun iki büyük general ile karşılaştığı sıralarda yine bir mahkûmiyet yaşadığıdır.⁷⁶

Wallenstein kış şartları sebebiyle İsveç'ten herhangi bir saldırı beklemiyordu. Fakat aldığı haber neticesinde telaşa kapıldı ve imparatorluğun bir başka generali Pappenheim'den yardım etmek üzere yola çıkmasını istedi. Nitekim Wallenstein kuvvetlerini saldırı pozisyonunda Lützen-Leipzig hattında konuşlandırdı. Lützen meydanında sol cephede ki Wallenstein'in ordusunun zayıf olduğu kanatta olaylar Protestanların lehine geliyordu. Fakat Pappenheim'in ordusunun belirmesi ve buradaki İsveç kuvvetlerini alt etmesi üzerine sol kanatta durum değişti. Ne var ki bu esnada Pappenheim yaralandı ve hayatını kaybetti. Ardından çok önemli bir gelişme daha vuku buldu ki o da atlı birliklerine komuta ederken Adolphus'un da yaralanması ve ard arda açılan ateş sonucu ölmesiydi. Fakat savaş Lützen meydanında devam ediyordu. Merkezdeki İsveç yaya birliği dizaynlarını takip ediyor ve şiddetli bir biçimde imparatorluk merkez ve sağ kanadına saldırmaya çalışıyorlardı. Burada feci bir hata söz konusuydu ki İsveçlilerin iki en önemli ve deneyimli yaya birlikleri etkin bir şekilde imparatorluk top ve yaya birliği ateşleriyle yok edildi.

Sonuç itibariyle her ne kadar İsveçliler liderlerini kaybetse de savaş boyunca uyguladıkları taktikleri ve Lützen meydanını ilk terk etmeyerek buradaki imparatorluk

⁷⁶ Barker'a göre Montecuccoli'nin Bohemya'da Wallenstein ile görüşüklerini ve Lützen'e katıldığını ilaveten burada yaralandığını ifade ederken (bkz. s. 16-17.) Franco di Santo bunun bir kesinliğinin olmadığını belirtir bkz. *Raimondo Montecuccoli: Uomo, Soldato, Letterato Europe*, s. 6. Ayrıca Montecuccoli'nin savaşına dair bkz. Giampiero Brunelli, "Raimondo Montecuccoli", s. 22.

ordularının cephanelerini ele geçirmeleri ile savaşın galip gelen tarafı oldular (Kasım 1632). Pappenheim'in ordusu savaş meydanına dönmeye ve İsveçlilere karşı bir taarruz yapmaya kararlı olsalar da Wallenstein bunun bir fayda sağlamayacağı kanaatinde idi ve nitekim yaklaşan kış şartları sebebiyle Bohemya içlerine doğru geri çekilme kararı aldı.

Tarih 25 Şubat 1634'ü gösterdiğinde Raimondo'yu da derinden etkileyen bir olay vuku buldu. Bohemyalı Wallenstein bir suikast sonucu öldürüldü. Ferdinand, Tilly'nin Mecklenburg'u İsveçlilere vermesi ve hatta onlarla "ahlaksızca" anlaşması sebebiyle Wallenstein'ı tekrar ordunun başına çağırmak zorunda kalmıştı.⁷⁷ O ise Viyana Sarayı'na göre, Habsburglara karşı beslediği düşmanlığını imparatorluk topraklarında yaptığı 1632-33 seferinde geri çekilerek gösterdi. Hakikatte, ordunun askerî vaziyeti, Saksonya'nın sırtı sıvazlanarak dikkatli bir barış anlaşmasını gerektiriyordu. Durum Ferdinand için tolere edilemezdi, ancak Wallenstein'a açık bir ceza vermek ordu içerisinde yeni bir isyan anlamına gelebilirdi. Bu sebeple Wallenstein 25 Şubat 1634 gecesi İskoç *Tenente Colonello* John Gordon, İrlandalı Colonel Walter Butler ve İskoç Topçu Birliği Kumandanı Walter Leslie tarafından onuruna verilen bir ziyafette İrlandalı Walter Deveroux tarafından öldürüldü.⁷⁸

Wallenstein'in öldürülmesinin ardından aynı yıl Protestan güçlerine karşı bir harekât gerçekleşti. Zira Kral Gustavus Adolphus'un ölümü üzerine onun hedeflerini izlemekte geri kalan İsveçlilerden bir rövanş almak isteniyordu. Bu kez imparatorluk ordusunun genel kumandası İmparator II. Ferdinand'ın oğlu, Macaristan (1625) ve Bohemya (1627) kralı ve aynı zamanda Avusturya dükü (1621) olan III. Ferdinand'daydı.⁷⁹ Avusturyalı general Ferdinand Bohemya üzerinden Protestanların takviye güçlerini

⁷⁷ Tilly'nin Kutsal Roma Alman İmparatorluğu'na ihanet ettiğini ve İsveçlilerle gizli ittifaklar neticesinde Mecklenburg'u teslim ettiğine dair iddiaların ayrıntısı için bkz. Wedgwood, *a.g.e.*, s. 345.

⁷⁸ Wallenstein'in suikastına dair ayrıntılı bilgi için bkz. Robert Herbitsch, *Wallenstein: Biografie eines Machtenschen*, Viyana: Böhlau Verlag, 2010, s. 44-45; S. H. Steinberg, *The "Thirty Years War" and the Conflict for European Hegemony 1600-1660*, Londra: Edward Arnold Publishers, 1966, s. 65-66.

⁷⁹ Gregory Hanlon, *The Twilight of A Military Tradition: Italian Aristocrats and European Conflicts 1560-1800*, New York: Holmes&Meier, 1988, s. 121.

tehdit etmeye başladı. Bu esnada kuzeni Kardinal Infante Ferdinand İspanyol birliklerinin başında bulunuyordu. Protestan kuvvetleri ise Heibronn Alliance adı altında iki büyük komutan yönetiminde hazır haldelerdi: Gustav Horn ve Bernhard of Saxe-Weimar. Ferdinand'ın Regensburg'u işgal etmesi ve Cardinal Infante Ferdinand'ın da Tuna nehrini geçmesi üzerine Katolik ve Protestan birlikleri Nördlingen kasabasında karşı karşıya geldi.⁸⁰ İmparatorluk müttefik ordusunun sol kanadı derhal Nördlingen tepesinin zirvesini ele geçirdi ve merkeze Katolik Alman yaya birliği konuşlandırıldı. Buna karşılık Protestan birliğinin de Bernhard'ın kuvvetlerinin yarısı ile merkezdeki imparatorluk güçleri kontrol altında tutulacak ve Horn'un kuvvetleri de sol cenahta tepeyi elinde tutan düşman müfrezesini ateşleyecekti. Böylece Katolik güçleri Nördlingen'den geri çekilecekti. Ancak İsveç tarafında bir telaş meydana geldi. Zira Horn'un süvarileri emri beklemeden atak yaptı ve öncülük edecek olan top ateşi ve yaya birliği geride kaldı. Ne var ki taktiklerde yaşanan hata tek taraflı olmadı ve Katolik birliklerinin tepeyi elinde tutan askerleri panikle bataryalarını terk ettiler. Nitekim Horn'un ordusunun coğrafi bölgenin ormanlık olması sebebiyle karışması Cardinal Infante Ferdinand'ın da durumu toparlamasına vesile oldu.

Savaşın merkezinde de durum Protestan tarafı için pek farklı gitmiyordu. Bernhard, ordusunun bir kısmı Horn'a takviye üzere sevk edildiğinden zayıf kaldı ve kaçmaya zorlandı. Kesin bir Katolik galibiyeti ile sonuçlanan Nördlingen Savaşı sonrasında Raimondo Montecuccoli hızla Modena'ya geri döndü.

Tercüme-i Fenn-i Harb nüshasında da Nördlingen Savaşı'na dair bir takım bilgiler mevcuttur. Buna göre, İsveçliler ordularında vahim bir hata yapmışlardı. Kaidelere göre piyade bölüğü ortaya, süvariler ise sağ ve sol cenahlara yerleştirilirdi. Ancak İsveçli seraskeri cümle atlı sınıfını bir tarafta tertip edip bölükler arasında fazla boşluklar söz konusuydu. Yukarıda bahsedildiği üzere, Ferdinand'ın ordusu İsveç ordusunun karışıklıklarından faydalanarak ilk önce tepeleri tutmuştu, dolayısıyla İsveç ordusunun

⁸⁰ Guthrie, *Battles of The Thirty Years War: From White Mountain to Nordlingen 1618-35* adlı eserinde Nördlingen'in tüm detaylarıyla birlikte savaşın kumandanlarının uygulamış oldukları stratejiler hakkında detaylar vermiştir. Burada gerek İsveç cephesinin kanatlarındaki yaşanan problemler ve gerek Ferdinand kuzenlerinin savaşı galibiyete dönüştürdükleri stratejileri hakkında bkz. s. 265-275.

2. BÖLÜM

DOĞUDAKİ DÜŞMAN OSMANLI İMPARATORLUĞU

Raimondo Montecuccoli'nin askerî yaşamı çerçevesinde Habsburg Avusturya'sı özelinden Avrupa'da bu çok cepheli girift savaşlar silsilesi yaşanıyordu. Karşılaştırmalı bir metotla Doğu'da, Osmanlı İmparatorluğu'nda nasıl bir hava hâkimdi sorusu, ortak paydada 1664 tarihine giden kritik süreçte pekâlâ önem arz etmektedir. Bu bölümde Raab dolaylarına yapılacak seferden evvel Osmanlıların içinde bulunduğu vaziyete bakılacaktır.

Nasıl ki Habsburglar Otuz Yıl Savaşları ile uğraşırken doğudaki düşmanı olan sınırlarının güvenliğini sağlamak üzere barışçı bir politika izlemeye çalışmışlarsa Osmanlılar da gerek iç meseleleri gerekse Safevîler ve Venedik ile olan mücadeleleri sebebiyle bu barışı sürdürmek niyetindeydiler.⁸² Gözetilen bu politikaların bir ürünü olarak ve elbette III. Mehmed (1595-1603)⁸³ döneminde yaşanan gelişmeler⁸⁴

⁸² "... emr-i sulhun temşiyetine sa'y edip sene-i sulhda iki kerre yüz bin guruş verip yirmi seneye dek mütâreke olunup ve sene-i sulhdan üç sâl mürûr ettikte ol müddetten her yıl ba'zı hedâya ile arz-ı inkıyâd etmek üzere sulh olunmak ricâsına huzûr-ı serdar-ı bâ-vakâre darâ'at-nâme gönderip iltimâs ettikte ol esnâda şark tarafında Kızılbaş ve Anadolu'da Celâlî eşkiyası tuğyân üzre olmalarıyla serdar-ı a'zam Âsitâne'ye gitmek lâzım gelmeğin ana binâ'en çâsarın iltimâsı karîn-i kabul oldu..." Na'imâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na'imâ*, haz. Mehmet İpşirli, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2007, cilt: 1, s. 298-299.

⁸³ Sultan III. Mehmed, Kanunî Sultan Süleyman'dan sonra ordunun başında sefere çıkan ilk padişattır ve hedefini Beç olarak ilan etmiştir (20 Haziran 1596) bkz. Feridun Emecen, "III. Mehmed", *Türkiye Diyanet İslam Ansiklopedisi*, 2003, cilt: 28, s. 409.

⁸⁴1593 tarihinde başlayan "on beş yıl savaşları" veya "uzun harp dönemi" (Lange Türkenkrieg) olarak bilinen Osmanlı-Habsburg savaşları Osmanlı yönetimine bağlı birimlerden Eflak, Boğdan ve Erdel beylerinin isyanlarına da sebep olmuştur. Bu ayaklanmalar neticesinde 1596 seferine çıkılmış ve Eğri fethedilmiştir (12 Ekim 1596). Bu fetih stratejik açıdan önemliydi çünkü konum itibarıyla Macaristan'ın kuzeyinde bulunan Eğri'nin alınmasıyla Avusturya'ya gidecek yardımların önü kesilecekti. Bu sebeple alınan bölge derhal eyalet hâline getirildi. Bkz. Metin Kunt, "Siyasal Sarsıntı Dönemi 1600-1623", *Türkiye Tarihi*, İstanbul: Cem Yayınevi, 2002, cilt: 3, s. 20-21. Burada dikkat çeken bir başka mesele Eğri Kalesi'nin tahkimatına dairdir. 1526 Mohaç Muharebesi'nden sonra birkaç kez el değiştiren kalede Habsburg taraftarı Peter Perenyi'nin eline geçtiği sıralarda kalede geniş kapsamlı tahkim çalışmalarının başlaması kayda değerdir. Bkz. Geza David, "Eğri", *Türkiye Diyanet İslam Ansiklopedisi*, 1994, cilt: 10, s. 489. Muhtemel Osmanlı saldırılarına karşı tahkimat işlerine girişilmesi ve Alessandro da Vedano adlı bir İtalyanın kale kumandanı olarak buraya atanması savunma stratejilerinde özellikle kale yapımı konusuna verilen önemin arttığını gösterir. Bu durum Uyvar'ın alınması ve Uyvar kalesinin Evliya Çelebi'nin deyişiyle "ne kadar çetin bir kale olduğu" ile yakından ilişkilidir.

neticesinde 1606 tarihinde Zitvatorok Anlaşması⁸⁵ imzalanmıştı. Avusturya'ya Otuz Yıl Savaşları sırasında doğu sınırında sükuneti veren ve Osmanlıların da diplomasi teamüllerindeki üstünlüğünü sona erdiren bu anlaşma belirli aralıklarla toplam altı kez yenilenerek koşulları altmış yıl kadar yürürlükte kalacaktı.⁸⁶ Burada üzerinde durulması gereken husus, Osmanlıların, Otuz Yıl Savaşları ile meşgul olan Avusturya'ya karşı bu büyük fırsatı neden değerlendiremediği ve bu anlaşmanın gereklerinin neden bunca yıl boyunca yürürlükte kaldığıdır. Bu mevzu, Fatih'in İstanbul'u fethinden sonra kendisini III. Roma İmparatoru olarak addetmesi, Kanuni'nin 1529 yılındaki Viyana Seferi ve XVII. yüzyıl Osmanlı seferlerinin de Viyana'ya gidilen güzergâh ve stratejik mevkiiler ile kaleler üzerine yapılması velhasıl *Kızıl Elma*'nın⁸⁷ Viyana olması açısından çalışmamızı son derece ilgilendirmektedir. Çünkü böyle bir ortamda, bu tarz bir

⁸⁵ Zitvatorok Anlaşması ile Osmanlılar her ne kadar savaş öncesi toprak konumlarını korumuş olsalar da Macaristan'daki Habsburg egemenliğini ve hatta iki imparatorluğun eşitliğini kabul etmek durumunda kaldılar. Bundan böyle Osmanlılar Beç Kralı yerine Kaiser ya da Çasar unvanını kullanacaklardı. Diplomatik teamüller bakımından da bu anlaşma ile Osmanlı üstünlüğü Hıristiyan rakibine karşı ortadan kalkmıştı. Altı defa uzatılan bu muahedenin şartları altmış yıl boyunca yürürlükte kaldı. Bkz. Selânikî, *Târih*, s. 643-44; *Peçevî Tarihi*, haz. Bekir Sıtkı Baykal, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1992, cilt: 1, s. 295-96; Evliya Çelebi, *Seyahatname*, 7. kitap, s. 160-176; Silahdar, *Tarih*, cilt: 1, 315-316; Sandor Papp, "Zitvatorok Antlaşması", *Türkiye diyanet İslam Ansiklopedisi*, 2013, cilt: 44, s. 473-74.

⁸⁶ Sandor Papp, a.g.m., s. 474.

⁸⁷ Kızıl Elma ifadesine burada ayrıca bir parantez açmak gereklidir. Zira 1664'te vuku bulacak St. Gotthard Savaşı da Kızıl Elmaya ulaşma arzusunun bir ürünüdür. Bakınız "bu sözün nedeni şöyle bilinsin" diyerek Peçevî İbrahim Efendi bunu şöyle izah eder:

"... *Estergon hâkimi İrşek, sarayının pencereleri üzerine Budin krallarının resimlerini, yıldızlardan ve filozofların kitaplarından alınmış pek çok simgesel belirtiler koydurmuştu. İlk pencerede uyuyan bir adam, ikinci pencerede ayakları ateşte yanan bir adam, üçüncü pencerede ayakları altında kral tacının yuvarlandığı iki çıplak adamın resimleri yer almakta idi. Dördüncü pencerede bir erkek aslan resmi vardı. Arslan yerde yatar ve çırpınırdı. İki ön ayaklarının turnakları arasında, üzerine tülbent sarılmış bir taş tutuyordu. Bu da Türk padişahı tarafından Macar Kralı topraklarının ayaklar altına alınacağını ve tacın zaptedileceğini belirtse gerek.*

... *Şu da bilinsin ki büyük Kapon Kalesi'nde her yıl belli bir günde bütün kale ve çevresi ahalisinin küçüğü ve büyüğü, genci ve ihtiyarı tümüyle dışarıya, sahraya çıkarlar ve orada olan Kızıl Kapon'da oğlancıklar ve papazlar eski bir türkü söylerler. Kızıl Kapon dedikleri Kızıl Elma'dır. Sınır taşı gibi bir işaret olmak üzere konmuştur."*

Peçevî Tarihi, cilt: 1, s. 88-90. Evliyâ Çelebi de Seydî Ali Paşa'nın ölümü üzerine üzüntülerini belirterek Kızıl Elma'ya şöyle işaret etmiştir:

"... *Eğer bu köhnemiş dünya içinde birkaç sene daha kılıç sallayıp savaşmış olsa gelecek sene içinde ne Erdel ne Nemse ne Orta Macar ne Leh ne Çek ve ne İsveç diyarlarını alçak dünyanın sayfaları içinde varlıklarını komayıp Muhammedî kılıç ile keferelerinin vücutlarını kazıyıp yurtlarını diyarlarını küfür ve sapıklıktan kurtarıp İslam ülkelerine katarak tâ Kızıl Elma'ya gitmesi kesindi...*" *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi*, haz. Seyit Ali Kahraman, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2017, 5. Kitap, s. 835.

zihniyete karşı Habsburg Avusturya'sından Montecuccoli gibi bir stratejist ve taktisyen general ortaya çıkmıştır. Nitekim Montecuccoli'nin 1663 seferindeki gözlemlerinin Habsburglar adına St. Gotthard'da aldığı zaferde önemli bir rolü olduğu, onun strateji ve manevra kabiliyetlerinin gelişimine katkı sağladığı inkâr edilemez.

Her şeyden evvel şunu ifade etmek gerekir ki, Montecuccoli yukarıda zikrettiğimiz Osmanlı dünya görüşündeki Kızıl Elma davasının farkında bir generaldir. Türklerin kuşatma teknikleri hakkındaki yorumlarının ardından notlarına eklediği şu ifadeler bu bağlamda oldukça değerlidir: “...*Muhteşem Süleyman 1529 yılında Viyana'ya saldırmadan önce Raab'ın sırtlarını özgürleştirmek için saldırılarda bulunmuştu...*”⁸⁸ Çünkü Viyana'ya (Kızılelma) ulaşmak için iki ana güzergâhtan biri güney taraftan Raab dolayları, ikincisi ise Beç'i kuzey yakadan saracak Uyvar ve Nitra civarlarıydı. Bu iki stratejik hattın önemine binaen biz de Peşte'den Buda Kalesi'ne geçtikten sonra Beç Kapusu'ndan çıkıp öncelikle kuzey hattına vardık. İkinci ve üçüncü günlerde de güney yakadan St. Gottard'a oradan Mogersdorf'a ve nihayetinde Graz yoluyla Viyana'ya ulaştık. Her iki yakayı da adım adım gezerek tıpkı 1663 seferinde olduğu gibi bir güzergâh çizmeye çalıştık.⁸⁹ Çünkü gerek Montecuccoli'nin gerekse Evliya Çelebi'nin gün be gün tuttıkları notlardaki bilgilere göre savaşın tam olarak neden kazanıldığının ve kaybedildiğinin anlaşılabilmesi için bu coğrafyanın bizzat görülmesi gerektiğini düşündük. Nitekim çizdiğimiz rotayla ilk olarak Evliya Çelebi'nin arşınladığı Buda'dan çıkıp kuzeyde Esztergom, Komarom, Györ ve tekrar Esztergom'dan Tuna'nın karşı yakasında ve daha kuzeyde Slovakya'da bulunan Uyvar ile Nitra bölgelerine ulaştık. İkinci olarak Montecuccoli'nin kaydettiği aynı güzergâha ilâveten Shekesfehervar, Kam, Vasvar, St. Gotthard ve Avusturya-Macaristan sınırında bulunan Mogersdorf'a kadarki hattı dolaştık. Neticede önemli gördüğümüz hususları şu şekilde özetleyebiliriz: Montecuccoli'nin de söylediği gibi Raab ırmağının bizzat kendisi Montecuccoli ve

⁸⁸ Raimondo Montecuccoli, “Discorso Della Guerra Contro Il Turco” (Türlere Karşı Savaş Hakkında Mülâhazalar), ed. Raimondo Luraghi, *Le Opere di Raimondo Montecuccoli II*, Roma: Ufficio Storico Stato Maggiore dell'Esercito, 1988. s. 218.

⁸⁹ Bu güzergâh fotoğrafları için “1663 Sefer Güzergâhında St. Gotthard Arazi Keşfi” başlıklı bölüme bakınız.

ordusu için avantaj sağlıyordu.⁹⁰ Çünkü Köprülü Fâzıl Ahmed Paşa Macar düzlükleri tarafında iken General'in ordusu sırtını Mogersdorf'taki tepelere ve ormanlık arazilere dayamaktaydı. Bunun anlamı 1661'den itibaren bölgede aktif rol oynan General'in gözlemleri neticesinde savaşın Macar düzlüklerinden Avusturya dağlık ve ormanlık arazilere kaydırılması fikridir. Zira General, Türklerin düzlüklerde atlı ve yaya birliklerinin ivedilikle mücadele kabiliyetlerine karşı kendi ordusunun da ormanlık ve dağlık arazide izleyebileceği taktiklerin bilincindeydi. Buradan hareketle 1663 seferine sebep olan etkenleri ve Montecuccoli'nin buradaki gözlemlerini yorumlamak gerekiyor.

Osmanlıların 1663 seferini incelediğimizde seferin yönünün neden Uyvar Kalesi ve varoşu üzerine olduğu aşikârdır. Fakat geniş Macar düzlüklerini düşündüğümüzde ordunun bir kısmının Belgrad ve Ösek gibi güney bölgelerde sürekli Nemçe askerleri tarafından tahrik edilmesi dolayısıyla Osmanlıların her iki yakayı da kontrol altına aldıktan sonra Beç'e yürümenin yerinde olacağını düşünmesi savaşın Raab sırtlarında, St. Gotthard-Mogersdorf hattında yapılmasına sebep olmuştur. Montecuccoli'nin Sadrazam Köprülüzâde Fâzıl Ahmed Paşa'nın gerçek niyetini, yani Viyana'nın düşmesini kolay kılacak civar bölge ve kalelerin zaptı hedefini pekâlâ bilmesi savaşın gerçekleşeceği bölgedeki stratejik üstünlüğü ele geçirmek isteğiyle doğru orantılıdır. Bu sebepledir ki Montecuccoli Türklere karşı bir saldırı gerçekleştirmenin imkânsız olduğunu söyleyen Lazzaro Schwendi'yi tecrübesizlikle suçlamıştır.⁹¹

Uyvar'ın düşüşünün ardından Viyana başta olmak üzere pek çok bölgede halk kuzeye doğru göçe başlamış ve müthiş bir korku yaşanmıştı. İşte 1683'e kadar önemini pek de yitirmeyen bu *Türk korkusu*⁹² aslında Montecuccoli'nin de bizzat tanık olduğu bir

⁹⁰ “Della Guerra Col Turco In Ungheria”, s. 438.

⁹¹ “Discorso Della Guerra Contro Il Turco”, s. 208.

⁹² Osmanlı imajı ya da daha genel olarak Türk imajı Batılıların zihinlerinde uzun yıllar “korku” ile birarada bulunmuş kavramlardır. İstanbul'un fethiyle başlayan Türk akınlarıyla birlikte Batılıların maruz kaldıkları bu durum onların Türklere olan bakışlarını ve değerlendirmelerini köklü bir şekilde etkilemiştir. Türk korkusu ve imajı hakkında bkz. Mustafa Soykut, *Italian Perceptions of The Ottomans: Conflict and Politics Through Pontifical and Venetian Sources*, Frankfurt: Peter Lang, 2011, s. 17-59.; Kate Fleet, “Italian Perceptions of The Turks in The Fourteenth and Fifteenth Centuries”, *Mediterranean Studies* 5, 1995, sayı: 2, s. 159-172.; Mustafa Eravcı, *Avrupa'da Türk İmajı (XVI-XIX. Asır İngiltere Örneği)*, Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları, 2010, s. 41-53.; Kenneth M. Setton, *Western Hostility to Islam and Prophecies of Turkish Doom*, American Philosophical Society, 1992, s. 17.

durumdu. Aynı korkuyla askerleri de muzdarip olan General notlarında “korku” üzerinde bilhassa durmuş ve bu durumu bertaraf etmek için çeşitli yöntemler ileri sürmüştür. Ard arda gelen akınlar ve kalelerin düşüşü, verimli toprakların ele geçirilmesi, halkın kuzey bölgelere göçü gibi olumsuz şartlar neticesinde Osmanlıların, hakikatte otuz yıl kadar bir süre bu korkunun Viyana’da kemikleşmesi için yeterli olmasına rağmen neden değerlendiremedikleri sorulabilir. Acaba Osmanlılar 1664 St. Gotthard’a kadar Batı’daki komşusuyla önceki yüzyıllarda olduğu gibi meydanlarda savaşmayı neden tercih etmemiş veya edememişlerdir? İşte bu soru, yoğun bir tarih bilgisiyle, düşmanını çok yakından tanıyan ve takip eden, mevcut silah ve askerî malzemelerini inceleyen, düşmanının manevralarını önceden hesap ederek üzerinde stratejiler geliştiren ve tüm dehasını, Otuz Yıl Savaşları’nda ve esaret günlerindeki velhasıl bütün birikimlerini ortaya koyan Viyana Sarayı’nın Feldmareşali Raimondo Montecuccoli’nin düşüncelerinin anlaşılabilmesi için hayati önem arz etmektedir. Montecuccoli, Katolik topraklarda yetişen fakat zihninin arka planında da bir Rönesans hümanizmi ve kültürü⁹³ ve Antikite merakı olan çok geniş bir birikime sahip bir karakterdir. Hilal ile haçın mücadelesi söz konusu olduğunda ortak düşman addedilen Osmanlı İmparatorluğu’na karşı verilecek ve Montecuccoli’nin bizzat kumanda edeceği St. Gotthard muharebesi de evveliyatı olan bir zeminde durmaktadır. Öncelikle bu zemini hazırlamak ve doğudaki düşmanın tıpkı Avusturya’da yaptığımız üzere genel vaziyetini ortaya koymak bu bakımdan elzemdir. Nitekim Montecuccoli’nin “Discorso Della Guerra Il Turco in Ungheria” adlı eserinde uyguladığı metot ile Muhteşem

⁹³ Montecuccoli’nin savaş sanatında ve felsefesinde Antikite, Rönesans hümanizmi ve bilim devrimi öylesine etki yarattı ki kaleme aldığı eserlerinde sık sık Antik Roma savaş sanatından ve savaşçılarından mesela Hannibal’dan örnekler verir, Rönesans aydınlanmasını kendi düşünce dünyası ile birleştirir ve büyük Türk korkusuna karşı bilimsel gözlemlerle ciddi teknikler üretir. Biz burada daima Montecuccoli’nin, savaş sanatı ve felsefesi geleneğinde yaşadığı yüzyılın en önemli halkasından biri olduğunu vurguluyoruz. Bu durum aslında onun, zihninde Rönesans ufku ile savaş sanatını harmanlaması olarak düşünülebilir. Nasıl ki Rönesans’tan sonra Rönesans bir gelenek halinde devam ettiyse ve Rönesansın insan zihnine etkisi önde gelen sanatçılarda ve düşünürlerde görüldüyse bu etki savaş sahalarındaki Montecuccoli’nin düşünce dünyasını da oldukça etkilemiştir. (Örneğin Erasmus’un özgür düşüncesinin Pierre Bayle’in edebiyata başlamasının nedeni olması gibi yahut Voltaire’in hafızasında eleştiri gücüyle kalması gibi bkz. Peter Burke, *Avrupa’da Rönesans: Merkezler ve Çeperler*, çev. Uygur Abacı, İstanbul: Literatür Yayıncılık, 2003, s. 229-230.) Bu bağlamda Montecuccoli’nin *Trattato Della Guerra Col Turco* adlı çalışmasında yaptığı, Türklerle savaşmanın gereklerinin ve teknik meselelerin yanısıra bir savaş felsefesi üretmiş olmasıydı. İşte bu yorum gücü zihninin arka planındaki Antikite ve Rönesans kültürüne duyduğu ilgi ve alakadan ileri gelmektedir.

Süleyman döneminden III. Mehmed dönemine atıflarda bulunması ve elbette St. Gotthard'dan bir önceki yıla istinaden gerek Uyvar ve gerek civar kale ve palankaların tahkimatları ile Türklerin ordusunun vaziyetleri hakkında detaylı bilgiler⁹⁴ vermiş olması bizim burada ayrı bir başlık hâlinde fakat bağlamlar dâhilinde bahsettiğimiz zemini oluşturmamız açısından bilhassa önemlidir.

Avusturya üzerine “beklenen” harekâtları yapamayan Osmanlı İmparatorluğu coğrafyasında da hasmında olduğu gibi bir takım önemli gelişmeler yaşanıyordu. XVI. yüzyıl sonlarına doğru Osmanlı İmparatorluğu'nda, diğer Avrupa ülkelerinde de olduğu gibi, *Yeni Dünya*'da üretilen gümüş miktarındaki artışla ortaya çıkan ve sıkça anılan *fiyat devrimine* ve tıpkı Akdeniz memleketlerinde olduğu gibi gözlemlenen nüfus artışına bağlı bir takım sosyal ve ekonomik sıkıntılar zuhur etmişti.⁹⁵ Nitekim bu nüfus ve fiyat artışları⁹⁶ tartışmalı konular olmakla birlikte burada ayrıntılı izahat vermek çalışma konumuzun bağlamı dışında kalacağından sadece bu yaşanan sıkıntıların yeni

⁹⁴ Montecuccoli'nin kullandığı metot için eserin tamamına ve yukarıda saydığımız durumlar için ise özellikle XV. Prensipler kısmına bakınız: Montecuccoli, “Discorso Della Guerra Il Turco”, *Le Opere di Raimondo Montecuccoli II*, ed. Raimondo Luraghi, Roma: Ufficio Storico Stato Maggiore dell'Esercito, 1988, s. 217-219.

⁹⁵ Braudel çalışmalarında, Ömer Lütfi Barkan'ın da zikrettiği üzere XVI. asrın ikinci yarısında Hristiyan ve Müslüman bütün Akdeniz memleketlerinin içtimaî ve iktisadî aynı problemlerin tesiri altında, aynı zaruret ve kanunlara tâbi olarak yaşamış olduklarını ve bu bakımdan bir bütün olarak tetkik ve mütalâa edilmeleri gerektiğini belirtir. Ayrıca XVI. yüzyılın ikinci yarısında Türkiye'nin de “buğday ve para bunalımı” yaşadığına, genel nüfusun Akdeniz memleketlerinde gözlemlendiği gibi artış gösterdiğine ve pazarlardaki ilerleme ve gerileme nedenlerinin muğlaklığı haricinde 1560'lardan itibaren büyük değişimlerin yaşandığına dikkati çeker. Bkz. Fernand Braudel, *II. Felipe Döneminde Akdeniz ve Akdeniz Dünyası I*, Ankara: İmge Kitabevi, 1993, s. 699; Ömer Lütfi Barkan, “Fernand Braudel: La Mediterranee et le monde mediterraneen a l'epoque de Philippe II., Paris 1949, sf. 1160”, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, cilt: 12/3-4, s. 173.

⁹⁶ Burada nüfusta görülen artış ve azalmaları Karahisar ve Kocaeli tahrirleri ile inceleyen ve tümevarımsal bir metotla Anadolu'nun genel nüfusuna dair “yaklaşık” bilgiler sunan Suraiya Faroqhi ve Leila Erder'in şu makalesine bakılabilir: Population Rise and Fall in Anatolia 1550-1620, *Middle Eastern Studies*, c. 15-3, 1979, s. 322-345. Ayrıca Avrupa'da başlayan ve buradan yayılan fiyat artışının imparatorlukta yansımaları için bkz. Ömer Lütfi Barkan, “XVI. Asrın İkinci Yarısında Türkiye'de Fiyat Hareketleri”, *Bellekten*, 1970, cilt: XXXIV/136, s. 557-607; Şevket Pamuk, “The Price Revolution in The Ottoman Empire Reconsidered”, *Middle East Studies*, cilt: 33, 2001, s. 69-89. İlgili meselenin yazılı literatürlere yapılan yorumlarla değerlendirilmesine ilişkin bkz. Oktay Özel, “Population Changes in Ottoman Anatolia During The 16th and 17th Centuries: The ‘Demographic Crisis’ Reconsidered”, *International Journal of Middle East Studies*, cilt: 36/2 (Mayıs 2004), s. 183-205. Ve tümdengelimsel bir değerlendirme için bkz. Carlo Cipolla, *The Economic History of World Population*, Sussex: Harvester Press, 1978.

yüzyıldaki imparatorluğa ve muhatapları ile olan ilişkilerine nasıl aksettiğini görmemiz açısından kısaca bahsetmek gereklidir.

Akdeniz ülkelerinde ve bazı bölgelerin tahrirlerine dayanılarak yapılan modern çalışmaların neticesinde Anadolu'da nüfusun artış gösterdiği ve köylerden kentlere ciddi bir göç yaşandığı gözlemlenmiştir. Temelde kendine yetebilen⁹⁷ imparatorluğun baskın ekonomi gücü, XVI. yüzyılın ikinci yarısından itibaren hızla gelişen Avrupa ekonomisi karşısında enflasyon krizi yaşamasına ve Avrupa'nın ihracattan ziyade ithalata meyleden yeni ticaret anlayışına binaen temel ticaret mallarını pazarlayabileceği piyasa bulma sıkıntısına dönüşmüştü.⁹⁸ İlk olarak Afrika'dan ve ardından Amerika'dan elde ettiği madenlerle Avrupa devletleri dikkatlerini ticari meselelere ve ham madde bölgelerine çevirmişlerdi. Dolayısıyla bu merak Avrupalı devletler arasında daha ulusçu ve monarşik yapıda hızlanacakları bir yarışa sebep oldu. Elbette bu pergel dahilinde kuvvetlenecekleri faktörlerin başında askerî saha geliyordu. Nitekim yenilenmiş metotlar ve geliştirilmiş ateşli silahlarla orduların modernizasyonu ivme kazanarak

⁹⁷ Ömer Lütfi Barkan, "The Price Revolution of Sixteenth Century: A Turning Point in the Economic History of the near East", çev. Justin McCarthy, *International Journal of Middle East Studies*, Cambridge University Press, 1975, cilt: 6/1, s. 4. Burada ayrı bir parentez olarak Osmanlı iktisadî dünya görüşünün temelde iki prensibe dayandığını ifade etmek gerekir: Provizyonizm ve fiskalizm. İlkine göre ticaret Osmanlılar için bir amaç değil, ki Batı'daki merkantilist anlayışın aksine, halkın refahını arttırmak üzere bir araç olarak görülüyordu. İkincisine göre ise devlete ait nakdî gelirlerin mümkün olduğu kadar yüksek düzeye çıkarmak ve ulaştığı düzeyin altına düşmesini engellemektir. Detaylı bilgi için bkz. Mehmet Genç, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Devlet ve Ekonomi*, İstanbul: Ötüken Yayınları, 2002, s. 205-210.

⁹⁸ Barkan, a.g.m., s. 5-8.

monarşiler güçlendi. Kuvvetlenen monarşiler, *askerî devrim*⁹⁹ olarak tanımlanan askerî vaziyetteki reformlarla sınırlarını genişletmek ve egemen güç olmak istediler ki zaten Otuz Yıl Savaşları da dinsel zeminin üzerinde bu sebepler dahilinde yaşanmıştı.

Bu arzular içinde Avrupa, Otuz Yıl Savaşları'nda bir önceki bölümümüzde belirttiğimiz üzere, adeta gövde gösterileri yaparak askerî reforma ve yeni metotlarla donatılmış ordular kurmaya yoğun bir ilgi gösterirken ve taktik ve stratejilerle saldırı ve savunma

⁹⁹ *Askerî Devrim* fikri ilk kez Michael Roberts'in "Military Revolution: 1560-1660" adlı makalesinin sunumuyla ortaya atıldı (Michael Roberts, "The 'Military Revolution', 1560-1660, *Essays in Swedish History*, Minneapolis: University of Minnesota Press, Londra, 1967.). Genel olarak 1500-1700 yılları arasında savaş sanatında meydana gelen Roberts'in deyimıyla "büyük devrimler"i ifade eden bu terim pek çok tarihçi tarafından da kullanılarak yayılmaya başladı. Modern ve bilimsel metotların savaş tekniklerinde kullanılmaya başlamasıyla merkezî devletlerin güçlenmesi ve sürekli ve modernize edilen ordularla egemen olma dürtüsü XV. yüzyıldan itibaren Avrupa tarihinin yönünü belirlemiştir (Günhan Börekçi, "A Contribution to The Military Revolution Debate: The Janissaries Use of Volley Fire During The Long Ottoman-Habsburg War of 1593-1606 And The Problem of Origins", *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hung.* cilt: 59/4, s. 407-408. İspanyol *tercioları*, İsveçli Adolphus'un reforma giderek hafif fakat hızlı manevra kabiliyeti olan birlikler kurması, süvari ve piyadelerin topçu bölüğüyle çok yakından desteklenmesi, orduların sürekliliği için geliştirilen stratejiler ve yeni prensiplerle ordu birliklerinin disiplinlerinin değiştirilmesi veya geliştirilmesi gibi görülen çok yönlü *askerî devrimin* ürünleridir. Bu konuda tartışma ve eleştirileriyle tarihçiler ve araştırmacılar pek çok eser kaleme aldılar. Bu çalışmanın sınırları dâhilinde ve Montecuccoli'nin yaşadığı yüzyılda *askerî devrim* konusunda öncü olduğu bilgisinden hareketle kaleme alınan eserler literatürde değerlendirildi. Bunlardan bazıları için bkz. Geoffrey Parker, *Askerî Devrim (1500-1800): Batı'nın Yükselişinde Askerî Yenilikler*, İstanbul: Küre Yayınları, 2006.; Jeremy Black, *A Military revolution ? Military change and European society 1550-1800*, Basingstoke, Macmillan Education, 1991.; Jeremy Black, "Military Organisations and Military Change in Historical Perspective", *The Journal of Military History*, cilt: 62, 1998, s. 871-892.; Weston F. Cook, *The Hundred Years War for Morocco: Gunpowder and the Military Revolution in the Early Modern Muslim World*, Oxford, Oxford University Press, 1994.; David Parrot, "The Military Revolution in Early Modern Europe", *History Today*, Londra: History Today, 1992, cilt: 42, s. 21.; David Parrot, *The Business of War : Military Enterprise and Military Revolution in Early Modern Europe*, Cambridge: Cambridge University Press, 2012.; Karen Rasler, William R. Thompson, "War, The Military Revolution Controversy and Army Expansion", *Comparative Political Studies*, Thousand Oaks: Sage Publications, 1999, cilt: 32/1, s. 3.; Kelly Devries, "Gunpowder Weaponry and The Rise of The Early Modern State", *War in History*, Thousand Oaks: Sage Publications, 1998, cilt: 5/2, s. 127-145.; Michael E. MALLETT, "The art of war", *Handbook in European History 1400-1600, Late Middle-Ages, Renaissance and Reformation*, cilt: 1, Leiden: Brill, 1994, s. 535-562. Ayrıca *askerî devrim* çerçevesinde devletlerin ve toplumların modern döneme kadar gelen gelişmelerine dair bkz. Jeremy Black, "War and World, 1450-2000", *The Journal of Military History*, 1999, cilt: 63/3, s. 669-681.

politikaları üretirken bu gelişmelerden pek de habersiz olmadığını bildiğimiz¹⁰⁰ Osmanlı İmparatorluğu ise hem bu gelişmeleri izliyor hem de yukarıda bahsettiğimiz ekonomik bunalımların neticesinde sosyal ve politik unsurları barındıran ayaklanmalarla ve doğudaki düşmanı İran ile mücadele ediyordu. İmparatorluğun içerisinde Celâlî isyanları olarak bilinen, kişisel menfaatlerin, ekonomik bunalımların ve imparatorluk otoritesinde yaşanan sıkıntılardan zuhur eden, Devlet-i Aliyye'nin uzun yıllarına mâl olacak bir geniş çaplı ayaklanma yaşanmıştı. Karşılaştırmalı bir gözle bakıldığında Bohemyalı Protestanların isyanı ile başlayan Avusturya'nın uzun soluklu meşguliyeti nasıl ki yeni yüzyılda Habsburgların duruşunu belirlemişse Osmanlı İmparatorluğu'nun XVII. yüzyılın hemen başlarındaki politik duruşunu belirleyecek olan büyük kırılma da Celali isyanları (1591-1611), Haçova Muharebesi (1596) ve neticede halkın “büyük

¹⁰⁰ Nitekim XVI. yüzyıldan itibaren ateşli silah kullanan askerlerin sayılarının artması bu bakımdan önemlidir. İmparatorluğun ateşli silahlarına, gücüne ve askerî vaziyetinin kaynaklarına dair detaylı araştırmalarda bulunan Gabor Agoston, özellikle barut ve güherçile alanında uzun yıllar kendine yeterli olduğunu vurgularken askerî devrim hakkındaki çalışmalarında Geoffrey Parker da buradaki problemin reformu Avrupa'da sağlanan orduların yeni metot ve taktiklerinin taklid edilmesi veyahut uygulanması sürecinde meydana geldiğini belirtir. Bkz. Gabor Agoston, *Barut, Top ve Tüfek: Osmanlı İmparatorluğu'nun Askerî Gücü ve Silah Sanayisi*, çev. Tanju Akad, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2006; “Firearms and Military Adaptation: The Ottomans and The European Military Revolution, 1450-1800”, *Journal of World History*, Honolulu: University of Hawaii Press, 2014, cilt: 25/1 ve “the Ottoman Empire and The Technological Dialogue Between Europe and Asia: The Case of Military Technology and Know-How in The Gunpowder Age”, *Science Between Europe and Asia*, Boston Studies in The Philosophy of Science 275.; Geoffrey Parker, *Askerî Devrim 1500-1800: Batı'nın Yükselişinde Askerî Yenilikler*, İstanbul: Küre Yayınları, 2006, s. 228. Bir başka fikir de C. M. Kortepir'in İncalcık'ın "Modern Avrupa'nın Gelişmesinde Türk Etkisi" adlı makalesine yaptığı yorumdan gelir. Buna göre Osmanlı İmparatorluğu stratejik hammadde ve ateşli silahların kıtlığını çekiyordu. Bu sebeple Osmanlılar, İngiltere terk edilmiş manastırların çatılarından kurşun, Fransa ve İsviçre'de ateşli silahlar, Erdel maden ocaklarında gümüş, Kafkaslarda demir cevheri... ve Kürt aşiretleri bölgelerinde güherçile peşindeydiler bkz. C. M. Kortepir, “Halil İncalcık'ın Modern Avrupa'nın Gelişmesinde Türk Etkisi Makalesine Yorum”, *Osmanlı ve Dünya: Osmanlı Devleti ve Dünya Tarihindeki Yeri*, İstanbul: Ufuk Kitapları, 2000, s. 90. 1600-1700 yılları arasında Osmanlılarda görülen askerî değişimler için bkz. Halil İncalcık, “Military and Fiscal Transformation in The Ottoman Empire, 1600-1700”, *Archivum Ottomanicum*, Louvain, 1980, cilt: 6. Ayrıca bkz. Özer Ergenç, “Osmanlı Merkez Askerinin Nitelik ve Fonksiyonları Üzerine”, *Şehir, Toplum, Devlet Osmanlı Tarihi Yazıları*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2012, s. 356-366.

kaçgun”u¹⁰¹ ile yaşandı. Osmanlıların Anadolu’daki sosyo-ekonomik tabanlı vaziyetlerin doğurduğu bu geniş çaptaki ayaklanmaları idrak etmede geç kaldıklarını, bir on yıl kadar bunalımlı geçen bir zamandan sonra ancak Celaliler olarak adlandırılan bu isyancıların gerçek mahiyetini kavrayabildiklerini söyleyen Griswold bu bakımdan hiç de haksız değildir.¹⁰² Zira Anadolu halkının içinde bulunduğu açlık ve yoksulluk toplumun her katmanından insanın tıpkı diğer Akdeniz memleketlerinde olduğu gibi bir göç dalgası yaşamasına, devletin toprağını bırakan köylüye uyguladığı ağır vergi şartlarına ve cezalara rağmen halkın yerini yurdunu bırakarak bahsedilen “büyük kaçgun”una sebep oldu.¹⁰³ Burada elbette bu konuya dair görüş bildiren pek çok

¹⁰¹ Bu ifade Mustafa Akdağ’ın “Celâli İsyanlarından Büyük Kaçgunluk 1603-1606” adlı makalesinden aynen alınmıştır. (Ayrıca bkz. Metin Kunt, “Siyasal Tarih (1600-1789)”, *Türkiye Tarihi*, İstanbul: Cem Yayınevi, 2000, s.22.) Hububat ekiminin iç karışıklıklar arttıkça azalması ve kıtlık yıllarının sürekli olmaya başlaması ile fakir halkın ellerindeki topraklarını, yok pahasına, paralı kimselere devretmeleri, hükümetin de mirî toprak kurallarını artık yürütemez oluşu gibi nedenler ile köy çevrelerinde, şu bu kimselerin, hayvan sürüleri besleme şeklinde işletme uyguladıkları çiftliklerinde tarlaların otlak haline getirilmesi, buğday-arpanın yeter derecede üretimi yollarını bütün bütün kapatıyordu. Diyebiliriz ki, XVI. yüzyılın sonlarında birden kabarmaya başlayan iç karışıklıklar, tarlada uğraşan kişilere çiftlerini bıraktırıp, onları *Celâlilik* etmeye çekmiş, bu da memleketi kıtlığa, kıtlık iç göçlere götürmüştü, en az on beş yıllık ekmezsizlik halkın üzerinden bir silindir gibi geçmiştir bkz. Akdağ, s. 4. Ayrıca dönemin Osmanlı’sının gelişen ve değişen dünyadaki profilini, Braudel’in Akdeniz üzerine kaleme aldığı eserine yapmış olduğu yorumlarla yansıtan Ömer Lütfi Barkan’ın şu çalışmasına da bakılabilir: Ömer Lütfi Barkan, “Fernand Braudel: La Mediterranee et le monde mediterraneen a l’epoque de Philippe II., Paris 1949, sf. 1160”, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, cilt: 12/3-4, s. 188-190.

¹⁰² Nitekim Celâliler ne dine ihanet etmiş kişilerdi ne ayrı bir devlet kurma peşindeydiler. Gerçek mahiyetleri kurnaz, ben-merkezli ve sınırsız güce sahip olma arzusu taşıyan önderlerinden belliydi. Bkz. William J. Griswold, *Anadolu’da Büyük İsyân 1591-1611*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2000, s. 18.

¹⁰³ Burada Osmanlı tımar sisteminin bir gereği olarak tımar sahibinin yani “sâhib-i arz”ın toprağını terk etmemesi gerekirdi çünkü her bir tımarlı sipahi imparatorluğun askerî kanadını besliyordu. Dolayısıyla çiftçinin toprağını terk etmesi savaş zamanında orduya gönderilen askerlerin sayısını düşüreceğinden Osmanlı kanun koyucuları bunu engellemek için bir takım önlemler almıştı. Çift resmi ve ispençe gibi kişisel vergiler sâhib-i arza, öşür ise işlenmiş arazi üzerinde hak sahibi olan sipahiye bırakılmıştı. Toprağın işlenmemesi ve öşürün tahakkuk etmemesi durumunda sipahi çift bozan vergisi alır, kaçan çiftçiyi evvela on yıl daha sonra on beş yıl içinde geri getirme yetkisine sahipti. Bkz. Halil İnalçık, “Tımar”, *Türkiye Diyanet İslam Ansiklopedisi*, 2012, cilt: 41, s. 169-170.

yazarı¹⁰⁴ zikretmek söz konusu olabilir fakat bağlamdan kopmamak kaydıyla kısaca özetlememiz gerekir ki bizim esas görmek istediğimiz tablo XVI. yüzyılın sonlarında değişmeye başlayan Osmanlı İmparatorluğunun XVII. yüzyıldaki duruşudur. İsyanlar, enflasyonun getirisi yaşanan ekonomik bunalımlar, savaşların uzun sürmesinin getirdiği finansal problemler, yönetimin üst kademesinde yaşanan *kelle korkusu* ve buna bağlı yaşanan yolsuzluk, rüşvet gibi olaylar ve neticede halkın tüm bunlar altında ezilerek¹⁰⁵ *büyük kaçgunu* “daire-i adliye”de de düşünüldüğünde tabanda veya halkalardan herhangi birinde vuku bulan sıkıntıların tüm zinciri etkileyeceğinin aşikâr olduğu görülmektedir.¹⁰⁶ Çünkü ağırlıklı olarak tarıma dayalı bir imparatorluğun, köylüsünün

¹⁰⁴ Örneğin Suraiya Faroqhi, Leila Erder, “Population Rise and Fall in Anatolia 1550-1620”, *Middle Eastern Studies*, cilt: 15/3, 1979, s. 322-345. Bu makalede Karahisar ve Kocaeli şehirlerinden hareketle XVI. yüzyılın son periyodu incelenmiş ve edinilen sonuçlara göre nüfus dalgalanmasının bu kentlerde de hissedildiği ve net bir bilgi yoksunluğu sebebiyle tümevarım bir metotla Anadolu’nun genel nüfusuna yaklaşık rakamlar verilmiştir. Bu çalışma da Braudel’in savunduğu Akdeniz memleketlerinden tarım toplumlarının nüfuslarında kentlere doğru bir dalgalanma olduğu ve bunun sebebini pekâlâ eski tarımsal metotlarda ve açlık, veba gibi sıkıntılarda aranabileceğinin mümkün olduğunu belirtir. Nitekim bu savlar Osmanlı kanun koyucularının halkı vergilendirme usüllerinin tahrir gibi arşiv malzemelerinden karşılaştırmalı bir metot ile yola çıkılarak desteklendiği görülmektedir.

¹⁰⁵ Faroqhi, Erder, a.g.m., s. 322.

¹⁰⁶ Mustafa Akdağ çalışmasında Celâlî fetreti denilen büyük ayaklanmalara halkın iştirakını XV. yüzyıl ile XVI. yüzyıl sonlarına doğru cebelûler için ödenmesi lazım gelen akçeden -ki bu 600 akçeden 3,000 akçeye çıkması yani 150-200 akçeye alınan iyi bir atın fiyatının 2,500-3,000 akçeden aşağı olmaması anlamına gelir- yola çıkarak halkın bu durumu karşılamakta zorluklar çektiğini belirtir bkz. Akdağ, *Celâlî Fetreti*, s. 57. Sürekli seferlerin ve uzun süren Avusturya ve İran savaşlarının ekonomileri altında ezilen halk artık orduyu besleyemeyecek duruma gelmekte ve toprağını, köyünü terk etmektedir. Daire-i adliye bağlamında bu bağlantıları kurmak, tabandan yaşanan sıkıntıların yüzeye çıkışını ve tüm imparatorluğu etkileyişini göstermesi bakımından önemlidir.

toprağını terk etmesi ve XVII. yüzyıl kroniklerinden¹⁰⁷ örneğin Peçevî, Kâtip Çelebi, Naîma, Koçi Bey ve incelediğimiz dönemin önemli tanıklarından Evliya Çelebi gibi eser kaleme alan kişilerin yazdıklarından da öğrendiğimiz kadarıyla bu *kaçgunun* uzunca yıllar sürmesi¹⁰⁸ karşısında özellikle ekonomik durumu fiyat artışlarıyla birlikte oldukça dalgalanma göstermiştir.

Tüm bunlara uluslararası nitelikte gerek İran ile (1603-1639) gerekse Habsburglarla devam eden Uzun Savaşlar (1594-1606) ve elbette Venedik ile yaşanacak olan Girit meselesi de eklenince pek çok yere bölünmüş¹⁰⁹ imparatorluğun panoraması ortaya çıkmaktadır. İmparatorluğun içinde bulunduğu bu sıkıntılı ve zor zamanlar elbette Habsburg ile olan ilişkilerine ve Macaristan'daki sınırlarının güvenliğine de yansımıştır. İşte XVI. yüzyıl sonlarından itibaren yukarıda saymış olduğumuz sebepler XVII. yüzyıldaki imparatorluğu pek çok yönden etkilediğinden Osmanlılar Habsburgların

¹⁰⁷ Burada XVII. yüzyıl olarak belirtmemizin önemli bir gerekçesi vardır. Çalışmamız sıralarında elbette XVI. yüzyıl yazarlarından örneğin Gelibolulu Mustafa Âlî, Hasan Kâfî el-Akhisarî, Veysî, Kâtip Çelebi ve elbette Koçi Beğ gibi yaşadıkları dönemi eleştiren ve bunları risaleler ve nasihatnameler kaleme alarak bildiren kişilerin çalışmalarına da genel olarak baktık. Ortaya şöyle bir tablo çıktı ki bu yazarların özetle *klasik düzenin* ve *daire-i adliyenin* bozulmasıyla neticelenen kötü gidişatın ancak *kanun-ı kadîme*, modern tabirle *altın çağa*, dönülmesi ile mümkün olabileceği düşüncesidir. İlâveten burada içe dönük ve gelenekçi bir metotla Osmanlı merkezî yönetimi ve problemlerini ele aldıklarını da unutmamak gerekir. Çünkü yazarlar aynı zamanda birer taraf oldukları için vakıyı tarafsız bir şekilde ve bütün boyutlarıyla yansıtmadığı ve ideolojik ve siyasî bir tutumun tesiri altında kaldıkları söylenebilir. Mehmet Öz, *Osmanlı'da "Çözülme" ve Gelenekçi Yorumcuları*, İstanbul: Dergah Yayınları, 1997, s. 108,109,111. Hulâsa burada, bu eserlerin çalışmamız için Osmanlı İmparatorluğu'nun merkezî yönetimindeki problemlerini ve öne sürülen ıslahat fikirlerinin algılanmasında mühim ve fakat halkın içinde bulunduğu vaziyete dair iyileştirme düşüncelerinden de eksik olduklarını belirtmek gerekir.

¹⁰⁸ “*Kayseriye vesâ'ir Anadolu etrâfında olan karyelerin erbâbı Celâlî istîlâsı zamanında perîşân olup padişah Revan seferine gittikte ol havâliyi hâlî ve harâbe görüp su'âl ettikte Celâlî ta'addisinden perîşân olup ekseri varıp İstanbul'da tavattun ettiklerini haber vermeleriyle kırk seneden beri terk-i vatan eden re'âyâ mekân-ı kadîmlerine iclâ olunmak bâbında Bayram Paşa'ya hükm-i şerîf vârid olup paşa-yı mezbur dahi Mısır'dan ma'zul Seyyid Mehmed Efendi'yi mevlâ ve kethüdâ beylikten mütekâ'id Hüseyin Ağa'yı mübâşir ta'yin edip bir kaç ay İstanbul mahallâtını teftîş belâsına mübtelâ oldu. Lâkin emr-i asîr olmağın netîce vermedi. Bu maslahat mümkün olaydı nice hazîne husûle gelirdi. Lâkin gâyet müte'assir olduğu ehline ma'lûmdur.*” *Tarih-i Na'imâ*, cilt: 2, s. 808-809.

¹⁰⁹ Elbette burada Osmanlı Sultanı II. Osman ile Lehistan arasında 1621'de meydana gelen Hotin Savaşı'nı da hatırdâ tutmak gerekir. Nitekim Hotin 1657 seferine sebep olan Rakoczy'nin isyanı ve Lehistan'ı istilâyâ teşebbüsü sebebiyle Osmanlı kuvvetlerinin faaliyetlerde bulunduğu bir bölgedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Dariusz Kolodziejczyk, “Hotin”, *Türkiye Diyanet İslam Ansiklopedisi*, 1998, cilt: 18, s. 253-254.

Otuz Yıl Savaşları'ndaki meşguliyetlerinden yeterince faydalanamamışlar ve Macaristan sınır bölgelerindeki hâkimiyet mücadelelerine 1606 tarihinde imzalanan Zitvatorok Anlaşması ile ara vermek durumunda kalmışlardır. Görüldüğü üzere gerek Osmanlılar gerekse Habsburglar için bu barış oldukça cazipti ve yaklaşık yarım yüzyıl boyunca sınır güvenliğini sağlayacaktı.¹¹⁰

Böylece hangi sebepler Osmanlıların 1660'lı yıllara kadar uzun bir süre Macaristan'da aktif olamamalarına engel teşkil etmiştir sorusuna yukarıda saydığımız tüm bu faktörler cevap niteliğindedir. Nitekim kendini derhal yenilemeye koyulan ve bu değişimlere Akdeniz'e komşu diğer pek çok ülkeden daha hızlı ayak uydurmaya çalıştığı gözlemlenen¹¹¹ Osmanlılar, uzun yıllar sonrasında yeniden Avusturya ile sıcak temaslara girecek ve nihayetinde Köprülüler ile başlayan reformlar bir bakıma meyvelerini verecektir. Erdel meselesinin ardından Uyvar gibi stratejik bir üs alınarak eyalet hâline getirilecek ve böylece Osmanlılar Macar topraklarındaki hasımlarıyla olan ilişkilerini bilhassa Erdel üzerine çıkılan seferle tekrar gözden geçireceklerdir.

¹¹⁰ Suraiya Faroqhi, "Crisis and Change 1590-1699", *An Economic and Social History of The Ottoman Empire*, ed. Halil İnalcık, Donald Quataert, cilt: 2,1600-1914, s. 422-423.

¹¹¹ Faroqhi, Erder, "Population Rise and Fall in Anatolia 1550-1620", s. 338.

2.1. Savaşa Doğru: Erdel Meselesi Ve Uyvar'ın Muhasarası

Yukarıda bahsettiğimiz olayların ardından ortaya çıkan tabloya dayanarak Osmanlı-Avusturya ilişkilerinde XVII. yüzyılın ilk yarısında nispi bir barışın hüküm sürdüğü söylenebilir. Husumet, 1660'lara gelindiğinde ve devam eden yıllarda Köprülü Mehmed Paşa'nın ölümü üzerine (1656-1661) sadrazam olan oğlu Köprülüzâde Fâzıl Ahmed Paşa¹¹² (1661-1676) önderliğinde Macaristan hudutlarında kendini yeniden gösterecekti. XVII. yüzyılda Habsburgların Macaristan topraklarını "kâfir" Osmanlılara karşı savunma sorumluluğu ile Hristiyan Avrupa'nın kutsal savunucusu olarak öne çıkmaları ve elbette Osmanlıların Transilvanya bölgesindeki hassas konumları, Orta Macar'ın kalbi olan Ersekujvar'a (Neuhâssel, Uyvar) doğru çıkılacak sefere ve nihayetinde 1664 tarihinde kroniklerde *Raab suyu cengi* olarak geçen St. Gotthard Savaşı'na sebep olacaktı.

Habsburg cephesinden bakıldığında ise yaklaşan Osmanlı tehdidi yalnızca modern Orta Avrupa olarak prototipi ifade edilen Habsburg merkezli bir Avrupa gibi yeni bir politik varlığın oluşumuna sebebiyet vermeyecek, aynı zamanda Habsburgların çökmüş Macar savunma sistemi ve askerî malzemelerini de yeniden Osmanlılara karşı düzenlemeye sevk edecekti. Burada hemen belirtmeliyiz ki Habsburgların kendi askerî sistemleri üzerinde yapmaya çalıştıkları değişimler saldırı veya hücum konusunda çok fazla etkili olamayarak XVII. yüzyıl sonlarına kadar Osmanlı İmparatorluğu karşısında savunan taraf olarak kalmalarına sebep olmuştur. Bu durum ve ordunun kendini yenileyememesi konusunu salt Osmanlı tarih yazarlarında değil, özeleştirileriyle bizzat Montecuccoli'nin

¹¹² Kendi sadâretinden önce bu makamda bulunan Sadrazam Köprülü Mehmed Paşa'nın oğlu olup IV. Mehmed (Avcı) döneminde on beş yıl kadar süre sadrazamlık yapmıştır. *Tarih-i Râşid*'de belirtildiği üzere sadrazam-ı müteveffânın devlete verdiği nizam ve bekâsının devamı için oğlunun geçmesi bizzat padişah tarafından uygun görülmüş ve 1661-1676 yılları arasında sadrazamlık görevini ihya etmiştir. Bkz. Râşid Mehmed Efendi-Çelebizâde İsmâil Âsım Efendi, *Tarih-i Râşid ve Zeyli*, cilt: 1, haz. A. Özcan-Y. Uğur, İstanbul: Klasik Yayınları, 2013, s. 18. ve Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *Zübde-i Vekayiât*, haz. A. Özcan, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1995, s. 6-7.

eserlerinde de görmek mümkündür.¹¹³ Fakat unutmamak gerekir ki Viyana bu yeni yüzyılda özellikle Macar topraklarındaki ağırlıklarını çok mühim değişikliklerle, örneğin askerî yapılanmada *trace italienne*¹¹⁴ adı verilen bir tarzda İtalyan mühendis ve teknoloji adamlarını kullanmıştır. İşte Otuz Yıl Savaşlarında Nördlingen sonrası Modena'ya dönen Raimondo Montecucoli artık Macar topraklarında vuku bulacak savaşta yeniden belirecek ve 1663-1664 tarihlerindeki Osmanlı-Habsburg sınırlarının savunulmasında bu *trace italienne* tarzının en önemli mimarı olacaktı. Bu yeni tarz *askerî devrimin* anahtarı olarak kabul edilirse Montecucoli'nin Osmanlılarla yapacağı Raab ırmağındaki savaş hakkındaki gözlemleri de oldukça önem arz etmektedir. St. Gotthard Savaşı öncesi düşmanını yakın takibe alan Montecucoli “Trattato Della Guerra col Turco in Ungheria”¹¹⁵ adlı eserinde şu iki noktaya dikkat çekmektedir: Transilvanya meselesi ve Uyvar'ın fethi. Fakat burada özel sebeplere girmeden evvel Montecucoli'nin on altı prensip ile kaleme aldığı “Discorso Della Guerra Contro II

¹¹³ Montecucoli, eserinde prensipler hâlinde Türk askerî vaziyetine dair gözlemlerini kaydederken Habsburg askeriyesini eleştirdiği maddelerden birinde şu ifadeleri kullanıyor:

“Düşmanın hata yaptığı veya saldırı pozisyonunda yorgunluk hâlinde olduğu herhangi bir sırada Türkler daima alarm hâlinindedirler. Çok sayıdaki birliklerle hareket eden Türkler, yorgun düşen askerlerinin yerine yeni askerlerini koyarlar ve bu durumda orduları taze kalır ki bu, bizim yapamadığımız bir durumdur.”

Bkz. Raimondo Montecucoli, “Discorso Della Guerra Contro Il Turco” (Türlere Karşı Savaş Hakkında Mülâhazalar), *Le Opere di Raimondo Montecucoli II*, Roma: Ufficio Storico Stato Maggiore dell'Esercito, 1988, s. 216-217.

¹¹⁴ *Trace italienne* 1450-1520 yılları arasında İtalya'da ortaya çıkan genel olarak kale mimarisine dair bir tahkimat türüdür. Bu sistemin merkez bileşenleri köşeli tabyalardır. Genel olarak üç temel üzerine kurulmuştur: ilki topçuluk için stabilizasyonu sağlamak ve düşmanın atış gücüne direnmek üzere engin kale duvarlarını sağlamlaştırmak, hendek ve duvarlarının kaçışları engellemek için aşılması zor olacak şekilde bina etmek ve çok iyi tanzim edilmiş hiçbir kör noktanın kalmadığı bir zemin planı oluşturmak. *Trace italienne*'nin bir başka önemli getirisi ise sağlam bir platformda merkezden olduğu kadar ve daha da fazlası yan cephelerden de savunma ve saldırı yapmaktır. Bu sistem savunmada topçuluğun tahkim ettirilmesi ve sağlamlaştırılmasıdır. *Trace italienne* sistemi için bkz. John A. Lynn, “The *Trace Italienne* and The Growth of Armies: The French Case”, *The Journal of Military History*, 1991, cilt: 55, sayı: 3, s. 297.; David H. Caldwell, Gordon Ewart, “Excavations At Eyemouth, Berwickshire In A Mid 16th-Century Trace Italienne Fort”, *Post-Medieval Archaeology*, 1997, cilt: 31, s. 61.; Mahinder S. Kingra, “The Trace Italienne and the Military Revolution During the Eighty Years' War, 1567-1648”, *The Journal of Military History*, cilt: 57, sayı: 3, s. 433-434.

¹¹⁵ Raimondo Montecucoli, “Trattato Della Guerra col Turco in Ungheria” (Macaristan'da Türklerle Savaş Hakkında), *Le Opere di Raimondo Montecucoli II*, Roma: Ufficio Storico Stato Maggiore dell'Esercito, 1988.

Turco” adlı çalışmasında Türk ordusuna dair gözlemlerinden bazılarını paylaşmak yerinde olacaktır:

“Türkler Hıristiyan ordularının sahip olduklarından daha fazla sayıda insan kaynağına sahiptir. Bunun bazı sebepleri vardır:

- 1. Geniş bir imparatorluğa sahip olmaları.*
- 2. Poligami tarzı evlilikler yapmalarından dolayı insan kaynağının ikiye katlanarak artması.*
- 3. Ordunun zenginliğini arttıran ve onurunu yükselten scalada yer alan kişiler hariç bütün vatandaşların askere gitmesi.*
- 4. Bir Türk mevcut olan büyük askerî birlik içerisinde devam eder ve yardımcı birlikleri vardır. Sıradan birlikler, tımarlılar, toprak sahipleri, sınır bölgesinde yaşayanlar (ki bunlar Azaplar ve Beğler); olağanüstü birlikler, bölge paşaları ve gönüllüler; yardımcı birlikler, Tatarlar, Valacchiler, Moldovyalılar ve Transilvanyalılarından oluşmaktaydı.*

Türkler Hıristiyanlara göre mücadelede daha değerli şeylere sahipti çünkü:

- 1. Türkler çok cesaret sahibi insanlardır. Çok az yerler ama çok iyi beslenirler.*
- 2. Silahlı birlikleri vardır.*
- 3. Şu iki yıl içerisinde pek çok Türk gördüm. Palankaları ele geçirmek için kuvvetle saldıranlar, harp meydanlarında Hıristiyanlara karşı savaşanlar, terk edip gidenler fakat bunlara rağmen inatla ölmeye hazır olanlar.*

Türkler saldırı pozisyonuna geçtiklerinde toplu bir şekilde tıpkı Tatarlarda görüldüğü gibi ok ve yay gibi malzemeleri kullanarak at üstünde toplu bir şekilde hareket edebilirler. Türk atlı birlikleri Almanlara göre daha kolay, daha canlı ve hazır bir şekilde hareket ederler ki bu durum aslında atların

durumlarından ve aynı zamanda hafif birlik olmalarından, atların üzerindeki materyallerin oldukça hafif olmalarından kaynaklanmaktadır.

Türkler Alman birliklerine göre daha hazırdırlar. Hemen harekete geçebilir, sağ ve sola, öne ve geriye hızla dönebilirler. Düşmanı iteleyip geri çekilebilirler. Fakat Türk ordusu uzun bir süre sabit ve orantılı olarak duramaz. Birbirlerine kenetlendiklerinde ise hızlı değil ağır silah gibi olurlar.”¹¹⁶

Eserinin girişinde prensipler hâlinde verdiği bu bilgilere bakıldığında öncelikle Raimondo Montecuccoli'nin sağlam bir gözlem gücüne ve düşman ordusunun ahvâline duyduğu merak ve araştırma güdüsüne sahip olduğu aşikârdır. Elbette çalışmamızın son bölümünde Montecuccoli'nin eserlerini daha detaylı açıklayacağız, çünkü bu eserlerde, ağırlıklı olarak Türklerle savaş hakkındaki bilgiler yer almış olsa da, genel olarak savaş sanatı hakkında da oldukça mühim mevzulara yer verilmektedir. Sıklıkla vurgulandığı üzere savaş sanatı geleneğinin XVII. yüzyıldaki en önemli mimarlarından olan Montecuccoli her şeyden önce yazı kültürüne sahip olduğu için oldukça kıymetlidir. Çünkü Zinkeisen'in de belirttiği gibi¹¹⁷ XVII. yüzyılda Montecuccoli'den önce Türk savaşının doğasını ve özelliklerini uygulamalı ve kuramsal olarak neredeyse kimse incelememiş ve kendisinden sonra ise pek azı ilgi duymuştur. İlâveten Montecuccoli Osmanlıların ordu gücünü küçümsememiştir. O, Macaristan'daki seferin zorluklarını aşmak için gerekli imkânları da iyi bilen bir askerdir. Bu imkânları 1664 yılı St. Gotthard'ında Osmanlıların karşı cephesinden yapmış olduğu gözlemlerini tarih bilgisiyle harmanlayarak yıl yıl kağıda döken bir ordu kumandanı söz konusudur.

Aslında Osmanlıların XVI. yüzyılın hemen sonlarından XVII. yüzyılın ilk yarısındaki vaziyetlerine dair metinde verilen bilgi Montecuccoli'nin eserlerinde gördüğümüz metotla da bir paralellik arz etmektedir. Zira kendisi de Raab ırmağı civarındaki olayları salt 1663-64 tarihleri ile sınırlamamış, öncesindeki gelişmeleri de kaydetmiştir:

¹¹⁶ “Discorso Della Guerra Contro II Turco”, s. 209-210.

¹¹⁷ Johann Wilhelm Zinkeisen, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi 1623-1669*, çev. Nilüfer Epçeli, İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2011, cilt: 4, s. 632.

“1594 yılında Raab ırmağı civarında Hıristiyan ordularıyla yüz yüze gelen Sinan Paşa'nın birliklerine baktığımızda 100,000 kişiden mürettep olduğunu görüyoruz. 1596 yılında III. Mehmed komutası altındaki ordunun da Hıristiyan ordularının bulunduğu Agria bölgesini ele geçirirken 200,000 kişiden oluştuğunu görmekteyiz. Bir önceki yıl, yani 1663 yılında, Grand Vezir'in¹¹⁸ emri altındaki ordu ise benzer şekilde Novigrad ve Neuhasel'de (Uyvar) 100,000 kişiydi. Türklerin bu yakıcı gücünü gözardı etmemek gerekir...”¹¹⁹

St. Gotthard'daki büyük karşılaşmanın hemen önceki yıllarında vuku bulan ve Montecuccoli'nin eserlerinde önemle üzerinde durduğu yukarıda bahsettiğimiz sebeplerden ilki olan Transilvanya yani Erdel¹²⁰ meselesine biraz daha yakından bakmak yerinde olacaktır. Çünkü bu *Transilvanya davası*, Montecuccoli'nin dediği gibi “her zaman sıcaklığını koruyan ve dönem dönem mutasyona uğrayan bir davaydı”.¹²¹

¹¹⁸ Montecuccoli eserlerinde Sadrazam Fâzıl Ahmed Paşa'dan bahsederken çoğunlukla bu ifadeyi kullanmıştır.

¹¹⁹ “Discorso Della Guerra Contro Il Turco”, s. 207.

¹²⁰ Macar kralının 1526'daki Mohaç Muharebesi'nde ölmesiyle, Habsburg hânedanında mensup Ferdinand'ın, evlilikle elde ettiği miras hakkını ileri sürerek Macar tahtını talep etmesi Erdel bölgesi için yeni gelişmelerin de başlangıç noktasını oluşturmuştu. Ferdinand tarafından mağlup edilen Szapolyai, Kanûnî Sultan Süleyman'a itaat ederek Osmanlı himayesine girince Osmanlı'nın desteğiyle Macar ve Erdel kralı olmuş ve bu sıfat ile Habsburglar'ın Erdel üzerindeki nüfuzlarını azaltmıştı. 1541'de Erdel Osmanlılar'a bağlı *haraçgüzâr* statüsünde bir voyvodalık haline gelerek XVI ve XVII. yüzyıllarda yaklaşık 150 yıl süre ile iç işlerinde sahip olduğu geniş muhtariyete karşılık dış işlerinde İstanbul'a bağlı olarak hareket etti. Her ne kadar Habsburglar bu devrede zaman zaman Macaristan ve Erdel üzerinde tesirli olmuşlarsa da Erdel genel olarak Osmanlı idaresi altında kaldı. Dengesiz bir siyaset takip eden Zsigmond sonuçta Erdel'in tekrar Habsburg idaresine girmesine yol açtı (1601-1602). Nihayet Osmanlılar Eflak, Boğdan beyleri ve Kırım hanının yardımı ile 1613'te Erdel'i tekrar Osmanlı idaresine soktukları gibi Gábor Bethlen'i Erdel'in müstakil prensi tayin ettiler. Bethlen Türkler'le dost kaldı ve Avusturya'ya karşı otuz yıl çarpışarak Erdel'in genişlemesini, Avrupa'nın Protestan ülkeleriyle temas kurmasını ve ekonomik bakımdan ilerlemesini sağladı, siyasetini I. Rákoczi György (1630 - 1648) devam ettirdi. Fakat onun oğlu II. Rákoczi György (1648-1660) diğer Erdel beyleri gibi Lehistan Krallığı'nı elde etme arzusuna kapıldı. Sonuçta Osmanlı hükümet merkeziyle arası açıldı ve giriştiği bir savaşta hayatını kaybetti. Bkz. Râşid Mehmed Efendi-Çelebizâde İsmail Âsım Efendi, *Tarih-i Râşid ve Zeyli*, cilt: 1, s. 12,18-19. Kemal Karpat, “Erdel”, *Türkiye Diyanet İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1995, cilt: 11, s. 280-283.

¹²¹ “Della Guerra Col Turco in Ungheria”, s. 389.

Devlet-i Aliyye tarafından Erdel'e kral olan Barcsay Akos'un, Avusturya tarafından kral nasb olunan Kemeny Janos tarafından Erdel ve civar kalelere yapılan müdahalelere mukavemet gösterememesi ve Kemeny'nin Serdâr Ali Paşa'nın kışlaya çekilmesinin ardından Avusturya'ya bağlı olması şartıyla 30,000 kadar Nemçe askerini ele geçirdiği kalelere yerleştirmesi Erdel üzerine yapılacak seferin sonraki sebepleri idi.¹²² Öncesinde ise “*daima yardıma hazır bir durumda olan Avusturya Çasarı'nın*”¹²³ Osmanlı Devleti'ne tâbi Erdel voyvodası II. Georg Rakoczy'nin (1648-1660)¹²⁴ faaliyetleri¹²⁵ ve beraberine katarak Lehistan'a sefer düzenlemiş olması söz konusuydu. Nitekim Erdel prensinin bu tavrı, Eflak ve Boğdan prensliklerinin de iç işlerine karışması neticesinde nüfuzunda bulunduğu Osmanlı Devleti'nin koyduğu askeri eylem yasaklamalarına bir karşı duruş anlamına geliyordu.

¹²² Bu kısa özet *Tarih-i Raşid*'de şöyle anlatılmaktadır: “... *Vezîria'zam Köprülü Mehmed Paşa hazretleri bundan akdem Yanova kal'asın feth ü teshîrden sonra Devlet-i Aliyye cânibinden Erdel'e kral nasb eylediği Akoş (Barcsay Akos) nâm krala Erdel a'yân-ı itâ'at ü inkıyâd etmek üzere mü'ekked fermânlar irsâl edilmiş idi. Lâkin mukaddemâ Vezîr-i dilîr Seydî Ahmed Paşa cenginde mâlik olan Rakoçi oğlunun tedbîri umûruna mâlik olup ol vakit meydân-ı muharebeden firâr ve ilâ-hâze'l-ân Nemçe vilâyetinde meks ü karâr eden Kimyanoş (Kemeny Janos) nâm la'in-i hodgâm kral nasb olunan mesfûr Akoş'un Erdel' gittiğın ve Serdâr Ali Paşa'nın kışlaya azîmet ettiğın haber aldıkda cümle Erdel kılâ'ın Nemçe'ye zabt ettirmek şartıyla Nemçe tarafından Erdel kralı olup otuz bin mikdârı Nemçelü'yü başına cem' ve önüne gelen Erdel kılâını kal' ü kam' etmeye başladı. Mesfûr Kimyanoş mukaddem Rakoçi oğlu'nun müdebbir-i umûru olmak takrîbiyle Erdelli beyninde mu'teber ve meşhûr olduğundan ekseri kendüye inkıyâd edüp zabt eylediği kal'alara Nemçe askeri vaz' ve kendü kralı olan Akoş'un üzerine doğru azîmet eyledi. Mesfûr Akoş'un mukâvemet ve mukâteleye iktidârı olmadığından bir kal'aya tahassun etmeğın Kimyanoş dahi kal'ayı birkaç gün muhâsaradan sonra vire ile alup lâkin taşra çıktıkda Akoş'a emân vermeyüp katl ü i'dâm ve bi'l-küllîyye Erdel'i zabta ikdâm eyledi.” bkz. a.g.e., s. 12.*

¹²³ Bu ifade Montecuccoli'nin eserinden aynen alınmıştır bkz. “Della Guerra Col Turco in Ungheria”, s. 390.

¹²⁴ Montecuccoli kendisinden şu şekilde bahsetmiştir: “...*Transilvanya Prensi II. Georg Rakoczy, Bab-ı Âlî'nin Transilvanya bölgesine hükmetme politikasının karşısındaydı ve aynı zamanda Bâb-ı Âlî'ye de içten içe düşmanlık besliyordu.*” Bkz. “Della Guerra Col Turco in Ungheria”, s. 387.

¹²⁵ Mehmet Öz, “II. Viyana Seferine Kadar XVII. Yüzyıl”, *Türkler Ansiklopedisi*, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002, cilt: 9, s.724.

Dönemin sadrazamı Köprülü Mehmed Paşa¹²⁶ 23 Haziran 1658 yılında Erdel topraklarına girdi ve önce Transilvanya'nın kilidi sayılan Yanova'yı, ardından krallığın merkezi Erdel Belgradı'nı yani Varad'ı (Weissenburg) zapt etti. Paşa'nın ordusu Erdel'den ayrılır ayrılmaz harekete geçen II. Rákoczi, Avusturya ile Osmanlılar arasındaki hassas barışın bozulmasına sebebiyet verdi. Çünkü Rákoczi'nin ordusu Osmanlılar karşısında ağır bir yenilgi almış ve ordunun bir kısmı kaçarak Avusturya topraklarına sığınmıştı. Avusturya imparatoru I. Leopold'dan kaçak ordunun teslimini isteyen Osmanlılar yanıt beklemeden derhal Avusturya topraklarına girmişlerdi. Rákoczi'nin ölümü ardından yaşanan taht meseleleri ve Avusturya'nın da konuya Erdel krallığı için Kemeny Janos'u uygun görmeleriyle gelen müdahalesi neticesinde İmparator Leopold, Simon Reninger başkanlığında bir heyeti İstanbul'a göndermiş ve ikililer arasında sulh görüşmeleri başlamıştı. Fakat Avusturya'nın Erdel krallık seçimindeki müdahalesi kesin bir dille uyarılmış ve kabul edilmemiştir.

Bu noktada Montecuccoli'nin Macaristan'da Türklere karşı savaş hakkında kaleme aldığı notlarına ve *Transilvanya davasında* Kemeny Janos hakkındaki gözlemlerini kaydetmek gerekir:

“Transilvanya davasında imparator Çasar'ın ve Prens Kemeny Janos'un Bab-ı Ali'den kaynaklanan acılar çektiğini söylemeye gerek yoktur. Yardımcı birlikler ile birlikte Transilvanya'nın nefes alması için güvenli bir bölgenin yaratılması gerekmektedir ki Çasar'ın öngöremeyeceği bir vakitte Türkler saldırı yapmasın. Moldovyalıların ve Eflakların niyetlerine dayanarak mevcut birliklere güvenerek Macarları bir araya getirerek, Transilvanya'daki grupların desteğiyle ve güvenilir kişilerin yardımlarıyla Türklerin saldırı yapma olasılıkları aşılabılır. Transilvanya durumu tartışmalarla ve silahlarla, birçok bölgenin savunması ve saldırı yapılmasıyla Kemeny'nin binlerce yaya birlikleri (bunlar düzenli ve gönüllü

¹²⁶ Osmanlı İmparatorluğunun XVII. yüzyılda siyasî ve askerî disiplininin tesisinde büyük gayret ve dirayeti ile bilinen Osmanlı sadrazamıdır bkz. Mücteba İlgürel, “Köprülü Mehmed Paşa”, *Türkiye Diyanet İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2002, cilt: 26, s. 258-260.

birlikler olmak üzere ikiye ayrılır) ve buldukları pozisyonlarla, yine yardımlarıyla Kemeny'nin birliklerinin Tbisco'da kamp kurması sayesinde; farklı açılardan Tuna Nehri'deki operasyonlar sonuçlanabilir ve ardından Türklerin hakimiyet bölgelerinden Estergon'un yukarısına doğru ve Buda civarında bu bölgeler kuşatma altında alınıp yağmalanabilir.”¹²⁷

Böylece Avusturya, Kemeny ve Bâb-ı Âlî münasebetlerini değerlendiren ve olası çözüm yolunu sunan Montecuccoli eserinin bir başka sayfasında Kemeny için şu sözleri kaydeder:

“Burada Kemeny hakkında bir şeyler söylemek gerekiyor. (1662 yılı) Ocak aylarının başlarında Prens Kemeny, Türklerden bazı yerleri alabilmek için sefer hazırlıklarına girişti. Bunda da başarılı oldu, büyük bir yorgunluk göstermeden bazı bölgeleri ele geçirdi. Ardından Kemeny yeni umutlar içerisinde herhangi bir muhalefet görmeden faaliyetlerine devam etti. Küçük Mehmed Paşa'nın rehberliğindeki Türk birliğini mağlup etti. Galibiyetleri pek sürmedi elbette. Uzun bir süre kamp meydanlarının dışında kalması ve atlarını yeterince beslemekten uzak olması gibi askerî ihtiyaçlar dolayısıyla sıkıntılar yaşayacaktı. 23 Ocak tarihine geldiğimizde Kemeny'nin yine Türklerle bir mücadelesini görüyoruz. Ancak Kemeny burada yenilgi aldı ve öldü. Kaliteli ve büyük umutlarla dolu askerî yetenekleriyle Prens Kemeny Janos'un yaşamı feci bir şekilde son buldu.”¹²⁸

Kendisine pek de güveni olmadığını söyleyen Montecuccoli,¹²⁹ kısaca özetini verdiği üzere Avusturya Sarayı, Macaristan üzerindeki hedeflerinden asla vazgeçmemişti. Daima gerek bölge halkını Osmanlılara karşı kışkırtarak gerekse büyük savaşa doğru Macaristan'ın batı bölgesindeki Kaniye yakınlarında kale yapımına girişerek Erdel'e aslında doğrudan müdahale edebilecek konumda olduğuna işaret ediyordu.

¹²⁷ “Della Guerra Col Turco In Ungheria”, s. 392-393.

¹²⁸ “Della Guerra Col Turco In Ungheria”, s. 403-404.

¹²⁹ “Kemeny bana güveniyordu fakat benim bu yeni bölge prensine dair henüz güvenim yoktu.” “Della Guerra Col Turco In Ungheria”, s. 398.

Osmanlı Devleti'nin pek çok yere bölünmüş ordu ve mekanizması, Avusturya'nın Macaristan topraklarında rahat hareket etmelerine sebebiyet veriyordu. Fakat Sultan IV. Mehmet (Avcı) ve babasının ölümü ardından Sadrazam olan Fazıl Ahmed Paşa bu ikilemlere son verecek ve Macaristan topraklarında aslında karşı cephesi Avusturya olan sorunları tamamen ortadan kaldırma yönünde politika izleyeceklerdir. 19 Mart 1663'te Edirne yakınlarındaki Davutpaşa ordugâhına gelen padişah IV. Mehmed burada genel durumu değerlendirdi¹³⁰ ve Venedik üzerine planlanan seferin yönünü değiştirerek Avusturya üzerine¹³¹ olacağını bildirdi.¹³²

Sefer neticesinde Erdel mağlup edilmiş ve tekrar Osmanlılara biat etmişse de Avusturya cephesinin Erdel'de hâkimiyet kurma çabaları, savaş sonrası askerlerinin hemen yakınındaki kalelere çekilmiş olması ve henüz yeni sadrazam Fâzıl Ahmed Paşa'nın gayet muvaffak olduğunu bildiğimiz Avusturya sınırları üzerine fetih düşünceleri ve nihayet Avusturya probleminin üzerine gitme isteği Uyvar'ın kuşatılmasına ve ardından da St. Gotthard Savaşı'na sebep olmuştur. Burada Uyvar kalesinin ele geçirilmesine geçmeden evvel fethin neden gerekli olduğuna ve Serdâr-ı Ekrem Fâzıl Ahmed Paşa'nın yönünü neden Uyvar olarak belirlediğine değinmek gerekir.

Uyvar, Orta Macaristan'da yer alan, Almanca Neuhässel, Macarca Ersekujvar, Slovakça'da Nové Zámky olarak adlandırılan ve bugün Slovakya sınırları dâhilinde bulunan bir kenttir. 1545'te Tuna Nehri'nin kollarından Nitra suyu kıyısında Osmanlı

¹³⁰ Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi, *Ahmed Paşa*, no: 216, vr. 141.

“...şehr-i İstanbul'dan hareket buyurub Davud paşa sahrasında otağ-ı hümayunlarına nüzûl buyurdular...Nemçe kralı tarafından Erdel kalelerine taarruz olunmak sulh ve salâha mugayir olunmağın...”

¹³¹ Seferin yönünün Uyvar üzerinde karar kılınp Avusturya elçisinin sulh görüşmeleri reddedilmişti bkz. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, Ankara: TTK, 1983, cilt: 3/1, s. 403-405.

¹³² Hatta IV. Mehmed'in sadrazam Fazıl Ahmed Paşa'ya şunları söylediği kaydedilir:

“Sen ki vezir-i azamsın ve serdar-ı Ekremsin. Mukaddema Bosna tarafına sefer murat olunup ve cümle mühimmat hazır olunmuş iken, hâlâ Nemçe keferesi sulhü bozup bunca palangayı ihrak ve bunca Muhammed ümmetin esip idüp ve bundan maada bizden dahi kal'a ister. Ecdad-ı ızamam kefereden kal'a alagelmüş iken bize düşmen-i dine mülk ve kaleler vermek dinimize uygun düşer mi? Filvâki devlet ve saltanata layık, ümmet-i Muhammede faydalı iş edesin. Vüzeram ile ve ihtiyar kullarım ile ve sipah ve yeniçeri kullarımla meşveret edip hangi iş faydalı ise ona mübaşeret edesin ve bana bildiresin.” Bkz. *Tarih-i Râşid ve Zeyli*, cilt: 1, s. 27-28.

akınlarına karşı Estergon başpiskoposu tarafından inşa ettirilen geometrik altıgen palankasıyla ünlü bir şehirdir. Osmanlı kentlerinin belli başlı oluşum özelliklerinden hareket edersek Osmanlı'da kentlerin stratejik konumları; ana güzergâhlara ve limanlara yakınlığı bakımından değerlendirilmiş, merkezî yönetimin kararları da sivil yaşamı ve kentin fiziksel gelişimini etkilemiştir.¹³³ Bu durum Macaristan'daki Osmanlı topraklarında da geçerlidir. Osmanlı İmparatorluğu'nun Orta Avrupa'daki fetih politikasına bakıldığında, temel hedefin Viyana kenti olduğu ve iki imparatorluk arasındaki hassas sınır bölgelerinin de bu bakımdan son derece önemli olduğu söylenebilir. İşte tam bu noktada Uyvar, Osmanlıların Orta Avrupa'nın en ileri kısmında yani Viyana'ya en yakın bölge¹³⁴ olarak belirledikleri bir güzergâhta olmasından dolayı hem Osmanlılar için hem de Habsburg cephesi için önemli bir konumundadır.¹³⁵ Bu sebeple Uyvar'ın stratejik açıdan önemi, fethine gösterilebilecek en önemli gerekçedir.

Uyvar şehrinin çekirdeğini, Evliya Çelebi'nin seyahatnamesinde de ayrıntılı olarak anlatıldığı üzere altı köşeli ünlü kalesi oluşturmaktadır. Evliya, kaleyi uçsuz bucaksız bir ovanın ortasında bir tarafa yanaşması olmayan yeşillik ve zeminde İskender Seddi'ne denk yüksek bir kale olarak tanımlar.¹³⁶ Kalenin altı köşesinde altı adet büyük tabyaları vardır¹³⁷, batı tarafta Ak Tabya, kuzey tarafta Beç Kapısı Tabyası, solunda

¹³³ Bu bakımdan Osmanlı'da kentlerin tanımlanmasına dair ayrıntılı bilgi için bkz. Suraiya Faroqi, *Osmanlı'da Kentler ve Kentliler*, çev. Neyyir Kalaycıoğlu, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2000, s.12-14.

¹³⁴ Geç XVI. yüzyılda Macaristan sınırları için bkz. ekler kısmı 2 (bu harita şu eserden alınmıştır: Miklos Molnar, *A Concise History of Hungary*, Cambridge University Press, 2001, harita 6.). Ayrıca bkz. Ahmet Şimşirgil, "Osmanlı İdaresinde Uyvar'ın Hazine Defterleri ve Bir Bütçe Örneği", *Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 1998, sayı: 12, s. 325.

¹³⁵ Geza David- Pál Fodor, *Ottomans, Hungarians and Habsburgs In Central Europe*, Leiden-Boston-Köln, Brill 2000., s. 56-58. F. Eckhart, *Macaristan Tarihi*, çev. İbrahim Kafesoğlu, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1949, s.137.

¹³⁶ *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, haz. Seyit Ali Kahraman, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2010, 6. kitap, s.412. Çelebi'ye göre kale gerçekte 1005 Eğre Savaşı (1596 Eğri Savaşı) yılında ağaç palankadan ibaretmiş zamanla kaleye girebilmek için halktan kaleye her girişte çuval veya kova varsa da arabayla toprak getirilmesi emrolunmuş en nihayetinde de bu dümdüz ovada güçlü bir kale inşa edilmiş.

¹³⁷ Montecuccoli'ye göre de Uyvar Kalesi, altı köşeden oluşuyordu. Bunlardan üçü sağlamdı. Geri kalan üçü ise ya hiçbir şey yapılmamıştı ya da pek de iyi halde değillerdi bkz. "Della Guerra Col Turco In Ungheria", s. 420-421.

Yassı Tabya, doğu tarafta Papa Tabyası, kibleye doğru Kral Tabyası, güney tarafta Komaran Tabyası ve lodos yönünde Fargaçi Tabyası bulunur.¹³⁸

Uyvar'ın fethinden sonra tutulan defterde¹³⁹ şehrin mahalleleri, dükkânları, evlerin nitelikleri ve özellikleri gibi bilgiler sokakların tasvirine varıncaya kadar yer almıştır. Defterden edinilen bilgilere göre Uyvar şehri, camii, saray, cebehane, tophane, mahzen, saat kulesi ve meydanı, dükkân, değirmen ve hane gibi yapılardan müteşekkildir. Bu defter evlerin özelliklerinden mesela varsa matbahından, mahzeninden, avlusundan, fırınından bahseder, fakat hepsinin bir olduğu hanelere rastlamak güçtür. Evliya Çelebi eserinde hanelerin hepsinin iki katlı¹⁴⁰ olduğundan bahseder ki defterde de evlerin tahtânî¹⁴¹ veya fevkânî¹⁴² kârgir¹⁴³ yapılardan oluştuğu görülmektedir.

Uyvar, Osmanlı-Habsburg imparatorlukları arasında bir tampon bölgedir. Habsburg İmparatorluğu'nun, Osmanlı İmparatorluğu'na bağlı bölgesi olan Erdel'de iç karışıklıklara sebep olarak 1606 tarihinde imzalanan Zitvatorok Anlaşması'nı ihlâl etmeleri ve Osmanlıların da bu sorunu tamamen ortadan kaldırmak istemeleri seferin yönünü Uyvar olarak belirlemiştir. Neden Yanık yahut Komaran üzerine değil de Uyvar kalesi üzerine sefer kararı alınmasını huzzâr-ı meclise Sadrazam Fâzıl Ahmed Paşa şu sözlerle ifade eder:

¹³⁸ *Seyahatname*, 6. kitap, s. 496.

¹³⁹ Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Maliyyeden Müdevver Defter, 12854, s.1-7. Defterin kondisyonuna baktığımızda neredeyse yüzde yirmisinin yok olduğunu görmekteyiz. Buna bağlı olduğunu düşündüğümüz nokta defterin tarihine rastlanılmamasıdır. Bununla birlikte defterin fethin hemen akabinde tutulduğuna işaret olarak Ahmet Şimşirgil bir eserinde defterin sonuna doğru ordu kadısı Ünsi Efendi'nin isminin Evliya Çelebi tarafından zikredilmiş olmasını defterin tarihine delil gösterir (bkz. A. Şimşirgil, *Slovakya'da Osmanlılar*, İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2012, s.165. ve Evliyâ Çelebi, *Seyahatname*, 6. kitap, s. 384-385.).

¹⁴⁰ *Seyahatname*, 6. kitap, s. 497.

¹⁴¹ “tahtânî” kelimesi Arapça “taht” yani alt anlamına gelen kelimedenden türemiştir. Alt katı olan, altta olan anlamına gelir.

¹⁴² “fevkânî” kelimesi de yine Arapçadan türetilerek üstte olan, yukarıda bulunan, üst katı olan anlamlarına gelir.

¹⁴³ “kârgir”, taş ve tuğladan yapılmış yapı anlamına gelen Farsça bir kelimedir.

“Benim babalarım, karındaşlarım, paşalar, beğler, ağalar, bi-hamdi’llah serhadde gelüp, küffâr memleketine yaklaştık. Mâbeynimizde ancak dört beş konak mesâfe kaldı. Bi-inâyeti-’llâhi ta’âlâ Budun’dan ne mahalle gidelim? Yanık kal’ası tarafına mı Komaran üzerine mi? Yohsa Uyvar’a mı niyyet olunsun? Eğer Yanık muhasarasına gidersek, yolları sa’b ü dağistan ve etrâfında aslâ bir yerde şenlik yok ve asker-i İslâm’ın doyumluk alacak varoş ve kurâdan bir şey bulunmaz. Ancak karada metîn bir kal’adır. Dîvârı dolma ve handaki vâsî ve suyu hod akıcı ve önüne bir nesne hâ’il olmaz bir büyük sudur ve kal’a içi top u tüfeng ile memlûdur ve Allâhu ta’âlânın avn u inayetiyle alınur. Ancak kal’a almış oluruz vilayet almış olmazız ve eğer Komaran kal’ası üzerine gidilse, adada vâkı’ bir müstahkem kal’adır. Cisr binâ olunup geçilmek iktizâ ider. Bunca asker-i İslâm, ol adada kapanmak bir müşkil-hâl-i münâsib değil. Bunların her birinde usret çekilür. Ammâ Orta Macar tarafında Uyvar kal’ası mütevekkilen ale’llâh muhâsara olunsu bir zîm kal’adır. Niçe dürlü menâfi’ mülâhaza olunur ve Macar’ın ziyâde i’tibâr olunur bir metîn kal’ası olup ve içinde hâlâ çasarın ikinci vekili oturur ve Orta Macar’ın baş kal’sıdır ve ana tâbi’ niçe kal’a vü palankaları otuzdan mütecevizdir. Bundan mâ’adâ, bî-had kurâ vü varoşları ve sîm ü zerma’denleri olup, gülenc ve mâldâr, vâsi’ vilayettir. İnşâ’allâhü te’âlâ hem metîn ü müstahkem kal’a almış oluruz ve hem asker-i İslâm dil-hâhları üzre firâvân ganimete hâyiz olurlar ve bir alay kurâ ve palanka kal’a dahi Allah’ın lütfuyla ele girüp, bir eyâlet ve memleket feth olmuş olur”¹⁴⁴

Görüldüğü gibi Fâzıl Ahmed Paşa’nın bu düşünceleri Uyvar kalesi ve varoşlarının her türlü malûmatına sahip olduğunu göstermektedir. Nitekim Paşa’nın Uyvar’ın fethinden sonra buradaki vakıflarına bakıldığında görülecektir ki bu bilgiler Osmanlı vakıf sistemi ile bütünleşecek ve Uyvar’ın eyalet olmasında başrol oynayacaktır.

¹⁴⁴Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, *Zeyl-i Fezleke*, haz. Nazire Karaçay Türkal, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2012, s.281; *Raşid Tarihi*, s.27-28.

Osmanlılar Uyvar muhasarasının¹⁴⁵ 38. günü kaleye yoğun bir hücumla başlayacakları vakit, kale kumandanı Forgaç, Nemçe'den askerî yardımın gelmemesi¹⁴⁶ üzerine Sadrazam Fazıl Ahmed Paşa'nın gönderdiği teslim mukavelenâmesini imzalamak zorunda kaldı. Uyvar'ın düşüşüne dair Montecucoli'nin 1663 tarihli notlarına bakıldığında şu bilgiler göze çarpar:

“27 Eylül tarihine geldiğimizde artık Uyvar'da ciddi bir savaş patlamıştı. İnsanlar mallarını ve canlarını korumak için kaçırmaya başladılar. Uyvar kalesi altı köşeden oluşuyordu. Bunlardan üçü bitmiş halde yani sağlamdı. Geri kalan üçünün ise durumları pek de iyi değildi. Türkler avantajlarını biliyorlardı. Kalenin kemerlerini düşündüğümüzde bu zayıf olan yerlere saldırmaya başladılar. Yaya birlikleri tek bir vücut halinde duruyorlar, atlı birlikleri onların arkasında destek veriyorlar. Türklerin ateşli birliklerini oluşturan 6 büyük topu vardı ve bunlar 48'lik, 60'lık ve 80'lik toplardı ki 18,000 atış yapabiliyorlardı. Türk hattı bir yay halindeydi. Kalelerin zayıf bölgelerini vurdular. Topçularla devamlı olarak atış yaptılar. Savunmasız kalan bölgelerde ise atlı birlikleriyle saldırı gerçekleştirdiler. İşte bu zayıf kalan noktalar yavaş yavaş düşmeye başladı ve düşman içeri doğru girdi. Yaya birliklerinin yeterli olmadığı noktalarda Türkler sipahilerle bunu destekliyorlardı.”¹⁴⁷

¹⁴⁵BOA, *Mühimme Defteri*, s.28, belge 138. Uyvar Kalesi muhasarası için “*Asitâne-i Dersâadet'ten Uyvar Kalesi'ne gönderilen cebehânenin tekmil olunan 22 adet araba cebehânenin yola çıkarıldığı*”na dair 1074 (1663) tarihli belgedir.

¹⁴⁶ Montecucoli bu durumu şu ifadelerle açıklar:

“Uyvar'a Türkler tarafından saldırılınca tüm Macar ordu birlikleri çağrıldı ve Habsburg Sarayı'ndan askerî yardım istendi. Yönetici kumandanlar Sporck, Heister ve Schneidau idi. 14 Ağustos'a gelindiğinde bu birlikler saldırı pozisyonunu alabilmek için Pozsony'e ulaşmışlardı. Fakat orduda güçlü bir korku havası hâkimdi ve başarıya dair çok az umut vardı.”

Bkz. “*Della Guerra Col Turco In Ungheria*”, s. 414. Bu ifadelerden anlaşılacağı üzere Uyvar'ın düşüşü her ne kadar olumsuz ve korku dolu bir hava yaratmış olsa da beklenmedik bir olay değildir.

¹⁴⁷ “*Della Guerra Col Turco In Ungheria*”, s. 420-422.

Uyvar'ın düşmesinden sonra Türkler, Montecuccoli'nin deyimiyle daha da “yüreklenmişlerdi”¹⁴⁸. Sadrazam ise “*zaferin zekâtı affetmektir*” dedikten sonra kale içerisinde bulunanların can ve mal güvenliklerini garanti ederek askerlerine durmalarını fakat aynı zamanda herhangi bir baskına karşı da uyanık olmalarını emretti.¹⁴⁹ Böylelikle kale sene-i erba'a ve seb'îne ve elf mâh-ı saferinin yirmi birinci günü fethedilmiş olundu.¹⁵⁰

¹⁴⁸ “Della Guerra Col Turco In Ungheria”, s. 421.

¹⁴⁹ *Silahdar*, s. 320.

¹⁵⁰ *Zübde-i Vekâyât*, s. 7. Ayrıca Montecuccoli de notlarında Uyvar'ın düşüşünü şu şekilde anlatır:

“Uyvar düştü. Hiç şüphesiz bu düzensiz, oldukça kötü durum savunmasız bir şekilde bu bölgenin Türklere verilmesine sebep oldu. Buranın alınmasıyla birlikte Türkler umut dolu bir şekilde başka bölgelere yöneldiler.”

Bkz. “Della Guerra Col Turco In Ungheria”, s. 413.

2.2. Raab Sirtlarında Savaş: Szentgotthard 1664

“Gerçekten bu savaş Hıristiyanların çok güzel etkili bir zaferiydi. (... bello studio agevolata la vittoria a i Cristiani...)”¹⁵¹

Uyvar’ın fethini takiben Osmanlılar ve Habsburglar Raab ırmağı civarında karşılaşacaklar ve savaşın sonunda İmparatorluk Generali Montecuccoli gün gün kaydettiği savaş anlatımını bu ifade ile noktalayacaktı.

“...Saray, cereyan eden olaylar karşısında ağır ve korku dolu bir durumun söz konusu olduğunun farkındaydı ve başka bir forma dönüşmenin gerekliliğini düşünüyordu. Çasar, bizzat bana, elime ulaşması için posta yoluyla bir emir gönderdi. Çasar hazretleri bana, vaziyetin oldukça ağır olduğunu ve bu sebeple ordu birliklerinin başına geçmem gerektiğini emrediyordu. Çünkü vazife yüklü karakterim kumandanlığa uygundu ve ben bu sorumluluğu üstlenmeliydim...”¹⁵²

¹⁵¹ Raimondo Montecuccoli, “Della Guerra Col Turco in Ungheria”, s. 437.

¹⁵² “Della Guerra Col Turco in Ungheria”, s. 248-249.

Savaşa doğru giderken I. Leopold'un isteği üzerine Montecuccoli artık imparatorluğun *Feldmaresciallo Generale*'si¹⁵³ olacaktı. Bu, söz konusu onun küçük yaşta başlayan askerî kariyerinde arzulan en önemli görevdi. Bu rütbe ile Montecuccoli imparatorluk ordularını ve Teğmen Mareşal (Tenente Maresciallo) Kont Pietro Strozzi'nin Alman Çasar birliklerini, Zrinyi'nin Hırvat ve Macar birliklerini, Fransız Barone d'Abangour'un birliklerini ve Hohenlohe'nin emri altındaki bölüklerden oluşan yardımcı birlikleri kumanda edecekti.

Tenente Colonello olarak Macaristan kampında bulunduğunu belirten Montecuccoli henüz bu yüksek rütbesini almadan evvel birleşik ordunun durumuna bakmak gerekir. Çünkü Montecuccoli'nin *Mémoires*'ının ilgili bölümü ve "Della Guerra Col Turco in Ungheria" adlı notları kendisinin imparatorluk orduları genel kumandanlığından çok daha evvel 1661 ve özellikle *tenente colonello* olarak katıldığını söylediği 1663 seferi tarihiyle başlamaktadır.

İmparatorluk ordusu, beliren salgın hastalıklar, kötü neticelenmiş savaşların getirdiği yorgunluk, Hıristiyan topraklarındaki ziraat faaliyetlerinin oldukça zarar görmüş olması ve ekilecek ürünlerin yetişmemesi hâli hazırda var olan ve Türklerin arazi ve köyleri yakmaları sebebiyle ileride de devam edecek açlık sorunu ile uğraşıyordu.¹⁵⁴ Montecuccoli'deki bu farkındalık, ona göre, Kanije saldırısında sayısız Türklerle ve tazelenen ordularıyla karşılaşmanın bir ürünüydü.¹⁵⁵ Bu vaziyet şu açıdan önemlidir: Montecuccoli ve ordusu savaş arefesinde mükemmel bir durumda değildir, bilakis Türklerin ordusunun Macar topraklarında vermiş olduğu zararlar doğrudan ordunun besin ihtiyacını etkilediğinden müttefik ordusunun sıkıntısı bir ordunun seferde yaşayacağı en ciddi sorunlardan biri olan gıda eksikliğidir. Montecuccoli'nin, ordusunun vaziyeti karşısında yapılması gerekenleri hesap ederek bazı tedbirler almaya çalıştığı görülmektedir. Nitekim ordunun besin ihtiyacına karşın değirmenlerin ve fırınların yapılması ve ustaların tutulması buna yönelik tedbirlerdi.

¹⁵³ Raffaella Gherardi, Fabio Martelli, *La Pace Degli Eserciti e dell'Economia: Montecuccoli e Marsili alla Corte di Vienna*, s. 309.

¹⁵⁴ "Della Guerra Col Turco in Ungheria", s. 423.

¹⁵⁵ "Della Guerra Col Turco in Ungheria", s. 429.

Osmanlıların ise ordularını besleyecek gıdalarını büyük ambarlarda ve kalelerinde depoladığını aktaran Montecuccoli, savaş sırasında kendi eksikliklerinin orduyu bir arada tutma çabalarını boşa çıkaracak mahiyette olduğunu kaydeder. Besin olanakları haricinde müttelik ordusunun sefer hazırlıkları, topçu birliklerinin, *mortarilerin* ve elle kullanılan ateşli silahların hazırlanması ile devam ediyordu. Fakat yeniden durumlarını gözden geçirdiğinde İmparatorluk Generali emri altındaki askerlere “düşmanın kuşatmalarına karşı nasıl bir yöntem bulanabileceğini” soruyor ve ardından muhtemel çözüm yollarını şu şekilde sunuyordu:

“... Ulaştığımız sonuç ise şuydu: onların bulunduğu noktaya saldırmak, sınır noktasında çok az birlikle onların kuvvetini zayıflatmak ve dolayısıyla zafer inançlarını azaltmak, tepelerden ve korulardan kesintiler yapmak. Bütün bu yollar netice itibariyle risk içeren durumlardır. Fakat bunların yanısıra diğer bir çözüm olarak Drava’yı iki noktadan geçmek olabilir. Bir kısım kamp meydanlarının hemen arkasından, diğeri ise Terniz’de ırmağın aktığı noktanın altından geçerek Türklerin bulunduğu noktaya saldırı yapılabilir...”

Fakat İmparatorluk Feldmareşali önemli bir durumun farkındaydı:

“...Sonuçta bizim ihtiyacımız olan şeyin yardımcı birlikleri beklemek olduğunu anladık. Bu yardımcı birlikler imparatorluk tarafından Marchese Leopoldo di Baden ve Fransız tarafından ise Kont di Coligny olacaktır. İşte ancak bu yardımcı birliklerle daha etkili bir şekilde savaşmak ve düşmanın olduğu bölgeye saldırmak mümkündür.”¹⁵⁶

Montecuccoli imparatorluk ordusunun tek başına Osmanlılara karşı duramayacağını düşünüyordu. Bu yardımcı birliklerin gelmesi ve ordunun taze bir şekilde sürekli yenilerek düşmana mukavemet göstermesi gerekliydi. Zira Osmanlı ordusu, Montecuccoli’nin gözünde, yardımcı kuvvetlerle kan dolaşımı gibi sürekli tazeleniyordu ki bu durum Türklerin ordusunun tükenmişliğini ortadan kaldırıyordu. Dolayısıyla böyle bir ordunun karşısında mukavemet göstermenin tıpkı onun yaptığı gibi sürekli yenilerek mümkün olabileceğini savunuyordu.

¹⁵⁶ “Della Guerra Col Turco in Ungheria”, s. 433.

Bu düşünceler ve hazırlıklarla toplanan imparatorluk orduları Kont Hohenlohe'nin yardımcı birlikleriyle birlikte oldukça büyük sayıda Tuna ırmağı civarında konuşlandılar. Amaç Tuna'nın avantajından faydalanmaktı. Burada Tuna Nehri'nin Montecuccoli'ye göre stratejik öneminden ayrıca bahsetmek gerekir.

İmparatorluk Generali'ne göre savaş konusunda kendilerinin en büyük avantajı *mekân*dır. Çünkü bu *mekân* üzerinde upuzun bir Tuna nehri vardır. Tuna iletişim açısından iyi bir hattır. Saykalar ve gemiler için de konumu oldukça avantajlıdır. Her iki yakaya konulacak olan köprüler sayesinde ulaşım kolaylığı ve böylelikle ordunun güvenliği sağlanır. Bu ulaşım ile imparatorluğun yardımcı birlikleri acil bir durum söz konusu olduğunda ana ordunun bulunduğu noktaya kadar gelebilir. Düşman topraklarına saldırı noktasında ve savaş kuşatmaları sırasında Tuna nehri avantajdır. Çünkü Macaristan'ın yukarı noktalarıyla krallık arasındaki iletişim hattının kısaltılması konusunda önemli bir avantaj sağlar. Zaman kaybetmeden ordunun uzun yürüyüşlerini kısaltır. Sava ve Drava nehirlerine bakılacak olursa bu nehirlerin doğuya doğru aktıklarını ve bu kanalların imparatorluk ordusunun gerekli malzemelerini taşımaları konusunda büyük avantajı Türklerin ise dezavantajı olduklarını söylemek yerinde olacaktır.¹⁵⁷ Çünkü Montecuccoli'ye göre Sava, Drava ve Tuna nehirleri devamlı aktıklarından Türkler için geçilmez birer doğal sınırdır.¹⁵⁸

Uyvar'ın ardından Türk ordusu kışlaklarına çekilirken imparatorluk ordusu da kış ayları boyunca yağmurlar gerçekleştirdi. Savaş meydanlarının durumları pek elverişli değildi, ilkbahar yaklaşırken çözüm bulunması gerekliydi. Çünkü Hıristiyan topraklarındaki ziraat faaliyetleri söylendiği gibi oldukça zarar görmüştü. Tarlalardaki bitkiler ve tahıllar da zamanında büyümemişlerdi. Bunun sebebinin Türkler tarafından bu bölgelerin yakılıp yıkılmasına bağlayan Montecuccoli Türklerin çadırlarda kamp kurduklarını, köprüler dâhil her şeyi yakıp yıktıklarını ancak yalnızca zayıf köylülere baskı

¹⁵⁷ Tuna, Sava ve Drava nehirleri hakkında Montecuccoli'nin yorumları için bkz. *Mémoires*, s. 270.

¹⁵⁸ "Discorso Della Guerra contro il Turco", s. 213-214. Tuna nehri kuzeyde tıpkı güneyde Boğazlar gibi aşılması güç bir su engeli oluşturuyordu bkz. Halil İnalçık, "Türkler ve Balkanlar", *Balkanlar*, İstanbul: Ortadoğu ve Balkan İncelemeleri Vakfı, Eren Yayıncılık, 1993, s. 12.

yapmadıklarını ekliyordu.¹⁵⁹ Çünkü köylüleri ivedilikle zarar gören yerlerin restorasyonunda çalışmak üzere zorunlu kılıyorlardı.

Türklerin bu politikalarına karşın kendi durumlarına bakınca restorasyon ve operasyonlar için kendilerini hoşça karşılayacak bölgelere gitme yolunu tercih ettiklerini söyleyen Montecuccoli ne var ki bu bölgelerin de aşırı sayıda Türkler ve Tatarlar tarafından ateşe verildiklerini kaydeder.¹⁶⁰

Kısa zaman içerisinde imparatorluk ordu birlikleri Mura ırmağını geçtiler. Montecuccoli'nin kumanda ettiği Çasar'ın birkaç Alman rejimi 20 Ocak 1664 itibariyle Zrinyi'nin Hırvatları ile harekete geçtiler. Becsehely'e 21 Ocak itibariyle vardılar. Burada Macarlar ve Hıvatlardan oluşan 15 ayrı kıtadan olmak üzere 16,000 askerden mürekkep bir orduyla 8 kıtadan 2,000 Alman askerinden oluşan orduyla birleştiler. Bu birlikler 17 top taşıyorlar ve yanlarında bir tane de *mortaro*¹⁶¹ bulunuyordu.¹⁶²

25-27 Ocak tarihlerinde yürüyüş Sigetvar'a doğru devam etti.¹⁶³ Sigetvar bir top atışı mesafesinde kalmıştı ve ardından ayın 28'inde Beş kiliseye¹⁶⁴ doğru ulaşıldı. Montecuccoli ve ordusu burada konuşularak hemen ertesi sabah bu şehre bir saldırı gerçekleştirdiler. Şehrin duvarları oldukça eski ve zarar gördüğü ve Türklerin savunmasının da pek güçlü olmadığı bir yer olduğu kalenin (Pécsvarad) içine girdiler. Hohenlohe ile birlikte yaya birliklerinin saldırısı gerçekleşti. 29 Ocak'ta ise Zrinyi ile atlı birliklerin yürüyüşü Ösijek (Ösek) köprüsü¹⁶⁵ civarına varmıştı.¹⁶⁶

¹⁵⁹ “Della Guerra Col Turco in Ungheria”, s. 423-424.

¹⁶⁰ “Della Guerra Col Turco in Ungheria”, s. 424.

¹⁶¹ Kısa atışlar için güçlü ve etkili bir şekilde kullanılan ve özellikle kalelerin yıkılması için etkili olan top.

¹⁶² “Della Guerra Col Turco in Ungheria”, s. 425.

¹⁶³ Avusturya ordusunun Sigetvar'ı ve Kaniye'yi muhasara ettiğinin haber alındığına ilişkin bkz. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, s. 408-409.

¹⁶⁴ Montecuccoli'nin Beş Kilise olarak kaydettiği şehir Macaristan'nın bugünkü Pécs şehridir.

¹⁶⁵ “Ösek köprüsü 8,000 adım uzunluğunda ve 15 adım genişliğinde muhteşem bir yapıydı. Ancak artık tamir edilemeyecek bir vaziyette idi.” bkz. “Della Guerra Col Turco in Ungheria”, s. 426.

¹⁶⁶ “Della Guerra Col Turco in Ungheria”, s. 425.

Olumsuz giden hava şartları, yağmur ve nemden oldukça çamurlu olan arazi yapısı sebebiyle Zrinyi ve Hohenlohe kumandanlığındaki birlikler Ösijek'te meydana getirmiş oldukları kuşatmayı 9 Şubat tarihinde kaldırdılar. Buradan bütün müttefik ordu birlikleri Szeges bölgesine ve Kanije'ye doğru yürüyüşe geçtiler. Mura'da yeniden buluşan 15 kıta birlik Zrinyi'nin kuvvetleriyle sayıca daha da arttı. Kanije kalesi, canlılığından çok şey kaybetmişti. Bir saldırı ile burayı ele geçirmek artık kolaydı. İlk saldırıda Grand Vezir'in bölgeye yardım ulaştırması oldukça zor görünüyordu. Çünkü Türk birlikleri pek çok parçaya bölünmüştü. Nihayetinde 8 Mart 1664 itibarıyla Kanije'ye saldırı gerçekleştirildi.¹⁶⁷

Sonuç olarak imparatorluk ordusunun tüm birlikleri Kanije Kalesi etrafında bir araya geldiler. Bu birlikler içerisinde Tenente Maresciallo Kont Pietro Strozzi'nin Alman çasar birlikleri, Zrinyi'nin Hırvat ve Macar birlikleri ve Hohenlohe'nin imparatorluk birlikleri vardı.¹⁶⁸ Kale, yalnızca topçu birliklerinin atışlarıyla dövülüyor aynı zamanda *moskettiler*¹⁶⁹ tarafından da saldırı gerçekleştiriliyordu. Bu saldırıyı Montecuccoli:

*“...o kadar etkiliydi ki düşmanın bir çok askeri ne ayağa kalkabiliyor ne de dizleri üzerinde durabiliyordu. Türk birliklerinin büyük bir kısmı ya yaralanmıştı ya da ölmüştü.”*¹⁷⁰

ifadeleriyle anlatır.

22 Mayıs'ta Kanije'ye yardım etmek amacıyla Beş Kilise civarına yürüyen Grand Vezir, Ösek'e ulaşmıştı. Artık çok az uzaklıktaydı. 30 Mayıs'ta Sigetvar civarındaydı. Bu durumla birlikte Kanije'de müttefik imparatorluk birlikleri arasında karmaşa ve telaş belirmeye başladı. Çünkü kuşatma zamanındaki durumları gün be gün daha da ağırlaşıyordu. Daha fazla ateşli silah kullanılıyor ve böylelikle kuşatmanın şiddetinin arttırıldığı haberi bir çok bölgeye duyuruluyordu. Askerler arasında yorgunluklar ve bölünmeler başlamıştı. Topçu birliklerinden çoğu asker takviye edilemediklerinden

¹⁶⁷ “Della Guerra Col Turco in Ungheria”, s. 426.

¹⁶⁸ “Della Guerra Col Turco in Ungheria”, s. 427.

¹⁶⁹ 16. yüzyılda taşınabilecek arkebüz benzeri, özellikle ağır ve düz arazide kullanılacak bir ateşli silah.

¹⁷⁰ “Della Guerra Col Turco in Ungheria”, s. 427.

etkisiz kalmaya başladılar. Ekmeğin, aynı zamanda besin ürünlerinin de azaldığı haberleri de ordu içerisinde yayılmaya başlamıştı. 40, 000 kişilik bir Osmanlı ordusu ve yanlarında da 100 topçu birliği olduğu söylentileri yayılıyordu.

Montecuccoli'nin 1664 tarihli ayrıntılı notlarının yanısıra Osmanlı cephesinden de Evliya Çelebi'nin kaydettiklerine bakmak hem verilen bilgilerin karşılaştırılması bakımından hem de söz konusu iki tarih yazarının olaylara ve durumlara karşı bakış açılarını ortaya koymak açısından değerlidir.

Montecuccoli'nin çizdiği rotaya göre imparatorluk ordusu Kanije'de mevzilenmişti. Osmanlı ordusunun güzergâhına bakılacak olursa Evliyâ Çelebi Yerleşke Kalesi'nden Kanije'ye dönüp ganimet satmaya gideceklerini ancak Kanije civarında düşman alaylarının pusuya yattıklarını anlatır. “Kâfir ordusunun” 100 kadar yayan tüfenklisi sağ ve sol kolda bayrak altında toplam 350 “kâfir” olduğunu söyledikten ve kendilerine çarhacı askerler yetiştikten sonra:

“Bre gaziler, küffar pek azdır, Kerbelâımız günüdür. Allah Allah çağırıp kâfire bir hov edelim’ diye bağırunca aman Allah 1,500 adamın ‘Allah Allah’ sesleri yerleri ve gökleri inletti, zira gayet dağlı ve ağaçlı yerlerdi. Bu sesleri duyunca pis kâfirler ‘Hay Türk’ün dahi imdadı geliyor!’ deyip bütün kâfirler yüz çevirip kaçarken... kısacası tam 4 saat şiddetli savaş edip 586 adet piyade kafirlerden asla can kurtulmayıp...”¹⁷¹

ifadeleriyle “bu gazanın olduğu gibi yazılsa bir cilt kitap olacağı”¹⁷² nı bildirir. İşte yaklaşan Türk korkusu sebebiyle “... Haziran ayının birinde gece vakti Kanije'deki kuşatma kaldırıldı. Birçok savaş aracı ve malzemeler geride bırakılarak kuşatma hızlı bir şekilde sonlandırıldı. Buradaki maliyet 1,000,000 altın kadardı.”¹⁷³

Evliya Çelebi Kanije'ye varmalarına ramak kala bir ormanlık arazide “kâfir leşleri, yaralı atlar ve bizim şehitlerimizin taze mezarları o kadar vardı ki haddi sınır yok”

¹⁷¹ *Seyahatname*, 7. kitap, cilt: 1, s. 27-28.

¹⁷² *Seyahatname*, 7. kitap, cilt: 1, s. 28.

¹⁷³ “Della Guerra Col Turco In Ungheria”, s. 428.

diyerek 1074 yılının Zilhicce ayının 16. günü (10 Temmuz 1664) Kanije'ye ulaştıklarını söyler.¹⁷⁴

Kanije'deki kuşatma kaldırıldıktan sonra Sadrazam Fazıl Ahmed Paşa'nın ordusu müttefik ordusunu takip etti. Zrinyi'nin kuvvetleri Mura Nehri'nin sağ kanadına doğru geri çekiliyorlardı. Osmanlı ordusu burayı almak için tepe bölgesinden ve ormanlık arazilerinden avantaj elde etmişlerdi. Burası düzlük bir alandı. Güçlü, sağlam ve sürekli bir saldırıya oldukça açıktı.

Türklerin ordusunun ve müttefik ordunun yönü Kanije'den Ustolni-Belgrad'a oradan da Raab nehri dolaylarına doğru ilerliyordu.¹⁷⁵ Bu gelişmeleri haber aldığımda Viyana Sarayı'nın nasıl ağır ve korku dolu bir vaziyette olduğunu tahmin ettiğini söyleyen Montecuccoli:

“... kuvvetsizlik, hastalıklar, kötü neticelenmiş savaşlar, insanların kalplerini vuran olumsuz durumlar olarak sayılabilirler. Kanije'de yaşananlar, sayısız Türklerle ve taze ordularıyla karşılaşmak bize kötü gidişatımızı daha net gösterdi. Zafer elde edilemeyen bir savaşı gördük. Mevsimin savaşa müsait olmasına rağmen farklı zorluklar içerisinde mücadele etmenin sıkıntılarını yaşadık.”¹⁷⁶

sözleriyle de durumu değerlendiriyor ve *başka bir forma dönüşmenin gerekliliğinden* bahsediyordu. Nihayet 8 Haziran'da İmparator Leopold'un isteği üzerine imparatorluk ordularının *Feldmaresciallo Generale*'si unvanıyla Viyana'dan ayrıldı. Bazı bakanlarla Graz'a geçip oradan da 15 Haziran tarihinde kampa ulaştı.¹⁷⁷

Artık hem Avusturya'nın birleşik ordusu hem de Osmanlı ordusu St. Gotthard civarına doğru yürüyüşe geçiyordu. Montecuccoli'nin aktardığına göre, bu yürüyüş, coğrafyadan dolayı yollar oldukça dar ve bozuk olduğundan yaya birliklerinin yorulması sebebiyle oldukça sıkıntılı gerçekleşiyordu. Ayrıca beslenme konusunda sıkıntılar da artmaya

¹⁷⁴ *Seyahatname*, 7. kitap, cilt: 1, s. 30.

¹⁷⁵ *Seyahatname*, 7. kitap, cilt: 1, s. 32.

¹⁷⁶ “Della Guerra Col Turco In Ungheria”, s. 429.

¹⁷⁷ “Della Guerra Col Turco In Ungheria”, s. 430.

başlamıştı. Osmanlıların ise oldukça geniş bir alana yayıldıklarını ve atlı birliklerinin çok fazla sayıda olduklarını kaydeden Montecuccoli, Raab ırmağının kendi ordusuna sağladığı bir takım avantajlardan da bahseder. Bunlar, Raab'a vardktan sonra iletişim hatlarını kesmeleri ve içeri bölgelere doğru yönelmeleri engellemeleri, nehrin debisinin düşük olduğu bölgelerde Osmanlıların geçişlerini engellemek üzere köprü geçiş noktalarını tutmaları ve buldukları bölgenin Osmanlıların aksine düzlük değil, dağlık ve ormanlıklarla kaplı olması gibi durumlarıdır. Bunlar savaşın Montecuccoli'nin stratejileriyle uyuşan ve tam da istediği yönde gelişmesine yardım eden mühim faktörlerdir. Avantajlar ve ilk çarpışmalara dair *Feldmaresciallo Generale* gün be gün tuttuğu notlarında şunları söylüyordu:

“St. Gotthard civarına 24 Temmuzda yöneldik. Bizzat ırmağın kendisi bize avantaj sağlıyordu. Burada düşmanın bizim tarafa doğru olan yönelimini gözlemleyebiliyorduk. Ayın 25'inde 15,000 atlı asker ordudan ayrıldı, Vasvar civarına doğru yola çıktılar. Onların başında Hırvat Kuscheniz birlikleriyle dragonlar baş roldelerdi. Kuscheniz uzun yıllar boyunca Alman savaşlarında ordunun arkasında yer almış bir şahsiyettir. Şanslı bir şekilde ayın 26'sında Körmend'e yöneldik. Şundan dolayı idi: Vezir bu noktaya doğru bir eğilim gerçekleştirmişti. Geceleyin Hırvatların Colonellosu çıkışı gerçekleştirdi, Tatarları vurdu ama ardında Yeniçeriler duruma müdahale ettiler.”¹⁷⁸

Montecuccoli Raab'a geldiklerinde her iki orduya dair ilk gözlemlerini kaydederken, kendilerinden önce Raab civarında otağ kurduklarını söyleyen ve bizzat savaşta bulunan Evliya Çelebi ise hasımlarının ordularını ve İslâm ordusunun durumunu şöyle anlatır:

“...40-50 bin kadar Nemse askerinin piyadesi balyemez toplarıyla Zoza adlı veziri ve Mantikukula adlı vezirleri serdar olup bölük bölük geçtiler. Ardından Çek Kralı askerleri geçtiler. Ardından Kızılkıral askeri geçip arabalar içinde nice bin samson köpekleri cenk mahallinde koyvereler, bunlar da geçip gittiler ve batı tarafta hazır durdular. Ondan sonra Donkarkız kralı askeri geçti. Ondan sonra Danimarka askeri geçti. Kısacası

¹⁷⁸ “Della Guerra Col Turco In Ungheria”, s. 438.

7 hersek, 7 ban, 7 kral ve 2 vezir birlikte gelip bütün kâfirler yerli yerlerinde durdular...

...Beri bizim İslâm askeri tarafında kanıkmiş asker, ama evvelki cenkte avlarını almışlar (Uyvar), güçsüz dermansız kalmışlar, 20 günden beri yağmur sıkıntısı çekmişler, atlarda ve kendilerinde derman kalmamış, atları ve kendileri aç uyuz ve kan kuduz dedikleri gibi bütün asker aç ve askerin çoğu otta ve otlukta, birer konak yerde çete ve zahirede, ama ne çare karşı tarafta kâfir askeri kara bulutlar gibi kara şapkalı kâfir dünyayı tutmuş... ”¹⁷⁹

Bu iki tarafın yaptığı gözlemlerden hâli hazırda çıkarılabilecek en önemli sonuç ordularının henüz karşılaşmadan bir takım sıkıntılar yaşadığı ve yapılan yorumlardan anladığımız kadarıyla, sıkıntılarını birbirlerine aksettirmeden savaşı sürdürme niyetinde olduklarıdır. Zira Montecuccoli daima yeniçerilerin inançlı seslerinden, başarıyı oldukça arzu edişlerinden ve güçlerinden bahsederken¹⁸⁰, Osmanlılar da kâfir ordusunun kadeh kadeh şaraplar dağıtarak borular çaldıklarını belirtirler. Dolayısıyla her iki tarafın da savaşta birbirlerini gözlemledikleri ortak nokta zafer almaya oldukça hazır görmeleri idi. Fakat elbette durum böyle değildi. İmparator I. Leopold, Montecuccoli’ye savaş bitiminde, harbin devam edip etmeyeceği konusunda fikirlerini sorduğu zaman, Montecuccoli bu durumun pek mümkün olmadığını zira açlık başta olmak üzere savaş boyunca dahi pek çok sıkıntının ordunun tamamında etkili olduğunu söylemişti. Aynı şekilde Osmanlılarda da durum pek farklı değildi. Evliya Çelebi sık sık nice sıkıntılar çektikten sonra Raba Nehri’ne vardıklarını fakat İslâm ordusunun aralıksız yağın yağmur dolayısıyla çamur arazide bîtap düştüğünü, kıtlıktan askerlerde ve otsuzluktan atlarda can kalmadığından bahseder.¹⁸¹

¹⁷⁹ *Seyahatname*, 7. kitap, cilt: 1, s. 75.

¹⁸⁰ Montecuccoli, *a.g.e.*, s. 433.

¹⁸¹ *Seyahatname*, 7. kitap, cilt: 1, s. 64- 65, 67- 68.

Osmanlı cenahlarına bakıldığında, kaynaklarda detayları genel bilgilerden oluşan *Raab suyu* cengine dair bilgilere¹⁸² göre Serdâr-ı Ekrem Fazıl Ahmed Paşa'nın harekât planı, iki ordu arasından geçen Raab Irmağı'nın¹⁸³ en uygun ve debisinin düşük olduğu yerinden karşı tarafa, düşman cânibinin olduğu bölgeye geçerek âni bir baskın yapmak ve Avusturya ordusunun mukavemetine izin vermeden imha etmektir. Fakat bu girişimi olumsuzlukla sonuçlandı:

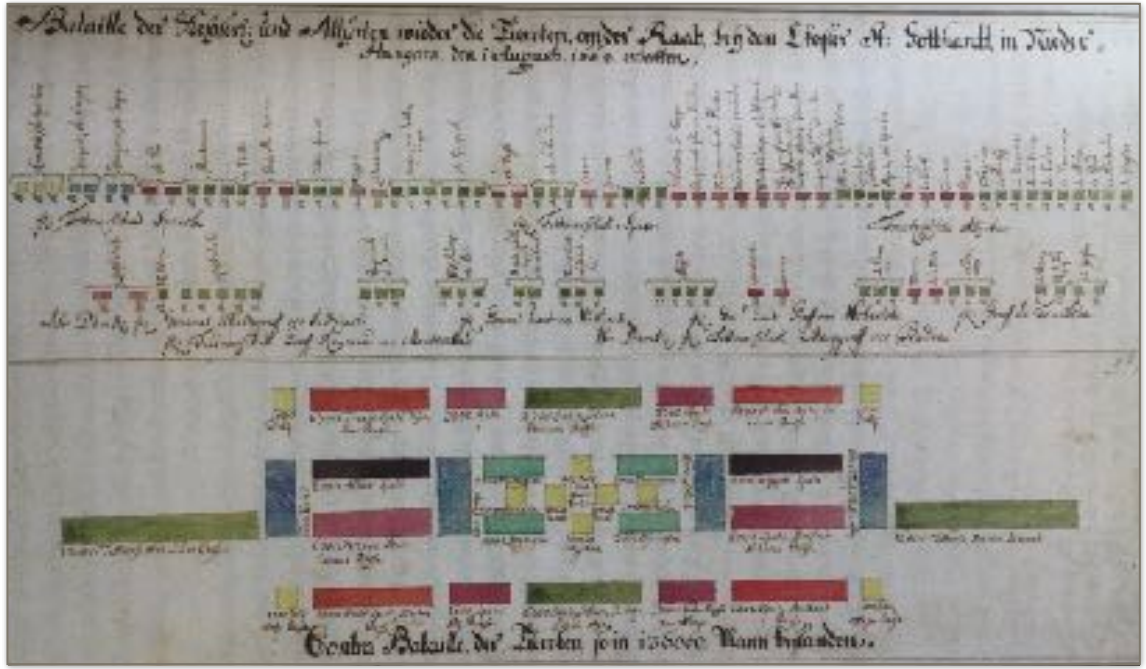
“...Aynı 27'sinde (27 Temmuz 1664) Vezir büyük birlikle Raab'ı geçmeye yeltendi. Ancak oldukça etkili bir şekilde müdahale edildi. Aynı 28'inde ırmağın akıntısına karşı üst taraflarına doğru yürüyüş gerçekleştirildi ve uygun zamanda Türk kamplarına ateş edilmeye başlandı. Bu durumda Csakany'e Çasar'ın öncü birliklerinin olduğu noktaya geçmek için yeni bir eğilim gerçekleştirdiler. Fakat büyük bir kuvvetle bu hareketleri püskürtüldü. Aynı 29'unda Hıristiyan orduları St. Gotthard civarına doğru yürüyüşe geçtiler. Raab Irmak kenarlarını boylu boyunca gözlemledik ve burada bizim atlı ve yaya birliklerimiz yeniden bir araya geldiler. Aynı 30'unda her iki kampta da St. Gotthard civarında bir sakinlik meydana geldi. Her iki taraf da ırmağın orta bölgelerine topçu birliklerini savaş formunda yerleştirmeye başladılar. Çasar'ın ordusu sağ boynuzu işgal ediyordu. İmparatorluk ordusu ortadaydı. Müttefikler ve Fransızlar sol

¹⁸² Montecuccoli'nin yaptığı gibi ordu sayıları, durumları, coğrafyanın etkileri, açlık, korku gibi konuların irdelenmesinden ziyade Raba cengi “mahşer günü” olarak kaydedilmiş, nehirde boğulan askerlerden, ordunun vaziyetinden ve tedbirsizlikten sık sık tekrarlarla genel olarak bahsedilmiştir bkz. Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, 7. kitap, cilt: 1, s. 68-79. Bu durum aslında bize, yenilginin yarattığı olumsuz hava sebebiyle üzerinde fazla durulmadığını düşündürmekte ve Montecuccoli'nin “*Türkler, kuvvetlerinin göz alıcı renklerinde bir hata meydana geldiğinde veya bir şeyler yanlış gittiğinde bu konuda çok az konuşurlar.*” (bkz. “Della Guerra Col Turco in Ungheria”, s. 388.) sözünü hatırlatıyor.

¹⁸³ “*Rap suyu (Raab Irmağı), garptan şarka akar. Mokkesdorf köyünün şark cihetinde geçitleri hemen yok gibidir. Bu köyün hemen karşısında ve garp muntıkasında süvarinin olsun istifade edeceği müteaddit geçitleri vardır. Rap suyuna şimal ve cenuptan akan derelerle hattı içtimalar arasında uzun sırtlar vardır. İki sırtlar arasında sıkışan Rap suyu 3, 4 km genişliğinde bir vadi yapmaktadır. Rap suyu bu vadiyi şark-garp hattına muvazi iki parçaya ayırmaktadır. Rap, Sengotar'ın 1 km şarkında Savfinitş deresiyle birleşmektedir.*” bkz. Yzb. M. Kâmil, “Sengotar Seferi'nde Türk Süvarisinin İstihdamına Ait Bir Tetkik”, *Süvari Mecmuası*, İstanbul: Deniz Matbaası, 1935, sayı. 94, s. 43.

boynuzdaydılar. Hepsi de bir arada belirli bir dağılım içerisinde mücadele etmek için bir düzen kurmaya çalışıyorlardı... ”¹⁸⁴

Nihayet Raab kıyısında her iki ordu da savaş pozisyonlarını almışlar ve ordu merkezlerine topçu birliklerini yerleştirmişlerdi. Orduların dizilişleri için aşağıdaki tabloya bakılabilir:

Schalchtaufstellung der kaiserlichen und alliirten Truppen gegen die Türken an der Raab beim Kloster St. Gotthardt in Niederingarn am 1. August 1664 (Format 398x243 mm; HStAM WHK 1/17)¹⁸⁵

Evliyâ Çelebi Raab’a vardıkları vakit havada yağmur olmayınca İslâm ordusunun şenlendiğini ve civar köylerde zahire ve otluk aramaya gideceklerini kaydediyordu.¹⁸⁶ Nitekim ertesi günün cuma olması da cenk yapmak için dinen münasip değildi. Neticede cengin cumadan sonraki günlerden birinde yapılacağı haberle dağılan bir ordu

¹⁸⁴ “Della Guerra Col Turco In Ungheria”, s. 439.

¹⁸⁵ Karin Sperl, Martin Scheutz, ed. Arno Strohmeyer, *Die Schlacht von Mogersdorf/St. Gotthard und der Friede von Eisenburg/Vasvar 1664: Rahmenbedingungen, Akteure, Auswirkungen und Rezeption eines europäischen Ereignisses*, Eisenstadt: Liebenprint, 2016, s. 88.

¹⁸⁶ *Seyahatname*, 7. kitap, cilt: 1, s. 69.

ve bir yandan da Raab'ı geçmek üzere yapılacak köprülerin inşaları söz konusuydu. Raab üzerindeki çalışmaları gözlemleyen Montecuccoli bu durumu şu sözleriyle açıklar:

“Vezir, durmuyordu. Bizim bulunduğumuz alanlara sürekli ve sürekli çok sayıdaki birliklerle geçme niyetindeydi. Türklerin bu kuvvetli durumları ve bizim dayanma noktamızdaki büyük olumsuzluklar neticesinde Malta Şövalyesi Machau ve Fransız General Coligny'nin yardım tekliflerini kabul ettim. Onlardan 1,000 adet yaya ve 4 ayrı bölgeye 600 atlı askerin gönderildi. Bu emri bizzat kendi irademle gerçekleştirdim.”

Başlangıçta durum Osmanlı ordusunun lehine gibi görünüyordu. Montecuccoli takviye birliklerine ihtiyaç duyuyor ve herhangi bir meydan muharebesinden kaçınıyordu. Bu sebeple karşıdan gelecek bir hareketi yokluyordu. Nitekim Osmanlı cenâhından beklenen hareket geldi ve metrislerinden çıkan yeniçeriler kurdukları köprüden bir bir Raab'ı geçtiler.¹⁸⁷ Montecuccoli bu noktada oldukça dikkatli gözlemlerde bulunarak askerlerinden yalnızca küçük bir kısmını yeniçerilerin üzerine gönderdiğini, kendilerinin hiç düşüş göstermediklerini ve Türk ordusunun öncü birliklerini vurduklarını kaydeder.¹⁸⁸ Benzer notlarla Evliyâ Çelebi de önden giden askerlerin kırıldıklarını belirtir.¹⁸⁹ Fakat ardından gelişen süreç biraz farklı olacaktır.

Osmanlı ordugâhında yapılan müşaverelerden sonra öncü giden yeniçerilerin derhal takviye edilmesine karar verildi. Ancak Evliyâ Çelebi'nin de sık sık vurguladığı üzere ordu dağılık vaziyette ve cenk yapılacağını bilmediklerinden çoktan otluklara gitmişlerdi. Dolayısıyla Raab cenginin kaybedilmesi tedbirsizliktendi.¹⁹⁰ Ayrıca Raab nehri üzerine yapılan köprünün inşasının durumu, çok sayıdaki Osmanlı askerini taşımakta yeterli değildi.¹⁹¹ Bu açıdan bakıldığında Evliyâ Çelebi şu sözlerinde hiç de haksız değildi:

¹⁸⁷ Evliyâ Çelebi'ye göre bu grup Topçubaşı Abdi Ağa'nın öncülük ettiği 10 oda yeniçeriden oluşuyordu bkz. *Seyahatname*, 7. kitap, cilt: 1, s. 69.

¹⁸⁸ “Della Guerra Col Turco In Ungheria”, s. 444.

¹⁸⁹ *Seyahatname*, s. 71.

¹⁹⁰ *Seyahatname*, s. 70-71, 74-75.

¹⁹¹ Yeniçerilerin köprünün karşısına geçişlerini tasvir eden bir resim için bkz. Ekler, 2.

“Kış gününden beri İslâm ordusu üç sefer edip Kanije Kalesi’ni de kâfirlerden kurtarıp (...) İslâm askerinde derman kalmadı ve kış vakti gelip yokluk ve kıtlıktan at, eşek ve askerde can kalmadı. Bu yağmurlu kış günlerinde Beç’e, Prag’a ve Yanık’a gitmek nice olur’ diyemediler.”¹⁹²

Nitekim ordunun sıkıntıları ve özellikle mevsim şartları Montecuccoli’nin notlarında da sürekli işlenmiştir. General bu konulara ayrı başlıklar açarak olası çözüm olanaklarını da sunmuştur. Raab’da Osmanlı askerinin durumuna karşılık Montecuccoli’nin ordusu yardımcı birliklerle tazelendi ve Türkleri hem ırmağın karşı cenahından hem de arkadan vurmaya niyetiyle şu şekilde hazırlandılar:

“30 Temmuz 1664’te savaş alanında gözlemlenilen noktalar:

1. Ordu savaş formunu almıştır.
2. Moskettierenin iki sırası ordunun sonunda dörtlü haldeydi. Geri kalanı ise ordunun ön kısmındaydı.
3. Atlı birliklerinin her birisine düşecek şekilde 24’lü ve 30’lu moskettiereleler yerleştirildi.
4. Atlı birlikleri yaya birliklerinden hiçbir şekilde ayrılmadılar.

Düşman ordularının çığlıklarını ve bağırışlarını kesemiyorduk. Çünkü barbarlar silahlı-silahsız pek çok insandan mürekkepti. Fakat bizim savaşçılarımızın ihtiyaç duyduğu malzemeler de tam hale getirilerek savaşıma hazır dılar.”¹⁹³

Artık meydan muharebesi başlıyordu. 31 Temmuz’da Osmanlı ordusu St. Gotthard’ın yukarısına doğru hareket etti. Ağustosun ilk sabahı saat 9:00’da Osmanlı birliklerinin imparatorluk ordusuna saldırmaya başladığını kaydeden General Montecuccoli’yi, Evliyâ Çelebi kâfir ordusunun savaş meydanına at tepip 10,000 kadarının çıktığını ve bunlara ilaveten ağaçlıklar içinden 5-6,000 kâfirin daha geldiğini söyler.¹⁹⁴ Burada Osmanlılar kısa süreli zafer elde etmişlerdir. Kısadır çünkü Montecuccoli’nin geride tuttuğu birliklerin tamamı henüz savaş meydanına inmemiştir.

¹⁹² Seyahatname, s. 68.

¹⁹³ “Della Guerra Col Turco In Ungheria”, s. 439-440.

¹⁹⁴ Seyahatname, s. 72-73.

Çarpışmalar tam 7 saat boyunca oldukça şiddetli ve kanlı bir şekilde sürdü. İkinci büyük mücadele Hıristiyan ordusunun galibiyeti ile neticelendi. Osmanlı birlikleri vuruldu ve arkada kalanlar Raab'ın gerisine doğru kaçmaya başladı. Montecuccoli'ye göre "...*bu kampın patronları ve birkaç topçu birliği ve Türklerden atlı ve yaya dâhil olmak üzere 16,000 kişi...*"¹⁹⁵ kalanlar arasındaydı.

Bu yenilginin ardından Sadrazam Köprülü Fâzıl Ahmed Paşa, Raab'ın en dar boğazında¹⁹⁶ bütün kuvvetleriyle konuşlandı. Montecuccoli, Paşa'nın bir avantaj sağlamak niyetinde olduğunu gözlemliyor fakat oldukça dikkatli davranarak kendi avantajlarını sıralıyordu ki bunların başında geçiş noktalarını son derece kuvvetlendirdikleri geliyordu. Öyle ki "*Grand Vezir'in bu hareketlenmelerine yönelik yardım amacıyla Çasar birlikleri, Schmit'in atlı birlikleri, Nassau ve Kielmansegg'in yaya birlikleri de yardımcı birlikler olarak hazırda bekliyorlardı.*"¹⁹⁷

Fâzıl Ahmed Paşa'nın durmaması, sürekli Raab'ı geçmeye teşebbüs etmesi ve elbette Montecuccoli'nin müttefik ordusundaki ayrılıklar, General'in artık nihai bir sonuç almak isteğini doğurmuştu. Öyle ki kendisi biraz yakınır bir tavırla notlarında birleşik ordusu hakkında şunları kaydediyordu:

*"İspanya ve Hollanda örnekleri doğrulamıştır ki her millet bizzat kendisi kendi milletiyle hareket eder ve diğerlerinden ayrılır. Bunun anlamı bir ordu eğer toplama birliklerden oluşuyorsa bu bir risktir. Zira bu tarz birlikler her an bölünüp dağılılabirler. Burada bizim yapmaya çalıştığımız bu riski önlemektir. Özellikle Çasar'ın ordusuna Fransızları karıştırmadan bir düzen kurarak mücadele etmelerini sağlamaktır."*¹⁹⁸

Ordu içerisinde çok başlılık yahut farklı kesimlerin bir arada tutulma çabası hakkında Montecuccoli *Mémoires*'ında Türklerin kumandanlarını örnek gösterir ve:

¹⁹⁵ "Della Guerra Col Turco In Ungheria", s. 441.

¹⁹⁶ Raab'ın en dar boğazı, bu çalışma için yapılan Macaristan seyahatinde arşınlanmış olup 15 adım kadardır ve "1663 Sefer Güzergâhında St. Gotthard Arazi Keşfi" adlı bölümde fotoğrafları verilmiştir.

¹⁹⁷ "Della Guerra Col Turco In Ungheria", s. 442.

¹⁹⁸ "Della Guerra Col Turco In Ungheria", s. 442.

“Türk ordusunun şefleri kesin olan bir hukuka sahiptir. Çünkü mutlak güç ellerindedir. Bu güçle birlikte hükmederler. Devletin temelindeki yasaları sonuç olarak uygularlar. Kumandan gücünü asla paylaşmaz. Herhangi bir operasyon sırasında ne yardım alır ne meslektaşlarına danışır ne de konuşur. Yani gücünü paylaşması söz konusu değildir. Türklerin kumandanları farklılıklar içerisinde bir uyum aramaz. Ancak ordunun bu farklı unsurlarıyla birlikte tamamı onun emirlerine sorgusuz sualsiz boyun eğer. Eğer ordu içerisinde itirazlar, tartışmalar, farklılıklar ve kıskançlıklar olursa kumandan hemen devreye girer. Gizlilik ve sır çok iyi bir gözlemdir. Bu sayede farklı zıt fikirler gözlemlenir, ordu içerisindeki gecikmeler ve yavaşlıklar görülür ve ona göre doğru bir önlem alınır.”¹⁹⁹

şeklinde yorumlarıyla kendi ordularının aksine Türklerin ordu kumandanlarının tek elden operasyonu yönettiklerini ve bunun imparatorluk ordusu için de olması gerektiğini düşünür. Çünkü ileride bahsedileceği gibi General Montecucoli St. Gotthard Savaşı bitimine doğru ordu içerisindeki ayrılıklardan yakınacaktır.

Nihayetinde Montecucoli'nin çasar birlikleri, yardımcı birlikler ve Fransız birlikleri saldırı yapmak üzere konuşlandılar. Rejim birlikleri ve Fransızlar sağ kanattaydılar ve ordu yarım ay şeklinde Türklerle karşılaştı. Karşılaşma öyle şiddetli olmuştu ki Montecucoli her tarafta bağırıışların, ölen, yaralanan ve kaçanların ve hatta Türk ordusundan bir kısmının hayatlarını kurtarmak için suya atladıklarını kaydediyordu.²⁰⁰

Osmanlı ordusunun topçu birlikleri ırmağın tam karşısında düzlük noktadaydı. Bu durumu avantaja çeviren Montecucoli'nin topçu birlikleri kesintisiz olarak bu noktaya ateş ettiler. Osmanlı cenâhı ise buldukları bölgeyi terk etmek zorunda kaldılar. Takriben altı saat kadar süren çarpışmanın manzarası her iki tarafın da kaybettiği askerlerle doluydu ve bu sayı Türklerin kanatlarında daha fazlaydı, öyle ki orduları tamamen dağılmış bir vaziyetteydi. Bir sonraki sabah uyanıldığında Türklerin savaşın mağlubu Montecucoli'nin ordusunun ise galibi olduğu anlaşıldı.

¹⁹⁹ *Mémoires*, s. 214-215.

²⁰⁰ “Della Guerra Col Turco In Ungheria”, s. 445.

Savaşın bitiminde akıllara öncelikle sık sık notlarına başvurduğumuz savaşın bizzat tanıkları olan iki tarih yazarının savaşı ve sonucu nasıl değerlendirdikleri gelmektedir. Montecuccoli, savaşa genel olarak baktığında Osmanlıların sadece orta noktadan saldırmadıklarını, kanatlardan saldırmalarının sebebinin ise cephenin bu bölümlerinin dayanıklılıklarının az olmasından kaynaklandığını belirtir.²⁰¹ Kanatlardan saldıran bu ordu karşısında kendi ordusunun bir an şaşkınlık içerisinde telaşa kapıldığını fakat takviyeye gelen yardımcı birliklerin sayesinde sıkıntının giderildiğini ekler.

İşte tam yaşanan bu şaşkınlık sırasında Evliyâ Çelebi de Osmanlı ordusunun zaferi kazandıklarına aldanıp rahat hareket etmeye başladıklarını bildirir. Ayrıca yirmi günü aşkın süredir şiddetli yağmur altında bîtap düşen askerlerin yiyecek sıkıntılarını gidermek için otlukta, çetede ve zahirede oldukları meselesinin de önemli bir tedbirsizlik olduğunu ifade eder. Ardından yeniçerilerin metrislerinden çıkıp ova içine cenge gitmelerinin de diğer bir ihtiyat eksikliği olduğunu düşünür.²⁰² Bütün bu sebeplere bir de Raab'ı geçmek üzere alelacele inşa edilen köprülerin bazı yerlerinin top palamarlarıyla bağlı oldukları da eklenince bozgun Osmanlılar için kaçınılmaz oluyor. Evliyâ Çelebi, Raab menzilinde meydana gelen bu büyük savaş hakkında son olarak “... *bu Raba bozgunu günü mahşer günü olduğuna asla şüphem kalmadı*”²⁰³ ve *kul tedbir alır, Allah takdir eder* diyerek cümlelerini noktalar.

Montecuccoli St. Gottard zaferini Hannibal'in savaşına benzetiyordu. Nitekim Hannibal'in mücadelesinde de ırmak vardı ve muharebe sabahı korkunç bir şekilde kabarmıştı. Montecuccoli bu düşüncelerle ve her ne kadar düşmanı kırdıklarını ve zaferi sürdürdüklerini düşünüyor olsa da Osmanlı ordusunu takip etmek niyetindeydi. 9 Ağustos tarihinde Körmend civarına varan Türklere karşı, bizzat sorumluluğu üzerine alarak 11 Ağustos'ta Raab ırmağının sağ tarafına geçmeden bütün ordu ve seçilmiş

²⁰¹ “Della Guerra Col Turco In Ungheria”, s. 447.

²⁰² *Seyahatnâme*, s. 76, 80-81. Evliya Çelebi'nin kaydettiği yeniçerilerin metrislerinden erken çıkmaları ve ganimet arzuları içinde olmaları, Otuz Yıl Savaşları'nda Montecuccoli'nin de bulunduğu Nördlingen'de bahsettiğimiz üzere Ferdinand ve Cardinal Infante Ferdinand'ın birlikte kumanda ettiği ordunun, İsveç ordusu generallerinden Horn'un piyadelerinin itaatsizlik sonucu aceleci tavırları üzerine aldıkları zaferle benzerlik gösterir. İsveç'e her nasıl ki bu durum yenilgi getirmişse Osmanlılar için durum aynı olacaktır.

²⁰³ *Seyahatname*, s. 85.

kumandanlarla birlikte saldırmayı ve kesin bir galibiyet almayı amaçlıyordu. Fakat ordu içerisindeki karışıklıklar, gıda eksikliği, yaralı ve yorgun askerler bu hedefini imkânsız kıldı.

St. Gotthard zaferini²⁰⁴ elinde tutan Montecuccoli'ye Viyana Sarayı'ndan İmparator I.Leopold tarafından bir mektup gönderildi. Bu mektuba *Tercüme-i Fenn-i Harb* nüshâsından ulaşılarak aşağıda verilmiştir:

“*Mazmûn nâme-i Çâsâr*

Rağbetlü, meveddetlü serhayl-i a'zam Monte Kokoli mâh-ı Ağustos gurreesinde tahrîr olunan mektub-i mergûb tarafımıza gelüb vusûl buldu. Mazmununda katıyyet-i emr hatîr-i ceng ve savâş hüsn-i netice virüb irâdât-ı alıyye-i Rabbânîyye teallukuyla me'mulumüzden ziyâde hasma zafer ve galebeye dûş olduğun peyâm-ı meserretten fevka'l-gâye mahzuz ve dilşâd oldukda ve bilâ-te'hîr münâdîler nidâ itdirilüb vâhib'ül-mutlak Cenâb-ı Rab'ül (...) hamd ve şükr ve senalar olundu. Ve yâzğı (...) bi'lcümle tâbiyelerden toplar atulub sur ve şenlikler ile âyin (...) tenbiye olundu. Senin odadan beru salâbet ve hâlâ zâtında merkûz rüşd-i rutubet ve hulûs ve sadakat ile akilâne vaz' ve hareketin ve kemâl-i gayret ve hamıyyetin meşhud mücerribimiz olub hânedânımızın ve (...) adîde birle şâyeste-i ikrâm ve sezâvâr-ı iltifât emekdârı olduğun zâhir ve bedîdâr oldu. Terfî-i kadr ve şânın amade-i merâmımız olduğundan bundan böyle seni kendümüze Bâş Vekîl ta'yîn ve tesmiye eyledik. Mahzuziyet ile safâ-yı hâtırın dil-hâhımız ve rüşd ve akl ve kemâlâtın ve hamıyyet ve gayret ve salâbet ile ittisafın ma'lûm ve meczûmumuz olub sana olan meyl ve müddetimize itimâd ve rağbet ve itbâriyle hüsn-i teveccühümüzde mutma'inn'ül-hâtır olasin.'

²⁰⁴ Savaşın genel bir değerlendirmesi için bkz. Gabor Agoston, “The Impact of The Habsburg-Ottoman Wars: A Reassessment”, *Die Schlact von Mogersdorf/St. Gotthard un der Friede von Eisenburg/Vasvar 1664*, Eisenstadt: Burgenlandische Forshungen Band 108, 2016, s. 89-100.; Jean Bérenger, *Léopold I (1640-1705): Fondateur De La Puissance Autrichienne*, Paris: PUF, 2004, s. 221-235. Ayrıca savaşın gidişatını yoğun görsel malzemelerle birlikte sunan bir derleme için şu esere bakılabilir: *1664: A Szentgotthardi Csata: Haboru Es Beke Zrinyi Miklos Koraban*, Szombathely: Szüloföld Könyvkiado, 2015.

Bu Çâsâr merkûm Leopoldoş nâmesin hitam eyledi. Merkûm Monte Kokoli bundan sonra devlet-i Çâsâriyyede bir niçe umûr-ı izamda istihdâm olundu."²⁰⁵

St. Gotthard Savaşı zaferinden sonra Montecuccoli'nin askerî kariyeri elbette uzunca yıllar devam etti. Bu çalışmanın sınırları bağlamında hayatının geri kalan döneminin kısa bir özetini vermek gereklidir:

"Merkûm Monte Kokoli bundan sonra devlet-i Çâsâriyyede bir niçe umûr-ı izamda istihdâm olundu. Ve Françe ve gayriler ile vâki cenglerde müstakillen ser asker ta'yîn olunmuş idi. Miladın 1679 senesinde Beç şehrine leşker tâun istila itmeğle Çâsâr Beç şehrinden Praga şehrine firâr ve andan dahi Linç nâm şehre çıkılıb gitmiş idi. Monte Kokoli merkûm Çasâra refâkat idüb ma'an gitmiş idi. Linç kalesine duhûllerinde ez-kazâ kale kapusu bâlâsından bir mertek yuvarlanub Monte Kokolinin başına dokunub zahmdâr oldu. Vasiyyet idüb miladın 1681 tarihinde yetmiş iki yaşında zahm-ı merkûmdan helak oldu. İki nefer Çâsârlar zamanlarında elli sene müddet hidemât-ı harbiyyede istihkâm olundu."²⁰⁶

Böylece Habsburg ordusu Generali ve Savaş Konseyi Başkanı Raimondo Montecuccoli'nin gözlem, taktik ve stratejilerle dolu yaşamı Linz'de sona erdi.

²⁰⁵ *Tercüme-i Fenn-i Harb*, cilt: 1, s. 182-183.

²⁰⁶ *Tercüme-i Fenn-i Harb*, s. 183.

3. BÖLÜM

GENERAL MONTECUCCOLI'NİN STRATEJİLERİ VE ANILARI (MEMOIRES DE MONTECUCCOLI)

Raimondo Montecuccoli'nin XVII. yüzyılın askerî alanda önde gelen isimlerinden olmasını sağlayan şeylerden biri hiç şüphesiz yazdıkları eserlerdir. Müthiş bir gözlemle kaydettiği notları ölümünden sonra pek çok tarihçi ve yazar tarafından da önsözler yazılarak toplanmıştır.²⁰⁷ Montecuccoli'nin anılarının bütünü oluşturduğu *Mémoires*'ı bir askerî stratejist olarak dünyayı algılama şeklini ortaya koyar. *Mémoires*'ı okuyup inceledikten sonra burada bazı mühim sorularla başlamanın gerekliliğini hissettik.

Modenalı General Montecuccoli neden önemli bir karakterdir? Neden *askeri devrimin* XVII. yüzyıldaki en önemli temsilcilerinden biridir? Bu Habsburg ordusunun generalini çağdaşlarından farklı kılan nedir? Habsburg ve Osmanlıları hangi yönlerden etkilemiştir? Montecuccoli'nin stratejileri, acaba Osmanlı İmparatorluğu'nun III. Selim ile bir sonraki yüzyılda gelecek olan askeri reformuna yansımış mıdır? Hangi açılardan Osmanlı askerî teknolojisi ve gücü Habsburg ordusunu etkilemiştir?

Bunun gibi daha pek çok sorunun cevabı, gözlemlerini, tecrübelerini, üretmiş olduğu teori ve pratiklerini, strateji ve taktiklerini disiplinli bir şekilde kaleme alan Montecuccoli'nin eserlerinde saklıdır. İşte Montecuccoli'nin *Mémoires*'ı da bu bakımdan oldukça önemlidir. Burada, Montecuccoli'nin düşüncelerini, *Le Opere di Montecuccoli* adlı iki ciltten oluşan İtalyanca eserinin yanında *Mémoires*'ın 1734 tarihli Fransızcasını kullanarak incelemeye çalıştık. Böylece son derece önemli olan yazma eserden yola çıkarak genel olarak Montecuccoli'nin dünyasını algılamaya çalışırken özelde aynı başlığı taşıyan “Della Guerra Col Turco In Ungheria” (Macaristan'da Türklerle Savaş Hakkında) adlı gözlemlerini kullanacağız.

²⁰⁷ Önceki dipnotlarda da kullanıldığı üzere, bunlardan Raimondo Luraghi, Montecuccoli'nin iki ciltlik *Le Opere di Montecuccoli I-II* başlığı altında derlenen çalışmalarına önsöz yazmıştır bkz. Raimondo Luraghi (ed.), *Le Opere di Raimondo Montecuccoli, I-II*, Roma: Ufficio Storico Stato Maggiore dell'Esercito, 1988; 1666-1739 yılları arasında yaşamış olan Heinrich von Huysen diye Montecuccoli'nin *Mémoires*'ını iki cilt halinde toplamış ve geniş bir önsöz yazmıştır bkz. Heinrich von Huysen (ed.), *Memorie del General Principe de Montecuculi Che Riformano Una Eratta Istruzione Dei Generali ed Ufficiali (General ve Görevlilerin Yanlış Talimlerini Reforme Eden General Montecuccoli'nin Anıları), I-II*, Cologne, 1704; ve çevirenin bilgilerinin bulunmadığı Fransızca tercümesi için bkz. *Mémoires De Montecuccoli: Generalissime Des Troupes De L'empereur Ou Principes De L'Art Militaire*, Amsterdam, 1734.

Esas itibariyle, *Mémoires de Montecuccoli*, Montecuccoli'nin tüm yaşamı boyunca edindiği tecrübelerini, gözlemlerini, askeri alanda ortaya koyduğu strateji ve taktiklerini topladığı anılarından oluşmaktadır. Bu eser, XVII. yüzyılda *askerî devrimin* şüphesiz en önemli ürünlerinden biridir. Çünkü hem dönemin askeri teknolojisini hem de Machiavelli'den itibaren süregelen askeri taktik ve stratejilerini yani savaş sanatının temel prensiplerini anlatır. Önemli bir kaynaktır çünkü her iki imparatorluğun ve elbette Macaristan coğrafyasının yönetiminden ekonomisine ve silah teknolojisine kadar tüm konuları farklılıklarıyla ele alır. Üç kitaptan oluşan *Mémoires*'ın birinci kitabı altı bölümden ve yirmi dört alt başlıktan oluşmaktadır. Birinci kitabın ilk bölümünde *Des Principes de l'Art Militaire en Général (Savaş Sanatı'nın Temel Prensipleri)* ele alınmıştır. Bu başlık altında genel olarak savaş öncesi hazırlıklar, insan faktörü, cephane ve silahların durumu, *du bagage* olarak adlandırılan savaş mühimmatlarından başka ordunun diğer temel ihtiyaçlarının tedarik edilmesi ve korunması, saldırı ve savunma pozisyonları, ordunun ilerleyeceği ve geri çekileceği koşullar Montecuccoli tarafından titizlikle incelenmiştir. Bir ordunun kamp kurmadan evvel alacağı tedbirleri, kamp esnasında uygulayacağı taktikleri ve coğrafya faktörünün avantaj ve dezavantajları çerçevesinde oluşan stratejilerini ortaya koyar. Bu bakımdan birinci kitabın Montecuccoli'nin *teorilerine* zemin hazırlayan bir bölüm olduğunu söylemek yanlış olmaz.

Altı bölümden ve on altı alt başlıktan mürekkep ikinci kitap ise, *Macaristan'da Türklere Karşı Savaş Hakkında* olarak tercüme edebileceğimiz *De la Guerre Contre le Turc on Hongrie*²⁰⁸ kısmıdır. Bu başlık altında birinci kitapta ortaya atılan teorilerin özelde Macaristan ovalarında Türklere karşı nasıl pratiğe dönüştürülebileceği anlatılmaktadır. Montecuccoli, Türklerin askerî birlikleri ve ordu yapıları, yönetim sistemleri, ekonomi kaynakları ve cephaneleri gibi bilgileri tüm detayları ile anlattıktan sonra sefer sırasında Türklerin ordusu nasıl konuşlanır, bu düzenli ordu nasıl beslenir, giyim kuşamları ve manevra kabiliyetleri nasıldır gibi pek çok konuyu da dikkatle gözlemlemiştir. Üçüncü ve son kitap, tezimizin temel odağını ve bir önceki bölümümüzü oluşturan 1664 St.

²⁰⁸ Ya da önceki bölümlerde İtalyancasını kullandığımız “Della Guerra Col Turco In Ungheria” adlı aynı başlık.

Gotthard Savaşı'na giden sürecin 1661'den itibaren yıl yıl ele alınmasından oluşur. Burada Montecuccoli sırtını 1661'de aynı Macar coğrafyasında yapılan seferlere yaslayarak Habsburg ve Osmanlı ordularının yapılarında görmüş olduğu eksiklikleri ve fazlalıkları birbirleriyle kıyaslar:

“Türklerin sefer kumandanı şu üç şeyi kendisinde toplar: çözüm ve karar verme yetkisi (resolution), sır ve gizlilik (secret) ve önlem (diligence). Çünkü o hâkim bir güçle birlikte ordunun şefi konumunda despotik bir yapıdadır. Kimseye bağlı değildir. Danışma, müzakere etme, belirlenen hedefler konusunda tartışma veya ordu içindeki kıskançlıklar mevzusu dâhil bütün bu konularda tek otoritedir.

Ancak biz bu konuda Türkler gibi değiliz. Çünkü her şeyden evvel bizim ordumuz Almanlar, Macarlar, Fransızlar, İtalyanlar, İsveçliler ve bununla birlikte her biri farklı pek çok üyeden meydana gelen yardımcı birliklerden oluşur. İşte bu farklılıklar, farklı emirler ve farklı isteklere de sebebiyet vermektedir. Çünkü böyle bir ordunun hareketi bir çok isteğin birleşmesine bağlıdır. Fakat her zaman bu durum uyum içerisinde olmayabilir. Doğal olarak niyetler farklılaşabilir.”²⁰⁹

Yıl yıl kaydettiği notlarında tarih 1664'e geldiğinde Montecuccoli kumanda ettiği birleşik imparatorluk ordusunun, elbette Fazıl Ahmed Paşa'nın emri altındaki Osmanlı ordusunun nasıl savaş pozisyonu aldıklarını ve nihayetinde Mogersdorf'a değin uzanan St. Gotthard Savaşı'nı ayrıntılı bir şekilde gün be gün anlatmaktadır. Galibiyetin oldukça mütevazî bir tavırla evvela askeri taktik ve ordunun iyi bir stratejiyle yönetilmesi neticesinde kazanıldığını ve fakat Tanrı'nın yardımını da unutmamak gerektiğini belirterek *Mémoires*'ını noktalar.

İşte bu kısaca bahsettiğimiz *Mémoires*'ın hem teorilerinin hem de pratiklerinin anlaşılması için öncelikle Montecuccoli'nin düşünce yapısını kavramak gereklidir. Nasıl bir düşünceyle bu eser kaleme alınmıştır bunu bilmek önemlidir. *Mémoires*'ın anlaşılması, ileride ele alınacak olan Osmanlı tarihi açısından son derece mühim bir kaynak olduğunu düşündüğümüz Sultan III. Selim zamanında çevrilen *Tercüme-i Fenn-i*

²⁰⁹ *Mémoires*, s. 285-286.

Harb'in anlaşılmasını da kolay kılacaktır. Bu sebeple öncelikle Montecuccoli'nin zihnin arka planlarına, düşüncelerinin temel dayanaklarına ve stratejilerinin ana ilkelerine bakmak gerekiyor.

3.1. Montecuccoli'nin Antik Yunan Döneminden Rönesans'a Aristoteles, Galileo Ve Macchiavelli Ekseninde Düşünceleri

Raimondo Montecuccoli, çalışmamızın ilk bölümünde de vurguladığımız üzere geniş bir tarih bilgisine ve *antikite* merakından doğan felsefî bir analitik düşünce metoduna sahiptir. Bu özellik, onun olayları yorumlama gücünde ve vermiş olduğu örneklerde izlenebilir. Örneğin *Mémoires*'ın birinci kitabının *Des Preparatifs* başlıklı muharebe hazırlıklarına dair ayrılan bölümünde, tedbirli ve tedarikli olmanın son derece önemli olduğundan bahsederken “Makedonyalı Philip’i hatırlayalım” diyerek “Perslere karşı savaşmak için iki yıl hazırlandığını unutmamalıyız”²¹⁰ uyarısında bulunur. Bir başka örnekte Romalılara karşı Hannibal’in yaptıklarını hatırlatır ve “*Biz de tıpkı Hannibal’in yaptığı gibi olumsuz giden koşulların ardından savaş tecrübelerimizi yeniden inşa etmeli, bunu temel bir şans olarak görmeli ve ordu birliklerimizi yeterli sayıda muhafaza ederek tamamını savaşa hazırlıklı kılmalıyız.*”²¹¹ ifadelerini kullanır. Yahut Büyük İskender’in ve Cesare’nin bu tecrübeleri bildiklerinden ve yaşadıklarından dolayı ordularını sürekli kılabilmek için iki şeye ihtiyaç duyduklarını söyler: sürekli zafer kazanmak ve yeni yerler işgal etmek.²¹²

Tarihin büyük savaşçıları, Hannibal, Büyük İskender, Romalıların Cesare’ı gibi veyahut İsveçli Gustavus Adolphus ve hatta Muhteşem Süleyman gibi şahsiyetler ve elbette onların orduları Montecuccoli tarafından dikkatle mercek altına alınmış ve Martelli’nin deyimiyle “bir mazgal metodu” uygulanmıştır.²¹³ Zaferin veyahut yenilginin geçmişte hangi koşullarda meydana geldiğini araştırarak bunların gelecekte de hangi şartlar altında doğabileceğini analitik bir düşünce ile açıklamaya çalışmıştır.

²¹⁰ Raimondo Montecuccoli, *Mémoires de Montecuccoli: Généralissime Des Troupes de L’Empereur Ou Principes Del’Art Militaire*, Amsterdam, 1734, s. 185.

²¹¹ *Mémoires*, s. 192.

²¹² *Mémoires*, s. 202.

²¹³ Montecuccoli bu metoda göre incelediği karakterleri belirli bir mantık içerisinde kompartımanlara ayırarak analiz etmiştir bkz. Raffaella Gherardi, Fabio Martelli, *La Pace Degli Eserciti e dell’Economia: Montecuccoli e Marsili alla Corte di Vienna*, s. 42. Ardından geçmişteki bu karakterler üzerinde yaptığı analizleri, yaşadığı dönemin şahıslarına uygulamış ve böylelikle çağını daha iyi yorumlamaya çalışmıştır.

Montecuccoli'nin zihninin geri planlarına baktığımızda ilk olarak doğduğu yer olan Modena'nın sosyo-politik ve ekonomik yapısı göze çarpmaktadır. Modena o zamanlar Bologna'ya bağlı feodal bir yapıdaydı. Bu feodalite içerisinde Montecuccoli ailesinin de hatırı sayılır bir yeri vardı. Baba Galeotto Montecuccoli iyi bir asker olmasının yanısıra savaş sanatı konusunda önemli bir şahsiyetti. Ailenin, dönemin diğer prestijli aileleriyle olan ilişkileri de göz önünde bulundurulduğunda, oldukça kültürel bir çevreye sahip olduğu söylenebilir. Cesare Marsigli, Caprara, Giovan Battista Nicolucci (Pigna), Pio ve Ferrara'dan Molza aile dostlarından bazılarıdır. Bu konu Montecuccoli'nin küçük yaşlarda aldığı eğitimi ve içinde bulunduğu ortamı algılayabilmek adına önemlidir. Örneğin bu dostluklardan Cesare Marsigli, Aristoteles ilkelerinden ve Roma hukukundan oldukça etkilenmiş ve Rönesans dönemi düşünürlerinden Galileo'nin düşüncelerinin keşfedilmesinde önemli rol oynamış bir şahsiyetti. Pigna ise Raimondo'nun babasının ölümü ardından yaşadığı Alfonso'nun Sarayı'nın (Alfonso d'Este) bir anlamda kültürel *de factosu* konumundaydı.²¹⁴ Klasik eserleri saraya getiriyor, onları yorumluyor ve böylece sarayı edebi ve kültürel açıdan besliyordu. Ayrıca Pigna'nın *Il Principe*²¹⁵ adlı eseri, Machiavelli tarzı bir düşünceye hakim olmakla birlikte monarşik bir düzenin siyasaları üzerinde duruyordu. Montecuccoli için Pigna'nın çalışmaları her ne kadar abartılı görülse de ortak payda mutlak gücün, yani kralın iyi bir düzeni oluşturan ve imparatorluğu sürekli kılan bir konumda olmasıydı. Tek bir otoritenin gücü feodal yapıdaki kırıklıkları engelleyebilir, dolayısıyla monarşinin mutlak olması gerekirdi.

Böylesine sosyo-kültürel bir atmosfer, elbette Montecuccoli'nin antik eserlere yönelmesine sebep olmuştur. Aristoteles ve öğretileri, Montecuccoli'nin felsefesinin ve *teorikalarının* temel taşı oluşturu. Aristoteles'in matematiği, bilimsel metodu ve tümdengelimsel düşünce anlayışı, Montecuccoli'ye göre savaş sanatına²¹⁶ uygulanması gereken metotlardır. Nitekim kendi ifadesiyle bu tarz bilimsel yöntemler olmadan bir

²¹⁴ *La Pace Degli Eserciti e dell'Economia*, s. 27-28.

²¹⁵ *Il Principe di Giovan Battista Nicolucci*, Venedik, 1561.

²¹⁶ Aydınlanma döneminden modern döneme kadar gelen askerî düşüncenin evrimi konusunda bkz. Azar Gat, *A History of Military Thought: From the Enlightenment to the Cold War*, Oxford : Oxford University Press, 2001.

şey elde etmeye çalışmak Ezop masallarındaki maskaralıklara benzer. Bu tündengelimsel metodu bir örnekle somutlaştırmak zannediyoruz ki durumu daha anlaşılır kılacaktır. Aristoteles'in genelden tikele:

“Tüm insanlar ölümlüdür.”

“Grekler insandır.”

“O halde Grekler ölümlüdür.”

mantığı²¹⁷, pekâlâ Montecuccoli'yi:

“Tedbirli ve hazırlıklı tüm ordular zafer kazanırlar.”

“Türklerin tedbirli ve hazırlıklı orduları vardır.”

“O halde Türklerin ordusu zafer kazanır.”

sonucuna götürmüş olabilir. İşte tam bu noktada Montecuccoli'nin gözlem gücü ve uygulamış olduğu karşılaştırmalı analitik metodu ortaya çıkmaktadır. *Mémoires*'ında sürekli olarak *“Türklerin ordusuna göre bizim ordumuzun eksiklikleri veya fazlalıkları nelerdir”* sorusunu soran Montecuccoli öncelikle gördüğü problemleri geçmişten örneklerle kategorize etmiş ve genelden tikele bir yol izlemiştir. Tüm verilerin ardından ise *“o halde bizim yapmamız veya yapmamamız gerekenler şunlardır”* şeklinde çözüme ulaşmıştır. Bu, Aristoteles mantığının bir etkisidir.

Montecuccoli'nin bu metodu aslında Türklerle karşılaşmadan evvel henüz Otuz Yıl Savaşları'nda iken şekillenmeye başlamıştır. Özellikle Stettin'deki esaret günlerinde *“sadık bir hizmetkârı”* olduğu imparatorluğun pek çok alanda reforma ihtiyacı olduğunu düşünmüş ve bu konuda hipotezler öne sürmüştür. Hâlihazırda imparatorluk coğrafyasında yaşanan bu savaşlar kendisine epey malzeme vermişti. Çünkü Otuz Yıl Savaşları, Montecuccoli'ye göre *“inançsal bir durumdan daha geniş bir zemindedir,*

²¹⁷ Daha iyi kavrayabilmek adına Aristoteles'in bu çok bilinen tündengelimsel önermesinden başka *Retorik*'indeki şu önermeye de bakılabilir (*Retorik*, çev. Mehmet H. Doğan, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2017, s. 42.)

“Dionysios (Syrakusa Tiranı) bir muhafız isterken bir zorba olmayı planlıyor. Çünkü geçmişte, Peisistratos (Atina Tiranı) böyle bir planı gerçekleştirmek üzere bir muhafız isteyip durmuştu ve muhafızı alır almaz da bir zorba olmuştu; Megara'da Theagenes (Megara Tiranı) de aynı şeyi yapmıştı; aynı şekilde konuşmacının bildiği bütün öteki durumlar, henüz bilinmeyen şeyi yani Dionysios'un aynı isteği ileri sürmekle aynı amacı güttüğünü göstermek için örnek haline getirilebilir. Bütün bunlar, bir genel ilkenin yani muhafız isteyen bir adamın zorba olmayı planladığı ilkesinin örnekleridir.”

bünyesinde hem içsel hem dışsal pek çok farklı itici kuvveti barındırır.” Montecuccoli esasında Almanların sivil savaşlarında İmparator II. Ferdinand’ın uyguladığı şiddete dayalı bir monarşiyi ve bu prenslikler üzerindeki baskısını *iyi düzen* ideasıyla bağdaştıramıyordu. Çünkü Montecuccoli için *iyi düzene* göre imparator her şeyden önce *solutus a legibus* olmalıydı. Fakat çalışmamızın ilk bölümünde bahsettiğimiz Bohemyalı asi Albrect Wenzel Eusebius von Wallenstein’in öldürülmesi hadisesi bu ideanın temel ilkesine zıt bir durumdu. Ferdinand yasalara karşı hareket etmiş ve Wallenstein herhangi bir mahkemeye çıkarılmadan öldürülmüştü. Wallenstein’in Kutsal İmparatorluğa ihaneti elbette affedilemezdi fakat burada dikkat çeken nokta Montecuccoli’nin bu hadiseyi salt isyan ve ardından verilen bir ceza olarak basit bir şekilde düşünmemesidir. Mahkumiyet günlerinde bu konuda Eski Roma hukukunun kurumsal yapılarını ve işleyişlerini analiz etmesi ve Ferdinand’ın *la ragione dello statonun* yani *devlet hakkının* gereğini yasaları göz ardı ederek uygulaması neticesinde *Reich* vatandaşlarının güvenini sarstığı sonucuna varmış olması kayda değerdir. Dolayısıyla Montecuccoli’ye göre *iyi düzende* devlet hakkı mantığı ancak yasalar eğilip bükülmeden uygulanırsa sağlıklı olacaktır.²¹⁸ İşte bu sistematik düşünce tarzı Aristoteles geleneğindeki Montecuccoli’nin felsefi düşüncelerinin aşamalarıdır.

Montecuccoli’nin reformu arayan düşünce dünyasında Rönesans hümanist ve düşünürlerinin etkilerini de görmek mümkündür. Dünyanın bilindiğinden başka, devinimli bir yer olduğunu Güneş’e dayalı bir sistemle savunan Galileo Galilei bunların en başında gelir. Montecuccoli Galilei’den deney ve gözleme dayalı ampirik düşünce anlayışını alır ve çağının askerî teknolojisine yorumlar. *Mémoires*’ının ve diğer eserlerinin temeli daha önce ifade ettiğimiz gibi gözlem gücüne dayanır. Bu deneysel düşünce, Montecuccoli’nin özellikle Türkleri salt seferlerdeki durumlarıyla değil tüm yapı ve kurumlarıyla baştan başa incelemesini sağlamıştır. Montecuccoli’nin Türklere

²¹⁸ Çünkü devlet hakkının temeli yasalardır. Montecuccoli Antik Yunan felsefesinden etkilendiği için buna Atinalıların devletinden Peisistratos’u örnek vermek yerinde olabilir. Nitekim o da bir tirandı fakat yasalara saygı duyduğu söyleniyordu. Öyle ki bir keresinde cinayet işlediği suçlamasıyla ona dava açılmıştı. Peisistratos, Areios Pagos Meclisi’nin huzuruna çıkarak kendini yasal yoldan savunmaya hazırlanırken davacı korktuğundan mahkemeye çıkmamıştı. İktidarı elinde tutmasının başlıca sebebinin yasalar olduğu düşünülüyordu. Bkz. Aristoteles, *Atinalıların Devleti*, çev. Ari Çokona, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2016, s. 16-19.

dair hayrete düşürecek gözlemleri arasında tımar sisteminden, yeniçerilerin yetiştirilmesine, Bâb-ı Âlî'nin merkezîyetçiliğe verdiği önemden Transilvanya başta olmak üzere eyaletlerinde uygulamış olduğu fetih politikalarına, istimâlet anlayışından devşirme sistemine kadar pek çok mevzu detaylı bir şekilde bulunmaktadır. Bu geniş gözlem yelpazesi Montecuccoli'nin bir tablonun bütününe gördükten sonra parçalarını yorumladığını göstermesi bakımından mühimdir. Çünkü öncelikle Antik Yunan'dan yaşadığı yüzyıla kadar savaş sanatı hakkında ne varsa okuyup yorumlaması, ardından iki ülke imparatorluklarının ordularını incelemesi ve nihayetinde Türklerle muhtemel bir savaşta yapılması veya kaçınılması gereken durumları ortaya koyması bize bunu göstermiştir.

Rönesans etkilenmesine dönecek olursak Galilei'nin rasyonalistliği Montecuccoli'nin koyu Katolikliğine de yansımış ve *iyi düzende* dini sekülerize etmiştir. Fakat dinin devlet ve ordu için önemini asla bir kenara bırakmayarak bu durumda İsveçli Gustavus Adolphus'u örnek göstermiştir. Adolphus bilindiği üzere koyu bir Protestandı ve özetle Katolik Ferdinand'ın baskısı altındaki Alman prensliklerinin yaşadığı coğrafyayı da Protestan birliğine katarak Protestanları tek bir çatı altında toplamak gibi bir ideali vardı. Fakat Lutheran karakterli Adolphus, imparatorluğuna altın çağını yaşatırken din meselelerinde Ferdinand'ın aksine oldukça toleranslı davranıyordu.²¹⁹ Montecuccoli rasyonalist bir düzlemde dinin bu ideallerle kitleleri harekete geçiren yönünü keşfediyor ve bunun Habsburgların monarşisi için de gereklilik arzeden bir faktör olduğunu kabul ediyordu. Fakat din ne olursa olsun boş bir ayrıcalığa sahip olamazdı.²²⁰

Analitik düşünce metodu ve dinsel farklılıklara toleranslı bakış açısının ardından Montecuccoli'nin *iyi düzen* ideasında ve askerî bir stratejist olmasında önemli bir yeri olan *Il Principe*'nin (*Hükümdar*) yazarı idealist Rönesans hümanisti Niccolò Machiavelli'ye burada ayrıca değinmek gerekir. Kent devletlerinin birbirlerinden

²¹⁹ *La Pace Degli Eserciti e dell'Economia*, s. 53.

²²⁰ Bu düşüncesinde Montecuccoli'nin Dante'nin *De Monarchia*'sından (*Monarşi Üstüne*) etkilenmiş olması kuvvetle muhtemeldir. Ayrıca Machiavelli'nin *Hükümdar*'ına da göndermeler vardır. Çünkü Machiavelli için de din insanları bir arada tutmaya ve harekete geçirmeye yarayan bir araçtır, siyasete karıştırılarak çarpıtılmamalıdır bkz. Niccolò Machiavelli, *Hükümdar*, çev. Necdet Adabağ, İstanbul: İş Bankası Yayınları, 2014.

bağımsız ve kopuk olarak yaşadığı bölünmüş bir İtalyan coğrafyasında Machiavelli, ideal bir devlet düzeni için bu kopuk yöneticilerden birinin cesur yüreklilikle ortaya çıkıp tüm İtalya'yı sahiplenmesini ister. Fakat Machiavelli bu sistemin temeline yasaları (lex) yerleştirir. Çünkü Machiavelli'ye göre bu yasalar devleti ayakta tutar ve ona güç kazandırır. Bu noktada Montecucoli'nin Machiavelli'nin gücünü yasalardan alan hükümdarını *iyi düzen* ideasıyla birleştirdiği görülmektedir. Machiavelli'de gördüğümüz, askeri açıdan hükümdarın sahip olması gereken ordu birliklerinin özelliklerinin, ele geçirilecek bir bölgenin araştırılmasının ehemmiyetinin, kime karşı ve nasıl bir orduya karşı savaşılacağına bilinmesi gerektiğinin ve zafer ve mağlubiyetin ne anlama geldiğinin tarihten örneklerle izahatlerinin verilmiş olması Montecucoli'nin geçmişe atıflar yaparak uyguladığı karşılaştırmalı metoduyla doğrudan alakalıdır. Gerçekten de *Il Principe*'nin içeriğine bakıldığında Montecucoli'nin *Mémoires*'ının ilk bölümü olan *Della Guerra*'da (*Savaş Hakkında*) savaşa ve orduya dair bilinmesi gerekenleri prensipler halinde sıralaması bize *Hükümdar*'ın prensiplerinden ve Machiavelli'nin metodundan büyük ölçüde etkilenmiş olduğunu göstermektedir.

Bütün bu mevzulardan hareketle Montecucoli'nin *Mémoires*'ında, Antik Yunan ve Rönesans düşünürlerinin izinde ampirik, deneysel, teorik rasyonalist bir bilinçle ve Machiavellici bir düşünce tarzı ile oluşturduğu *teoricals*ı nelerdir ve çağdaşlarından farklı olarak Montecucoli bu hipotezlerini nerede ve nasıl pratiğe dönüştüğünü sorabiliriz.

3.2. Teoriden Pratiğe: Macaristan'da Türklere Karşı Savaş Hakkında (*De La Guerre Contre Le Turc on Hongrie*)²²¹

*Yanlış giden neydi*²²² sorusunu henüz Otuz Yıl Savaşları'nda sormaya başlayan Montecuccoli'nin *Mémoires*'ının ikinci kitabı bu soruya vermiş olduğu cevaplar ve çözüm yollarından oluşmaktadır. Bu bölüm XVII. yüzyılda hem Türklerin ordusunun hem de bu orduyla kıyaslanarak imparatorluk ordusunun vaziyetini göstermesi bakımından gerçekten de kayda değerdir. Montecuccoli eserinin ilgili kısmında, uzun yıllar boyunca Avrupa'yı kaygılandıran ve 1663 seferiyle artık Viyana'nın düşmesini bekleyecek kadar korkuya²²³ sevkeden Türk ordusunu nasıl gözlemlemiştir mevzusunu ele almak yerinde olacaktır.

Montecuccoli, eserlerinin tamamında gördüğümüz kadarıyla meseleye nerede ve nasıl başlayacağını iyi bilen bir yazardır. Macaristan'da Türklerle yapılacak savaşa dair notlarına öncelikle şu soru ile başlaması imparatorluk ordusu kumandanının St. Gotthard zaferini nasıl elinde tuttuğunun anlaşılması açısından oldukça dikkat çekicidir:

“*Biz Türk korkusuna karşı nasıl bir ordu oluşturmalıyız?*”²²⁴

Hatırlanacak olursa Montecuccoli Otuz Yıl Savaşları'nda *Reich*'in eksikliklerini görmüş ve reformsal hipotezler üretmişti. Bu teoriler Macaristan coğrafyasında Türklere karşı yürütülen sefer organizasyonunda pratiğe dönüşmüştür. Montecuccoli'nin pratik yöntemlerine bakıldığında Antik Yunan'dan Rönesans'a kadar uzanan anahtar bir kelime ile karşılaşılmaktadır: *Buoni ordinamenti* yani *iyi düzen*. Montecuccoli'nin de tıpkı Platon'un *Devlet*'inde, Thomas More'un *Ütopya*'sında Campanella'nın *Güneş Ülkesi*'nde veyahut Fârâbî'nin²²⁵ *Medinet-ül Fâzıla*'sında görüldüğü tarzda bir ütopyası

²²¹ Bu başlık *Mémoires*'ın ikinci kitabını oluşturmakla birlikte aynen alınmıştır.

²²² Bu ifade Bernard Lewis'in *What Went Wrong: The Clash Between Islam and Modernity in The Middle East* (The Atlantic Monthly, 2002) adlı eserinden esinlenilerek aynen alıntılanmıştır.

²²³ Öyle ki İmparator Leopold başkentten ayrılma planlarını yapıyordu bkz. Will-Ariel Durant, *The Age Of The Louis XIV*, New York: Simon and Schuster, 1963, s. 422.

²²⁴ *Mémoires*, s.197.

²²⁵ A. Adnan Adıvar, Fârâbî'nin İslâm düşüncesini hem Kur'an'da belirtilen düşünceleri hem de Aritoteles ve Platon'cu felsefe anlayışını kullanarak yeniden yorumlayan ilk Müslüman düşünürlerinden olduğunu belirtir bkz. “Islamic and Western Thought in Turkey”, *Middle East Journal*, 1947, cilt: 1, no: 3, s. 271.

vardı.²²⁶ Montecuccoli'nin realist bir düzlemde idealize ettiği *iyi düzen* anlayışının temeli ise orduydı ve ona göre imparatorluğun sürekliliği için ordu en iyi şekilde reform edilmeliydi. Çünkü:

“...bundan dolayı İmparator Leon devletin sürekliliğini sağlamak için iki şeyin önemine vurgu yapıyordu. Birincisi, tarım ve ikincisi de ordudur. Birincisi herkesi beslemek için, ikincisi de birincisini savunmak için temeldir.”²²⁷

Dolayısıyla Macaristan'da Türklerle olan sınır güvenliğinin sağlanması gerekiyordu. Montecuccoli Türklere karşı saf çareler bulmak yerine sınır noktalarının asla terk edilmemesini ve sürekli olarak takviye yapılmasını ilk esas olarak belirliyordu.²²⁸ Bunun için şu iki şart oldukça önemliydi, hazırlık ve strateji. Montecuccoli için Perslere karşı iki yıldan fazla bir süre hazırlanan Makedonyalı Philip, hazırlığın ne kadar dikkatle yapılması gerektiğinin bir örneğiydi. Bu hazırlıkların düşmanın yani Türklerin hızı ile orantılı olarak yürütülmesi gerektiğini vurgular. Strateji konusunda ise detaylardan evvel bir atasözünü kaydeder: “*Bir asker akıllı ve zeki ise başka bir şeye*

²²⁶ İdeal bir devleti, düzeni, toplumu ve dünya anlayışını kavrayan bu düşünce anlayışında filozoflar kendilerine yaşadıkları dünyada gördükleri eksiklikleri tamamlayacak bir başka dünya yaratırlar. Doğuda ve Batı'da Hıristiyanlık ve Müslümanlıktan önce kutsal değilse bile en önemli kitap olarak addedilen Platon'un *Devlet*'i akla gelen ilk örnektir. Ki idea kavramı en açık ilk olarak burada ele alınır (bkz. Platon, *Devlet*, çev., Sabahattin Eyuboğlu-M. Ali Cimcoz, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2000, s. 7-8.) İdeal bir devleti, gerçek dünyada var olamayacağını bilerek, Sokrates ile diyaloglar şeklinde kurgular. Rönesans ve Reformun önemli temsilcilerinden Thomas More'un *Ütopya*'sı ise onun ideallerine göre yönetilen bir ülke ve bu idealleri gerçekleştiren insanlar hakkında bir kitap yazma isteğinden doğmuştur (bkz. Thomas More, *Ütopya*, çev. Ayfer G. Cambier, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2015, s. 9.). Yine aynı eserde “hiç bir yer” olarak tanımlanan *Ütopya*'nın insanları askerî disiplin ve savaş konusunda daima akıl güçlerini vurgular. Campanella'nın *Güneş Ülkesi* ise Platon'un *Devlet*'i ve Thomas More'un *Ütopya*'sıyla aynı düşünce çizgisi üzerinde günün birinde gerçekleşeceğini düşündüğü filozofça bir devlet tasarısıdır (bkz. Campanella, *Güneş Ülkesi*, çev. Vedat Günyol-Haydar Kazgan, İstanbul: Can Yayınları, 1996, s.14.).

²²⁷ *Mémoires*, s. 190.

²²⁸ *Mémoires*, s. 185.

ihtiyacı yoktur."²²⁹ Çünkü ona göre en şanlı zafer meydanlarda çarpışarak değil düşmanı akıl gücüyle yenerek kazanılmalıdır.²³⁰

Mémoires'ın bahsettiğimiz *Macaristan'da Türklere Karşı Savaş Hakkında* bölümüne bakılacak olursa, Montecuccoli'nin burada bazı başlıklar hâlinde konuyu detaylı bir şekilde incelediği görülmektedir. "Güneş evrimini tamamlamasa dahi devlet dediğimiz aygıtın durmayacağını" ve sürekli savaşacağını söyleyen Montecuccoli bu bağlamda savaş mekaniğinin her bir aşamasında yapılması gerekenleri tek tek ele almıştır. *Savaş Hakkında (De La Guerre)* başlığı altında vermiş olduğu genel bilgilerin ardından ikinci olarak *Hazırlıklar Hakkında (Des Preparatifs)*, üçüncü olarak *Tertip-Düzen Hakkında (De La Disposition)* ve son olarak ise *Harekat ve Eylem Hakkında (De L'Action)* başlıklarını atarak bilgi ve gözlemlerini kaydetmiştir.

"Türkler savaş patlak vermeden hazırlıklarını nasıl yaparlardı?" sorusu ile *Hazırlıklar Hakkında ((Des Preparatifs)* kısmına giriş yapan Montecuccoli öncelikle Türklerin ordusunun daima savaşa hazır olduklarını vurgular. Ona göre:

"Türkler ilk olarak muharebe vuku bulmadan muharebe bölgesine malzemelerini gönderirler. Bunun için ise evvela kendilerine hizmet edebilecek ve avantaj sağlayabilecek mekânları tespit ederler. Önceki yıllara baktığımızda²³¹ Türklerin Tuna Nehri'ne giden yollarda ve Tuna üzerinde çok sayıda baraka ve malzemelerinin olduğunu görebiliriz. Tuna Nehri'nin tercih edilmesi Türklerin fetih yönünü belirliyordu ki bunların başında Macaristan'dan Belgrad, Ösek ve Buda gelmekteydi."²³²

Tam bu nokta, çalışmamızın en başından itibaren vurguladığımız üzere, Osmanlı'nın fetih yönünün ısrarla Viyana'ya gidilen güzergâhtaki bölge ve kaleler olduğu mevzu ile örtüşmektedir. Daha belirgin bir ifadeyle Montecuccoli 1664 yılına dair kaydettiği gözlemlerinde şu ifadeleri kullanmaktadır:

²²⁹ *Mémoires*, s. 185.

²³⁰ Burada Thomas More'un *Ütopya*'sında geçen ifade ile benzerliği Montecuccoli'nin bu eserden oldukça etkilendiğini göstermektedir bkz. *Ütopya*, s. 147.

²³¹ Burada Montecuccoli 1663 yılı seferinden hemen önceki yılları kastetmektedir.

²³² *Mémoires*, s. 184.

*“Türkler 1664 yılında da Belgrad’a geldiler, bildiğimiz gibi buradaki asıl amaç Viyana kuşatmasını gerçekleştirmektir ve burada 12 tane yeni top dökmüşlerdi.”*²³³

Hâlihazırda çalışmamız için yapmış olduğumuz Macaristan seyahati sırasında Tuna’nın her iki yakasında alınan veyahut alınması planlanmış olan bölgeler gerçekten de Avusturya hududuna geçiş kolaylıkları bakımından düşünülmüş, bu sebeple kuzeyde Uyvar fethedilmiş ve akabinde Avusturya ordusunun hareketleri de göz önünde bulundurularak savaş yine Tuna’nın bir kolu olan Raab nehrinin Avusturya sınırında (Mogersdorf) vuku bulmuştur. Bu husus oldukça önemlidir çünkü General Montecuccoli Türklerin asıl niyetlerinin Viyana olduğundan ötürü onların fetih yönlerinin bu noktaya yöneleceğini bildiğinden stratejilerini bu hususlar çerçevesinde oluşturmuştur. Çünkü belirtmemiz gerekir ki Tuna Nehri Avusturya cenahı için de ciddî bir avantajdır. Montecuccoli bu sebeple *“Savaş yapmak konusunda bizim en büyük avantajımız mekândır. Çünkü üzerinde upuzun bir Tuna Nehri vardır.”*²³⁴ ifadelerini kullanmış ve sıklıkla Tuna üzerinde Türklere karşı yapılması gereken hamleleri sıralamıştır.

Mémoires’ın ilgili kısmına dönecek olursak Montecuccoli bir ordunun ihtiyaç duyduğu şeyleri sıralarken şunlara vurgu yapıyordu:

*“Hazırlıkların en başında insan unsuru gelir. Bunlar, düzenli, silahlı, talimli, tecrübeli ve disiplinli olmak zorundadırlar. Bir asker, yürekli ve zor şartlara mukavemet gösterecek kadar dayanıklı olmalıdır. İnançlı olmalıdır çünkü zihninde bir davası olan insan daha özverili çarpışır. Emirlere de sorgusuz itaat etmelidir.”*²³⁵

Burada öncelikle Montecuccoli’nin kullanmış olduğu metoda dikkat çekmek istiyoruz. Montecuccoli’nin eserinin pek çok kısmında imparatorluk ordusunun eksikliklerini bizzat açıkça belirtmiştir fakat yukarıda görüldüğü üzere bazı bölümlerde dolaylı bir yöntemle kendi ordusunu eleştirmiş ve yapılması gerekenleri sıralamıştır.

²³³ *Mémoires*, s. 240-241.

²³⁴ *Mémoires*, s. 269.

²³⁵ “Della Guerra Col Turco in Ungheria”, s. 262-263.

Montecuccoli'nin *iyi düzen* ilkeleriyle kurmuş olduğu ordunun askerleri saymış olduğumuz bu özelliklere sahipti. İdeası, elbette özelde antikiteden itibaren yoğun bir tarih bilgisinden ilham alıyordu fakat 1661'de Macaristan bölgesine kamp mareşali (*maresciallo di campo*) olarak görevlendirildiğini bildiğimiz²³⁶ Montecuccoli'nin ideasına dair mürekkep bir ordu hâlihazırda karşısında idi ki bu Türklerin ordusuydu:

“Türkler her şeyden evvel düzenli bir askeri birliğe sahiptirler. Türklerin tecrübesi çocukluktan itibaren ordu içerisinde büyümelerinden kaynaklanır. Türk ordusunun değeri başlangıçtan itibaren doğar. Ordu biliklerindeki her bir askerin zihninde savaş ve ordu fikri daima ön plandadır. Zihinlerinde zafere olan inanç yüksektir. Çünkü onların politik dünyasının içerisinde iki büyük şey vardır: mükafat ve ceza. İkincisi olan ceza Türkler arasında ciddi bir itici güçtür. Bunun yanısıra onların inançları savaştaki en değerli unsurlarıdır. Onlar ölümcül tehlikelere bile inançları sayesinde atılırlar.”²³⁷

Bu yorumlarından hareketle Montecuccoli'nin yukarıda idealize ettiği ordu, temel olarak Türklerin ordusuyla benzeşmektedir. Genelde açık bir üslupla belirtmese de Türk ordusunun kendisinde uyandırdığı izlenimler kayda değerdir ki bu hayranlık imparatorluğun *Savaş Konseyi*'nin (*Hofkriegsrat*) başına getirildiğinde atacağı somut bir adım ile daha net görülecektir.

Türlere dair bu bilgilerin ardından düzenli bir orduya sahip olmanın sağladığı avantajlardan bahseden Montecuccoli müttefik imparatorluk ordusunda gözlemlediği en temel problemin bu düzenli ordu birliklerinin bulunmaması kanısındadır. Fakat Otuz Yıl Savaşları'ndaki Adolphus'un ordusu ve şimdi Macaristan'daki Türklerin ordusu düzenli ordulardan mürekkepti. İsveçlilerin her kantonunda uyguladığı yapı Türklerin *tımar* adını verdikleri Roma kolonilerindeki *fieflere* benzemektedir.²³⁸ Bu bahsedilen büyük

²³⁶ 1661'e dair gözlemlerini prensipler dâhilinde kaydeden Montecuccoli şöyle söylüyordu:

“Savaş Generali olarak Gottfried Heister, Szatmar'ın ve Transilvanya'nın sahibi Szekehid, Kovar ve Samos-Hujvar ve Kont Giovanni Riccardo di Stahrenberg. s. 393-94. Ben ise Kamp Mareşali (Maraşello di Campo) idim ve Temmuz ayında Comorra kuşatmasında 14,000 ila 15,000 askerî birliği yönetiyordum.”

Bkz. “Della Guerra Col Turco In Ungheria”, *Le Opere di Montecuccoli* içinde, s. 393-394.

²³⁷ *Mémoires*, s. 186, 213, 214.

²³⁸ *Mémoires*, s. 186, 194-195.

ordular zafer kazanan ordulardı. Dolayısıyla Aristotelesçi tümdengelsel bir metotla düşünüldüğünde düzenli ordular zafere daha yakınlarsa bu durum imparatorluk ordusu için de geçerli olmalıydı. “*Nasıl bir ordu kurmalıyız?*” sorusundan hareketle Montecuccoli burada Türklerin Muhteşem Süleyman döneminden beri uyguladıkları fetih politikalarını, zafer ve mağlubiyetlerini, kuşatmalarda, meydan savaşlarında ve cephe gerisindeki ordunun harekât taktiklerini ve nihayetinde ordunun cephaneye ve askeri gücünün kaynaklarını tüm detaylarıyla inceliyordu.²³⁹ Kesin olan bir durum göze çarpmaktaydı ki düzenli ve savaşa daima hazır bir ordu imparatorluk ordusu için de şarttı.²⁴⁰

O h lde bu zaruret dâhilinde Montecuccoli'nin *M moires*'ında uyguladığı metotla paralel olarak ordu generalinin g zlemelerine göre Türklerin ordusu ile Hıristiyan ordularının vaziyetlerine bakmak gereklidir.

²³⁹ Montecuccoli'nin gözlemleri neticesinde ortaya çıkan düşüncelerini belirtiyoruz fakat burada bir eksikliğin de göze çarptığını ifade etmeliyiz. Montecuccoli eserlerinde Türklerin tarihine ve ordularına dair ulaştığı bilgilere kaynak göstermez sadece bilgilerini kaydeder. alışmalarında isim olarak geçen tek kaynak Busbeq'in raporlarıdır.

²⁴⁰ Montecuccoli'nin burada yukarıda bahsettiğimiz Aristotelesçi tümdengelsel metodu uygulayış tarzı görülmektedir ki nitekim sonuç olarak kendisine şu soruyu sorar: “*Peki bu ülkelerin orduları böyle ise bizim bu durumda nasıl bir ordu kurmamız gerekir?*” bkz. *M moires*, s. 195.

3.2.1. İnsan Unsuru Hakkında (Des Hommes)

General Montecuccoli bu başlık altında *Mémoires*'ının Türklerle ilgili olan ikinci kitabının en uzun kısmını yazmıştır. Bu bölümde gerek Türklerde gerek tarihten örneklerde ve gerekse imparatorluk ordusunda gördüğü en küçük rütbedeki askerden generallerine kadar ordu mekanizmasını incelemiştir. Karşılaştırmalı olarak ordu birlikleri geçmişte büyük imparatorluklarda nasıldı, Türklerde nasıl ve imparatorluk ordusunda nasıl olmalıdır tarzında bir metot uygulamıştır. Montecuccoli'ye göre Türk ordu yapısı şöyledir:

“Türkler düzenli bir askeri birliğe sahiptirler. Bu askerî birlik içerisinde devletin kendine has birlikleri olduğu gibi aynı zamanda yardımcı birlikleri de vardır. Devletin birlikleri onlara ödenen para ile ve kendilerine tahsis edilen tımarlar sayesinde oluşturulur. Yardımcı birlikler de düşmandan aldıkları ganimetler ile yaşarlar. Tımar, ordu birliklerininin fethettikleri bölgelerdeki arazilerin kendilerine tahsis edilmesiyle oluşur. Bu sistem Roma kolonilerindeki fief olayına benzer. Bundan dolayı bir asker öldüğü zaman onun tımarına pek çok aday çıkar.”²⁴¹

Türklerin ordu birlikleri şu kategorilerden oluşmaktadır:

“Türklerin ordusu atlı ve yaya birlikleri olmak üzere ikiye bölünmüştür. Türklerin atlı birlikleri tımarlı sipahiler, sipahi oğlanları, Macaristan'da Houssarts örneğinde görüldüğü gibi garnizon içerisinde bulunan birlikler, gönüllüler, bölge kumandanları ve ağalardan oluşur. Yaya birlikleri ise 300, 400 veya 1,000 kişiden mürekkep olmak üzere odalara bölünmüş yeniçerilerden, Macaristan'daki Hayduklara benzer şekilde garnizonlar hâlinde Azaplardan, Arnavut ve Bosnalılardan ve amacı belirli bir ganimet elde etmek olan gönüllülerden oluşur.”²⁴²

Ona göre Türklerin ordusu her zaman büyük avantajlara sahipti ve bu ordu Hıristiyanların bölücü bir unsuru idi. Peki daima savaşa hazır olan Türk ordusuna karşı imparatorluk ordusunda ne yapılabilirdi?

²⁴¹ *Mémoires*, s. 186-187.

²⁴² *Mémoires*, s. 210.

İşte tam bu noktada Montecuccoli'nin zihnindeki güçlü bir Hıristiyan ordusu ortaya çıkar. Her şeyden evvel tüm tehditlere karşı uzun savaş tecrübesine sahip olan birlikler kurmak gerekiyordu. Çünkü savaş denilen olayın amacı kazanmak ve mücadele etmektir. Bir savaşı kazanmak için en önemli şey ise tıpkı İsveçli Adolphus'un yaptığı gibi ordu denilen mekanizmayı tecrübeli askerlerden oluşturmak ve onları disiplin altında tutmaktır. Zira *"bu koşul savaş sanatında önemli bir noktadır"*.²⁴³

Tecrübeli bir ordu neden bu kadar önemlidir sorusuna, çünkü alışkanlığın ve yeteneğin çok değerli bir aktivite olduğunu söyleyen Montecuccoli tehlike karşısında ancak tecrübeli askerlerin paniğe kapılmadan doğru hamleler yapabileceğinin de altını çizmektedir. Ancak Avusturya Sarayı'nın bu birlikleri oluşturabilmesi için bazı meseleleri halletmesi gereklidir ki finans mevzusu bunların en başında gelir:

*"Avusturya Sarayı bu finans meselesinden çok çekmiştir. Bu sıkıntının ordu içerisindeki karşılığı isyandır. Bu bir ülkenin başına gelebilecek adeta bir kâbustur. İşte bu noktada reformlar gereklidir. Fakat 1648'e kadar devam eden ve akabinde Türklerle gerçekleştirilen savaşlar ekonominin orduyu beslemesi konusunda oldukça sıkıntılar yaratmıştır."*²⁴⁴

Çünkü *para* Montecuccoli'ye göre hem ordu birliklerinin hem de imparatorluğun en önemli ihtiyacıdır. Otuz Yıl Savaşları'ndan itibaren katıldığı muharebelerde para olmadan askerlerin desteklenemediği ve temel ihtiyaçları giderilemeyen askerlerin yağmalar yaptığını, neticede köylerin boşaldığını ve yiyecek bulamayan askerlerinse firar ettiklerini görmüştür. Burada paranın yokluğu durumunda ne yapılmalıdır ve bu finansal durum nasıl desteklenmelidir sorusunu soran general, imparatorluğun hazinesinde mevcut bulunan *legs* adı altında bağış ve mirasların bu bakımdan işe yarar olabileceklerini vurgulamıştır.

Hem ideal ordu birliklerini kurmak hem de onları savaşa hazırlıklı kılmak konusunda olumsuz giden tek konu elbette ekonomi değildi. Her zaman askerleri ve komutanları kaygılandıran mevzular zuhur edebilir. Bazı koşullarda böyle durumların üstesinden gelmek oldukça güç olabilir. Öyle ki: *"Ordu dediğimiz şey kızgın güneş altında bir*

²⁴³ *Mémoires*, s. 192.

²⁴⁴ *Mémoires*, s. 198.

kartopu gibi sürekli olarak erir ve bölünür."²⁴⁵ Askerler doğal olarak ya da düşman şiddeti neticesinde hastalıktan, açlıktan, sıcak veya soğuk koşullardan ölebilirler. Daha önceki imparatorluklarda görüldüğü üzere Büyük İskender, Hannibal ve Cesare bu tecrübeleri bildiklerinden ve yaşadıklarından ordularını sürekli tutabilmek için iki şeye ihtiyaç duyuyorlardı: sürekli zafer kazanıyorlar ve yeni yerler işgal ediyorlardı. Dolayısıyla Hıristiyan orduları temel olarak tecrübeli birliklerden oluşmalı ve zafere odaklanmalıdır. Ve böyle bir ordu Türklere karşı daima hazır bulundurulmalı ve sınır noktaları asla terk edilmemelidir.

Mémoires'ın bu hazırlıklardan oluşan kısmı detaylı bir şekilde incelendiğinde Montecuccoli'nin atlı ve yaya birliklerine dair verdiği bilgiler de oldukça önemlidir. Montecuccoli her şeyden önce atlı birliklerin sayısını arttırmanın gerekliliğini düşünen bir komutandır. Çünkü ordu yapısı içerisinde atlı birlikler, savunma ve saldırı söz konusu olduğunda vazgeçilmez derecede önemlidir. Düşmanın gücünü kırabilecek ve ilk etapta düşmana şok etkisi yaratacak birlikler atlılardır. Fakat eğer atlı birliklerinin sayısı arttırılacaksa en başta atlı birlik albaylarına (colonel) ödenen paranın değerinde bir yükseliş yaşanması gerekir. Ardından atlı birliklerin kıyafetleri de en az bu konu kadar önemlidir. Türk atlı birlikleri ön ve arka kısımları kaplayan demirden bir zırh giyerler fakat bu zırhın ağır olmaması gerekir. Çünkü bu durum onların hareket kabiliyetlerini kısıtlar. Ve yine Türklerde olduğu gibi atlı birlikler at sırtında bazı silahlarını taşımalarıdır, kılıç, arkebüz ve kesici aletler gibi. Bunlar ani bir saldırı için gerekli olan şeylerdir.

Yaya birlikleri ise savaşta ve kuşatmada en temel birliklerdir. Bu birlikler olmadan ne tam anlamıyla savaşılabilir ne de düşmana karşı dayanılabilir. Montecuccoli'ye göre Romalılar ve İsviçreli bu birlikleri muhteşem bir şekilde kullandılar. Dolayısıyla aynı başarı imparatorluk ordusunda da sağlanmalıdır.

Atlılar ve yayalar olmak üzere Hıristiyan ordusu da tıpkı Türklerin ordusu gibi ikiye bölünmüştür. Fakat bu ordu, ihtiyaçlarını karşılamak için pek çok silah ve insan gücüne ihtiyaç duyar. Çünkü yakında veya uzakta mevzilenen düşman birliklerini vurması ve gerektiğinde takibini sağlaması için bu iki durum şarttır. Keza ordunun nehir, dağ ve

²⁴⁵ "*L'Armée diminue continuellement, comme la neige au Soleil.*" *Mémoires*, s. 202.

orman geçişlerini ele geçirmesi ve savunması için de aynı durum söz konusudur. Ordu içerisinde bulunan yaya birlikleri hâlâ sayıca büyük çoğunluğu oluşturmaktadır. Atlı birliklerin sayısına bakıldığında ise yaya birliklerinin neredeyse üçte bir oranına denk gelir. Bu durumda atlı birlikler yayalara göre daha az ağırlıktadır. İşte tam bu noktada atlı birliklerin sayısı arttırılmalı ve yaya birlikleri ile bir oran sağlanmalıdır. Elbette bu oran düşman ordusunun atlı ve yaya birliklerinin sayıları göz önünde bulundurularak sağlam bir şekilde kurulmalıdır. Buna göre atlı birliklerin sayısı düşmanın sahip olduğundan ne az ne de fazla olmalıdır.

Atlı ve yaya birliklerine dair gözlemlerini aktaran Montecuccoli bu mevzuya Macaristan örneğini vermektedir. Macarlar Türklerle pek çok geniş savaş ortamlarında bulunmuşlar, yaya ve atlı birlikleri tam da generalin istediği gibi kullanılarak düşmanın takip edilmesinde, yürüyüşlerde ve sınır noktalarının savunulmasında etkin olmuşlardır.

Atlı birliklerin içerisinde yer alan hafif atlı birliklerin de çok sayıda olmamaları gerekir. Sayıca fazla olmaları düzensizlik meydana getireceği gibi birbirlerinin arkalarını korumaları konusunda da sıkıntılar yaratacaktır. Bu oran iyi gözetilmelidir. Fakat imparatorluk ordusunda atlı birliklerin bu iki kolu birbirleriyle uyumlu değildir. Çünkü hafif atlı birlikleri koşmak isterler, ağır atlılar ise küçük adımlarla düzen içerisinde hareket etmek isterler. Hafif atlılar savaş içerisinde duramazlar, ağır atlılar ise tam tersine muharebenin tam içindedirler. İşte bu milis güçlerinin farklılıkları ve oranları iyi düzenlenmediği koşullarda bir takım dengesizlikler ve kumandanlar arası tartışmalar kaçınılmazdır.

İmparatorluk ordusu içerisinde atlı ve yaya birliklerinin orantısızlığı ve buna bağlı olarak komutanlar arasında yaşanan problemleri ele alan Montecuccoli burada ilginç bir karşılaştırmada bulunur:

“Ordunun değeri generalin değeri ile anlaşılır. Türklerin şefleri tecrübeli askerlerdir; değerli askerlerdir ve harp meydanında bizzat savaşmış askerlerdir. İşte bundan dolayı ordunun değeri generalin değeri ile ölçülür.”²⁴⁶

²⁴⁶ “La valeur de l’Armée fuit le mérite du Général. Le Turc a des Chefs & des soldats d’expérience, de valeur & d’exécution.” Mémoires, s. 213.

ifadelerini kullanır. Ordudaki değerlerin tanımlanmasının ardından Montecuccoli Türk kumandanlarına dair detaylı notlar kaydeder ve onların öncelikle kesin olan bir hukuka ve söze sahip olduklarını belirtir. Bu durum onların hızla karar almalarına sebep olduğundan önemli bir husustur. Çünkü mutlak güç ellerindedir. Bu güç ile devletin hükümleri derhal uygulanır. Montecuccoli'ye göre bir Türk komutan gücünü asla paylaşmaz ve bir sefere çıkacağı vakit yahut bir girişimde bulunacağı zaman ne yardım alır, ne meslektaşlarına danışır ne de uzun uzadıya konuşur. Ayrıca farklılıklar içerisinde ısrarla bir uyum da aramaz. Ancak ordunun tamamı onun emirlerine sorgusuz sualsiz boyun eğer. Eğer ordusunun içerisinde itirazlar, tartışmalar, farklılıklar ve kıskançlıklar söz konusu olursa hemen devreye girer. Bir Türk kumandanı için gizlilik ve sır çok iyi bir gözlem metotudur. Bu sayede zıt fikirlerden haberdar olur, ordu içerisinde vuku bulan herhangi bir gecikme ve aksaklıkları görür ve derhal uygun bir tedbir alır.²⁴⁷

Fakat Montecuccoli açık bir şekilde “*Bizdeki generaller Türklerin kumandanının tam tersine doğuştan değil sorumluluğu talep eden, kazanılmış bir kaliteye sahip kişilerden oluşur.*”²⁴⁸ ifadelerini kullanır. Bu noktada savaş bilgisi çok önemlidir. Şefin tecrübeyle

²⁴⁷ Burada ilk olarak Montecuccoli'nin bahsettiği Türk kumandanının “mutlak gücün elinde olması sebebiyle” sefere öncülük etmesinden dolayı padişah mı yoksa serdar-ı ekrem sıfatıyla sadrazam mı olduğu belirsizdir. Fakat bu noktada Montecuccoli'nin vurguladığı husus elinde kesin bir gücü bulundurması sebebiyle mutlak bir yapının sağladığı avantajdır. Bu mevzu elbette Montecuccoli'nin imparatorluk ordusunda söz konusu değildi. Bu sebeple Montecuccoli tek bir komutanın altında bir ordunun fazla sayıdaki komutandan mürekkep bir ordudan kesinlikle daha faydalı olacağını savunuyordu (bkz. *Mémoires*, s. 236-237.). İkinci olarak ise hatırdaki tutmak gerekir ki her ne kadar *meşveret* bir meclis olarak III.Selim'in saltanatıyla nispeten daha düzenli bir hale getirilse de *meşveret* yani fikir alma, müşavere etme mevzusu Osmanlı İmparatorluğu'nun her döneminde sıkça uygulanan bir usûl olmuştur (bkz. Ali Akyıldız, “Meclis-i Meşveret”, *Türkiye Diyanet İslam Ansiklopedisi*, 2003, c. 28, s. 248-249.). Buna güzel bir örnek Uyvar seferi öncesinde IV. Mehmed'in sadrazam Fâzıl Ahmed Paşa'ya buyruğu verilebilir:

“*Sen ki vezir-i azamsın ve serdar-ı Ekremsin. Mukaddema Bosna tarafına sefer murat olunup ve cümle mühimmat hazır olunmuş iken, hâlâ Nemçe keferesi sulhü bozup bunca palangayı ihrak ve bunca Muhammed ümmetin esip idüp ve bundan maada bizden dahi kal'a ister. Ecdad-ı ızamam kefereden kal'a alagelmüş iken bize düşmen-i dine mülk ve kaleler vermek dinimize uygun düşer mi? Filvâki devlet ve saltanata layık, ümmet-i Muhammede faydalı iş edesin. Vüzeram ile ve ihtiyar kullarım ile ve sipah ve yeniçeri kullarımla meşveret edip hangi iş faydalı ise ona mübaşeret edesin ve bana bildiresin.*” Bkz. *Tarih-i Râşid ve Zeyli I*, s. 27-28.

Ancak Montecuccoli'nin bu usûlden habersiz olduğunu düşünmek de yanlıcı olabilir. Zira Montecuccoli Osmanlı İmparatorluğu'nu sadece askerî yönden değil siyâsî, toplumsal ve ekonomik açılardan da incelemiştir. Burada kendi ordusundaki “çok başlılığın” tersine Türklerdeki tek elden hızlı yönetim mekanizmasını vurgulamak istediği ve bu durumun kendisini oldukça etkilediği söylenebilir.

²⁴⁸ *Mémoires*, s. 2XVI.

elde edilmiş olan savaş felsefesi kendi kalitesini belirler. Ona göre hiç kimse kaptan doğmaz, içine işlenmiş bir şey söz konusu değildir. Harp sırasında kazanılan tecrübe çok önemlidir. Bir şef sıcak, soğuk, kar, güneş gibi eziyetleri bizzat yaşar, gölgede ya da otağında oturarak değil bunların tam alnında görev yapar. Generalin iki özelliği bilhassa önemlidir. Bunlardan ilki ihtiyattır diğeri de adaletli olmaktır. Bir general askerinin kalbine dokunmalıdır, korkaklıkları sırasında onlara cesaret vermeli, mücadeleye ruh kazandırmalı ve savaş sırasında meydana gelebilecek kayıpları derhal telafi edeceğini vaat etmelidir. Generalin gücü sadece saldırı yapmaktan ibaret değildir, yapılacak olan seferi veya saldırıyı sürekli kılması beklenir. Bu süre zarfında elbette bazı suçlamalara maruz kalabilir. Özellikle Türklerle savaş zamanlarında büyük kuvvetlerle atak yapılacağında bunlar meydana çıkabilir. Çünkü Türklere karşı zafer kazanmak pek alışıldık bir durum değildir ve pek çok suçlama söz konusu olabilir. Fakat buradaki anahtar kelime yine “tecrübe”dir.²⁴⁹

Ordu birliklerine dair bu bilgilerin ardından Montecuccoli Türklerin temelde en avantajlı oldukları konulara gelir. Bunlardan ilki ve en önemlisi ordularının aşırı

²⁴⁹ Bu sebeple öncesinde belirttiğimiz üzere (s. 29) Montecuccoli örneğin Lazzaro Schwendi'nin “Türklere karşı bir saldırı gerçekleştirmek imkansızdır” sözünü Schwendi'nin çok az bir tecrübeye sahip olduğunu söyleyerek eleştiriyordu bkz. “Discorso Della Guerra Contro Il Turco”, s. 208.

derecede çok sayıda olmasıdır.²⁵⁰ Eserlerinin genelinde bu bilgiye sıklıkla rastlamak mümkündür:

“I.Süleyman 1526 yılında Macaristan’a girdi, onun yanında 300,000 kişiden mürekkep bir ordu ve 300 pare top vardı. Süleyman’ın niyeti 1529 yılında Viyana’ya kadar ulaşmaktı. 150,000 kişilik savaştan bir orduyla ve bunun yanında pek çok yaya birliğiyle sayısız barkalarla Tuna üzerinden geçtiler. 1594 yılında ise Sinan Paşa 125,000 kişilik bir orduyla ve 41 taneden mürekkep topçu gücüyle birlikte Arşüdük Matthias’ın kampını bozguna uğrattı ve Javarin’i aldı. İki yıl sonra III.Mehmed 200,000 kişilik bir orduyla Hristiyan ordularının kamp kurduğu Agria’ya saldırdı ve aldı. Bu çok sayıdaki ordu bizim ifadelerimizle gücü temsil eder. Şüphesiz böylesine bir ordu bir kılıcın gücünden daha baskındır.”²⁵¹

Montecuccoli’ye göre savaş, iki karşı gücün dengesidir. Bu güç kurulamadığında yapılacak en doğru şey barış istemektir. Çünkü Türkler bu dengede ağır bastıklarında bölgeleri ele geçirerek zenginliklerini alırlar, alt tiranlara bölerler. İşte biz bu noktada ya zafere ihtiyaç duyacağız ya da boyunduruğa maruz kalacağız. En iyi yol kaybetmektense savunmaktır. Dolayısıyla Türklerin bu eşitsiz güçlerine karşı tam bir direnişe ihtiyaç vardır.

²⁵⁰ Burada hemen belirtmeliyiz ki Osmanlı ordusunun sayıca üstünlüğü mevzuu bazı araştırmacılar tarafından çalışmalarında incelenmiştir. Bunlardan Gabor Agoston’un 1541-1699 tarihleri arasını kapsayan bir çalışmasında 1556’dan 1593’e değin verdiği garnizonlardaki asker sayılarının Habsburglarınki ile örtüştüğünü dolayısıyla Osmanlıların orantısız ölçüde büyük sayıda birlikleri eyaletlerinde istihdam edip etmediklerini verdiği bir tablo ile açıklar (bkz. “Macaristan’da Osmanlı-Habsburg Serhadi 1541-1699: Bir Mukayese”, *Osmanlı Ansiklopedisi*, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 1999, c. I, s. 446-447.). Burada gözden kaçırılmaması gereken ve bu çalışmanın kapsadığı tarihler ile paralel gitmeyen nokta sıkça vurguladığımız üzere Montecuccoli’nin hem 1660-64 yılları arasını hem de öncesini hesap ederek eserlerinde daima Osmanlı ordusunun sayısız insan gücüne vurgu yapmasıdır. Örneğin “Discorso Della Guerra Col Turco In Ungheria” adlı çalışmasında ilk prensibinin:

“Türkler Hristiyan ordularının sahip olduklarından daha fazla sayıda insan kaynağına sahiptir.”

ifadesiyle başlaması bu bakımdan önemlidir (bkz. “Discorso Della Guerra Col Turco In Ungheria”, s. 206-207.). Dolayısıyla sayıca üstünlük mevzusunun Montecuccoli tarafından sürekli işlenmiş olması, bu konunun kendilerini ne ölçüde etkilediklerini göstermektedir. Montecuccoli’nin notlarında Osmanlı askerî birliklerinin sayısı daima aşırılığı ile göze çarpmış ve bu konu Habsburg ordusuna yaklaşık sayılarda bir oranın gözetilmesi gerektiğini hatırlatmıştır.

²⁵¹ *Mémoires*, s. 229.

Buradan hareketle Montecuccoli bu sayıca üstünlüğün önemine değinir. Ona göre en büyük kumandanlar daima büyük ordulara sahip olanlardır. Örneğin Büyük İskender 120,000 kişilik bir orduyla Hindistan seferine çıkmıştı. Roma konsülünün Cannes’da 87,000 kişilik ordusu vardı. 1526’da İmparator II.Maximillian 25,000 kişilik atlı birliği ile 80,000 kişilik yaya birliği meydana getirirken bu rakamlar 1532’de İmparator V.Charles’ın 90,000 kişilik yaya birliği ve 30,000 kişilik atlı birliği oluşturmasıyla artmıştı. İmparator V.Charles Türklere karşı savaşmak için 40,000 kişilik atlı birliği, 50,000 kişilik yaya birliği ve 10,000 kişilik öncü birliğinden oluşan toplamda 120,000 kişiden mürekkep bir ordu birliği talep ediyordu. Bu gibi güçlü ordular Montecuccoli'nin de imparatorluk içerisinde tanık olduğu sayılardaydı. Kendisi Türklerle kıyaslandığında bu durumu: *“Örnek vermem gerekirse 1638’de Holstein’da 1637’de Burgonya’da düşmana karşı oluşturduğumuz birliklerin hiç de Türklere karşı kalır durumu yoktu.”* ifadeleriyle açıklamaktadır.²⁵²

Montecuccoli orduların sayıca üstünlüklerini değerlendirdikten sonra Türklerin Avrupa kıtasında uyandırdığı korkuyu tasvir eder. Çünkü bu korku Türklerin ordularındaki kalabalık panoramadan ileri gelir. Dolayısıyla ordu içerisinde yaşanması muhtemel olan “korku” bir generalin düşünmesi başta gelen konulardandır. Yine tecrübe ile üstesinden gelinebilecek bu konuda Montecuccoli askerlerin umutsuzluğa kapılmalarına izin vermeden tüm cesaretlerini toplayarak hareket etmeleri gerektiğini düşünür. Ona göre Türklerin yapmış oldukları “tehdit ve kötülükler” imparatorluğun kayıplarının temel kaynağıdır. Çünkü ezici sayıdaki ordularına karşı orantısız bir şekilde mücadele etme durumu korku ile “barbarların” eline zaferi bırakmalarının sebebidir. Her zaman ordularının sayısının öneminden bahseden Montecuccoli mutlak surette düşmanın birlikleri gözlemlenerek bir oranın gözetilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Bu en temel noktadır. Fakat zaman içerisinde Türklere karşı yapılan savaşlarda Türk korkusunun kendilerine pek iyi örnekler vermediğinin de bilincindedir:

“1444 yılında 60,000 kişilik ordu kuvvetiyle birlikte Sultan Murad’ın 16,000 kişilik bir orduyla karşı karşıya geldiği Varna’da Macar Kralı Uladislas mağlup olmuş, ordusunun hemen hepsini kaybetmiş ve harp meydanından

²⁵² *Mémoires*, s. 232.

kaçmıştı. Bir başka örnek 1448'de aynı Sultanın 80,000 kişilik bir orduyla birlikte 22,000 kişiden oluşan Jean Corvin'e karşı yapmış olduğu savaştır. Bir diğerine baktığımızda ise Kral Louis'nin Süleyman'a karşı kaybettiği Mohaç Savaşı'dır. Burada Kral Louis 25,000 kişiden oluşan bir orduya sahipken Sultan Süleyman'ın ordusu 360,000 kişiden mürekkepti. Busbeq cümlelerinde Türk kuvvetlerinin gücüne karşı Mohaç'taki ordunun korkusunu anlatıyor ve onları suçluyordu.”²⁵³

Görüldüğü üzere Montecuccoli yakın geçmişte Türklerle yapılan savaşların pek de olumlu neticeler sunmadığını ortaya koymuştur. Avrupa'da yaşanan *Türk korkusunun*, Türklerin ordu birliklerinin ezici sayısından ileri geldiğini ve buna karşılık askerlerinin cesaretleri kırıldığından zaferin nasıl mümkün görünmediğini örneklerle açıklamıştır. Montecuccoli bu yorumlarının ardından Türklerde görmüş olduğu insan kaynağını, en küçük rütbedeki askerden kumandanına kadar incelediği bu ordudan bir sonuca varma eğilimindedir:

“Şu iki yıl içerisinde birçok Türk gördüm. Palankaları ele geçirmek için kuvvetle saldıranlar, harp meydanlarında Hristiyanlara karşı savaşanlar, terk edip gidenler ama buna rağmen inatla ölmeye hazır olanlar.”²⁵⁴

ifadeleriyle tanımladığı Türk ordusuna karşı General'in nasıl bir ordu tasavvur ettiği gerçekten de dikkat çekmektedir.

²⁵³ *Mémoires*, s. 233.

²⁵⁴ “Discorso Della Guerra contro il Turco”, s. 209.

3.2.2. Harp Akademisi (*Ecolés Militairés*)

Raimondo Montecuccoli St. Gottard Muharebesi'nde aldığı zafer neticesinde 1668 tarihinde Viyana Sarayı'nın Savaş Konseyi'nin (*Hofkriegsrat*) başına getirildi. Artık tüm yaşamı boyunca tecrübe ettiği, gözlemlediği ve ürettiği teorilerini somutlaştırmak isteyen Montecuccoli *Ecolés Militairés* (*Harp Akademisi*) adı verilen bir akademi kurdu.²⁵⁵ Kurulan bu akademinin sadece teori derslerini, silah kullanım tekniklerini ve uygulamalarını kapsamadığını bütün bunların sonucunda pratiğe yönelen bir tarzı olduğunu da açıkladı.²⁵⁶

Bir generalin henüz XVII. yüzyılda yeni pek çok stratejiyle dolu bir akademi kurması askerî tarih açısından bakıldığında elbette muhteşemdir. Atlı birliklerin daha fazla ön planda tutulduğu, ateşli silahların farklı tekniklerle kullanıldığı, kale tahkimatı, kuşatma teknikleri ve ordularının sahip olduğu birliklere göre yapılması veyahut yapmaktan kaçınılması gerekenlerin stratejiler ve prensipler hâlinde maddeleştirildiği, saldırı ve savunma taktiklerinin tümünün ders olarak okutulduğu bir okul tasavvur etmek *askeri devrimin* filizlendiği bu yüzyıl için elbette heyecan vericidir. Ancak burada bize göre daha da mühim olanı bizzat Montecuccoli şu sözleriyle ifade etmektedir:

*“Biz, Saray'daki Yeniçerilerden feyz alarak bir savaş akademisi kurduk. Kurduğumuz bu akademi içerisindeki askerleri öksüzler, yetimler, dilenciler ve misafirhanelerde beslenen fakirler arasından seçtik ve onları eğitime tabi tuttuk. Bu yapı büyük bir değerdedir öyle ki Hıristiyan dinî açısından da kutsaldır.”*²⁵⁷

Montecuccoli'nin, kurmuş olduğu savaş akademisinde Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Yeniçerileri rol model aldığını ifade eden ve devşirme sistemine paralel bir sistemle tam itaat sağlayabilecek kapasitede ve şartlardaki insanların askere alınarak talime

²⁵⁵ “Biz birkaç bölgede olmak üzere bir savaş akademisi kurduk.” bkz. *Mémoires*, s.202.

²⁵⁶ *Ecolés Militairés*'de yetişen bir asker teori bilgilerinin yanı sıra meydanlarda savaş ve tecrübe bilgisine de sahip olmalıydı. Öyle ki *Ecolés Militairés* askerleri deve kokusuna bile aşina olmalıdır. Çünkü Türkler seferlerinde sıklıkla deve kullandıklarından askerlerin korkmadan bu kokuya alışmaları dahi gereklidir. Ayrıntılar için bkz. *Mémoires*, s.225-226.

²⁵⁷ “On devrait en chaque Province établir une Académie de guerre, a l'imitation des Janissaires de Serrail ...” devamı bkz. *Mémoires*, s.202.

tutulduğunu kaydetmesi oldukça mühimdir. Çünkü bu ifade XVII. yüzyıl Osmanlı askeri sisteminin Avrupa kıtasında önemli imparatorluklardan biri konumundaki Habsburgların Sarayı'nda çok yakından incelenerek taklit edildiğini gösterir. Bu ifade yabancı bir askerî stratejistin, bahsedilen *askeri devrimin* XVII. yüzyıldaki öncüsü olan Montecuccoli'nin Osmanlı ordu yapısına ve anlayışına duyduğu hayranlığın boyutunu da gösterir. Şurası çok açıktır ki Osmanlı İmparatorluğu'nun XVII. yüzyılda askerî teknoloji bakımından kendisine yeterli ve Avrupa'daki askerî gelişmelerin bilincinde olup olmadığının tartışıldığı günümüzde, Viyana özelinde Avrupa ilgili yüzyılda Osmanlı askeri sistemini çok yakından takip etmiş ve kurulan bir harp akademisi için kendisine örnek almıştır. Bu üzerinde durulması gereken bir noktadır. Çünkü Osmanlı askeri teşkilâtının bir bütün olarak düşünülerek XVII. yüzyılda geri yahut ileri düzeyde olduğu kanılarına varmak görüldüğü üzere yanıltıcı olabilir. *İnsan Unsuru (Des Hommes)* başlığı altında Osmanlıların askerî teşkilâtını atlılar ve yayalar olarak iki kısımda inceleyerek Yeniçerilerin ordunun temelini oluşturduğunu ve sefer organizasyonunda gün be gün neler yaptıklarını bizzat kaydeden Montecuccoli bu bölümü kendi imparatorluk ordusu için örnek almıştır. Ayrıca Montecuccoli'nin Osmanlı askerî teşkilâtına hem bir bütün olarak hem de bu teşkilâtı birimlere ayırarak incelemeyi tercih etmiş olmasını burada yinelemek gerekir. Bütün olarak Osmanlı ordusunu sayıca üstünlüğünden askerlerinin beslenmelerine zihinlerinde kazıdıkları inançtan zaferlerine ve mağlubiyetlerine kadar betimlerken Türk ordusunda bir komutan nasıldır, bir atlı asker atının üstünde hangi askerî malzemeleri taşır, yardımcı birlikler ne derece önemlidir, ordu içerisinde askerler nelerle uğraşır gibi *insan unsuru* hakkında da gözlemlerde bulunur. Bunun yanı sıra ileride bahsedilecek olan *topçuluk hakkında* Osmanlılar nasıldır, mekanik olarak toplarının fiziksel özellikleri nelerdir ve barut miktarları hangi ölçülerdedir gibi özelden de pek çok konuyu işlemiştir. Dolayısıyla Osmanlıların askerî gücünü salt topçuluk veyahut silah sanayisi bakımından düşünmemek gerekir.

Elbette bu noktada *Ecolés Militairés* için neden İsveçli Gustavus Adolphus'un ordusunun yerine Osmanlı İmparatorluğu'nun yeniçerilerinin temel alındığı sorusu akla gelmektedir. Zira Montecuccoli Adolphus'un ordusuyla 1660'larda Macaristan'daki

Türklerin ordusundan daha önce karşılaşmıştır. Stettin'deki hapis günlerinde İsveç'in ordusunu yakından inceleme fırsatı bulan ve daimî birliklerin önemini açık bir şekilde ilk burada hisseden Montecuccoli'nin böyle bir ordunun yerine Yeniçerileri örnek aldığı söylemesi gerçekten de ilginçtir. *Ecolés Militairés*'ın uyguladığı sistemin Yeniçeri gusûlüne benzetilerek kurulması, XVII. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun karadaki askerî gücünden gerek ordu birliklerinin sayıları gerekse sistem bakımından çekinildiğini göstermektedir. Daha doğru bir ifadeyle Osmanlı İmparatorluğu'nun askerî yapısı, yakın düşmanı Viyana Sarayı tarafından çok ciddîye alınmış ve bu örnekle kendi ordu sistemlerini yeniden düzenlemişlerdir. *Mémoires* ve *Le Opere di Montecuccoli I-II* adlı çalışmalar bu kanıları destekler niteliktedir. Çünkü Montecuccoli'nin *buoni ordinamentis*inde askerler tıpkı Türk ordusunda gördüğü gibi atik ve hızlı manevra kabiliyetlerinin yanı sıra zihinlerinde bir dava ile korkusuz olmalıydılar.²⁵⁸ Korkusuzluk generalin askerlerinde görmek istediği en önemli özellikti. Zira “*Türklerin ordusunun yanılmaya ihtiyaçları vardı.*”²⁵⁹ Ve ancak korkusuzluk Türklerin ordusuna karşı dayanma gücü verebilirdi.

²⁵⁸ Burada Platon'un *Devlet*'inden de bir alıntı Montecuccoli'nin olmasını istediği askerlerin karakterlerini yansıtmaları bakımından kayda değerdir: “*Yüne işleyen boya gibi kanunlar da savaşçıların içlerine işlesin. Tabiatları ve gördükleri eğitimin iyiliği dolayısıyla neden korkup neden korkmayacakları üzerinde sarsılmaz bir inançları olsun ve renkleri, bütün sulardan ve sabunlardan daha saldırgan olan acı, korku, hırs gibi hallerde uçup gitmesin.*” bkz. *Devlet*, s. 108.

²⁵⁹ *Mémoires*, s. 235.

3.2.3. Topçuluk Hakkında (De L'Artillerie)

Montecuccoli bu bölümde Türk ordusunda gördüğü topları inceleyerek Hıristiyan ordusunda bulunan topların özelliklerinin nasıl olması gerektiğini açıklamaktadır. Ona göre Türk ordusunda miktar olarak çok sayıda ve büyük kalibrelerde toplar mevcuttur. İstanbul'da (Pera ve çevresinde) arsenelleri yani top ocakları bulunan Türklerin ilaveten Temeşvar, Ösek, Belgrad, Buda, Bagnaluca'da²⁶⁰ da arsenelleri bulunur.²⁶¹ Bu top ocaklarını beslemek amacıyla Asya'da (Anadolu) bulunan maden ocaklarından sürekli olarak barut tedarik edilir. Bazı durumlarda ise Türk ordusu İngiltere, Hollanda, Fransa ve İsveç'ten de barut satın alır.²⁶²

Montecuccoli, 1664 yılında Belgrad'a gelen Türklerin asıl amaçları olan Viyana kuşatması için 12 tane top döktüklerini belirtir. Kendi toplarıyla kıyasladığında Türk ordusunda bulunan topların kalibrelerinin²⁶³ 48'lik, 100'lük ve 120'lik olduğunu söyleyen Montecuccoli burada önemli bir noktanın altını çizmektedir:

“Gerçekten de ifade etmek gerekir ki bu muazzam toplar büyük bir etkiye ve vurucu bir güce sahiplerdir. Ancak hiç şüphe yok ki bunları idare etmek ve yürütmek oldukça zordur. Bu topları taşıyabilmek için çok sayıda

²⁶⁰ Bagnaluca günümüzde Bosna Hersek sınırları içerisinde Sarajevo'dan yaklaşık 200 km uzaklıkta ülkenin en büyük ikinci kentidir.

²⁶¹ *Mémoires*, s. 240.

²⁶² Gerçekten de Osmanlı İmparatorluğu'ndaki baruthanelere bakıldığında İstanbul'da Atmeydanı, Kâğıthane, Şehremini, Azadlu Baruthâneleri ve Baruthâne-i Amire; İstanbul dışında Temeşvar, Ösek, Belgrad, Buda dışında Gelibolu, Selânik, Bağdat, Mısır, Bor, İzmir ve Halep şehirleri de bulunmaktadır. Osmanlı İmparatorluğu görüldüğü üzere pek çok kentten barut ihtiyacını karşılamaya çalışmıştır. Bu konuda bir takım çalışmalara bakılabilir (Örneğin, İbrahim Sezgin, “Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Baruthâneler ve Barut İmalatı”, *Türkler Ansiklopedisi*, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, c. 10, s. 145-150.) Fakat yazar burada kaynak belirtmeksizin ilk barut ithâlâtına 1688 yılında rastlandığını söylemektedir. Ancak yukarıda ifade ettiğimiz üzere Montecuccoli'nin 1680'de hayatını kaybettiğini ve dolayısıyla çok öncesinde bu bilgileri kaleme aldığını göz önüne alırsak bu tarihin doğru bir tarih olamayacağı açıktır.

²⁶³ Bu ölçüler rakamsal bir değişikliklerle *Le Opere*'de şöyledir:

“Bizim sahip olduğumuz toplar 6'lık, 12'lik, 24'lük ve 48'lik librelere sahipken Türkler 60'lık, 80'lik ve daha fazla librelilik toplara sahiptirler.”

(bkz. s.210.). 1704 tarihli kullanmış olduğumuz Fransızca *Mémoires*'da bu rakamlar yukarıda alıntıladığımız üzere verilmiştir.

mühimmata ihtiyaç vardır. Türklerin işte bundan dolayı hareket kabiliyetleri güç olabilmekteydi."²⁶⁴

Toplarının kalibrelerinin büyüklüğünden hareket kabiliyetlerinin kısıtlandığını gözlemleyen Montecuccoli ardından hemen kendi ordusundaki mevcut koşullara bakar. Ortaya Türklerin toplarının sayı bakımından üstün olmalarına karşın yüksek kalibrenin dezavantaj sağladığı ve imparatorluk ordusunun sayı bakımından modernize edilmesi gerektiği çıkmaktadır. Montecuccoli'nin deyiimiyle "*Türklerin topçu birliklerindeki sayı avantajlarına ulaşmamız elzemdir*"²⁶⁵. Buradan hareketle kendi topçu birliklerinin şu özelliklerde olması gerektiğini de kaydeder:

*"Yaklaşık 100 parçadan oluşan 3 kalibrelik top, 6 kalibrelik 6 Fauconneaux (yaklaşık 25 kg ağırlığında ve 1 metre uzunluğunda küçük top), 12 kalibrelik 6 çeyrek top, 24 kalibrelik 4 yarım top, 100 kalibrelik 2 mortier (havan topu). Bir kuşatma sırasında ya da olağanüstü bir durumda şu topların da eklenmesi gerekir: 4 çeyrek top, 6 yarım top ve 4 humbara."*²⁶⁶

Böylelikle eksikliklerinin bilincinde olan Montecuccoli çözüm yolunun modernize edilmiş bir ordu ve yukarıdaki özelliklerden mürekkep bir top gücüyle olabileceğini kaydetmiştir. Ona göre büyük sayıda topçu birliğine sahip olmak ordunun gücü, savunması ve elbette düşmanı dengelemek için gereklidir. Bu toplar yürüyüş halinde, kamp sırasında ve savaş sırasında hayati önem taşır. Kamp durumunda bir çizgi halinde savunma hattı oluşturarak kamp meydanını koruma altına alır. İşte bu savunma hattı savaş sırasında akın yapmaya kalkan düşmanı engelleyecektir.²⁶⁷

Topların kalibrelerinin yukarıda belirtildiği ölçülerde olmasıyla ordu reformunun bir koşulu daha incelendiğine göre Montecuccoli artık ihtiyaç duyulan ve Türklerin de bu konularda önemli ölçüde avantajları olduğu gözlemediği diğer hususlara geçebilirdi.

²⁶⁴ *Mémoires*, s. 240-241.

²⁶⁵ *Mémoires*, s. 241.

²⁶⁶ *Mémoires*, s. 241.

²⁶⁷ *Mémoires*, s. 242.

3.2.4. *Yiyecek Ambarları ve Savaş Mühimmatı Hakkında (Du Bagage & Des Munitions De Guerre)*²⁶⁸

Ordu dediğimiz birlik pek çok şeye ihtiyaç duyar. Bunlar hem yaşamları hem de savaşmaları için temeldir. Bu temel ihtiyaçlardan en önemlisi Montecuccoli'ye göre besindir. Çünkü “*savaşın başarısı aslında buna bağlıdır.*”²⁶⁹. Montecuccoli bu yargısını geçmişten örneklerle desteklemektedir:

“...Buna güzel bir örneği 1537 yılında yaşanan bir hadiseyi verebiliriz. Corvin tarafından oluşturulan ve 6,000 piyade eri, 8,000 atlı birlikten mürekkep olan güzel bir ordu çok az sayıdaki Türk ordusuna karşı mücadele etmiş ancak gıda eksikliğinden dolayı savaşmadan mağlup olmuştur. 1600 yılındaki örnekte Türkler tarafından Kanije kuşatmasında gıda eksikliğinin vermiş olduğu olumsuz durumu görebiliyoruz. Beslenemeyen askerler çalışmamış ve savaş kaybedilmişti. Gıda eksikliğinin meydana getirdiği durumlar disiplinsizlik, hastalıklar, ihanet ve kaosa yol açar.”²⁷⁰

Tarihten verdiği bilgilere bakıldığında, Montecuccoli'nin üzerinde durduğumuz gözlem ve değerlendirmelerinin önemi burada açıktır. General, geçmişte ve içinde bulunduğu zaman diliminde bir orduyu (ki bu çoğunlukla Osmanlı ordusudur) incelerken tüm yönleriyle hatta o orduda bulunan bir askermiş gibi ele aldığı için bu gözlemler kıymetlidir. Besin mevzusunun kritiğini de yine geçmişte nasıldı? Türklerde nasıl? ve imparatorluk ordusunda nasıl olmalıdır metoduyla tüm ayrıntılar çerçevesinde düşünmüştür. Burada Montecuccoli'nin askerlerinin besin ihtiyacını *ordunun değeri generalin değeri ile anlaşılır* prensibi çerçevesinde ele aldığını ifade etmek yerinde olacaktır. Savaş denilen olayın iki karşı gücün dengesi olduğu düşüncesinden hareketle burada da elbette temel kıyas Türklerdir. Türklerin ordu sayılarındaki aşırılığın

²⁶⁸ Montecuccoli Türklerde gözlemlendiği ve onların sahip olduğu en büyük avantajlarından olduğunu sıklıkla belirttiği bu iki konuyu *Mémoires*'ında ayrı alt başlıklar hâlinde ele almıştır. Fakat biz burada *Le Opere di Raimondo Montecuccoli*'deki 1661 tarihine kaydettiği notlarını da göz önünde bulundurduğumuzda tek bir başlık altında incelemenin konu bütünlüğü sağlayacağı kanısındayız.

²⁶⁹ *Mémoires*, s. 249.

²⁷⁰ *Mémoires*, s. 249.

Montecuccoli'yi her zaman etkilediğini daha önceden belirtmiştik. İşte Türklerin ordusundaki bu sayıca fazlalık Montecuccoli'nin merceğinde gıda konusunda da kendini göstermektedir. Türklerin aşırı derecede yiyecek ve askerî malzemeye sahip olduğunu söyleyen Montecuccoli notlarında şunları söylemektedir:

“Türkler sefere çıktığı zaman padişahların ve büyük devlet görevlilerinin de bu seferde yer aldıklarını biliyoruz. Dolayısıyla onların hususî malzemeleri de yanlarındadır. Bunun yanısıra yeniçerilerin de malzemeleri, yani depoları vardır. Her 10 yeniçeri için 1 at düşer. Onların kıyafetleri ve malzemeleri bunlarla taşınır. Çadır konusuna geldiğimizde Türk ordusu içerisinde tek bir evin olmadığını görürüz. Bu çadırlar atları korumak için de kurulur, su ve yiyecekler için de bu çadırlar hizmet görürler. 5 veya 6 odadan mürekkep sipahiler çok sayıda at veya deve satın alırlar. Bunun amacı sahip oldukları ürünleri taşımaktır. Tatarların her biri ise 4 veya 5 ata sahiptir. Sonuç olarak Türkler at, deve ve sığır bakımından sayısal olarak zengindirler.”²⁷¹

Türklerin besin konusundaki zenginliklerinin ardından General Montecuccoli besin sıkıntısına geri dönerek bizzat 1661'de Macaristan seferinde yaşadığı tecrübelerinden bahseder:

“... vakit ise Ağustos'un ilk ayları olduğu için çok az insan tüketebilecek bir şeyler bulabiliyordu. Sorulması gereken soru çok sayıda insan ne yapacaktı? Çözüm açıldı. Comorra (Komarom) civarına gerekli olan ekmekleri yığmak için uzun aylar çalışıldı. Bu ekmekleri yapabilmek amacıyla ırmak civarlarına değirmenler inşa edildi ve hemen yanlarına ise seksen tane fırın yapıldı...

... işte bu vaziyetler, zor durumlar, yorgunluklar, yağmurun aşırı etkisi, operasyonun zamanında işlemesini etkisiz kılacaktır ki Türkler her durumda etkili bir şekilde hareket etmektedirler...

... 30 Ağustos (1661) tarihine geldiğimizde ordu birliklerinde huzursuzluğun kapladığı ruhsal bir rahatsızlık vardı. Hastalıklar çoğalmıştı. Her ne kadar

²⁷¹ Mémoires, s. 253-254.

daha önce ifade etmiş olduğum gibi değirmenler yapılmış, ekmek yapılması için fırınlar kurulmuş, tahıl ambarlarıyla hareket edilmiş ve ordunun ihtiyacı olan her şey düşünülmüş olsa bile yetersizlikler hâlâ egemendi. Açlık ve ateşli hastalıklar arasında kalınmıştı. Temiz su bulmakta zorlanıyorduk...

...orduyu besleyecek olan gerekli olan şeylerin eksikliği de daima hissediliyordu. Türklerin sesi çok daha kesin bir şekilde hissediliyorken biz daha ilerilere doğru Türklerin hemen karşısında önlemler almalıydık."²⁷²

Montecuccoli *İnsan Unsuru (Des Hommes)* ve *Topçuluk (De L'Artillerie)* hakkında vermiş olduğu detaylı bilgilerin ardından alt başlıklar hâlinde Türklerin *Savaş Mühimmatları* 'ndan ve kullandıkları *Ağız*'dan (dillerinden) (*Des Munitions De Guerre & De Bouche*), *Askerî Malzemeler*'den (*Du Bagage*) ve *Para*'dan (*De l'Argent*) bahsetmektedir. Bu bölümler Montecuccoli'nin *Commentarii Bellici* adlı Latince eserinden çevrilen *Tercüme-i Fenn-i Harb* nüshası ile benzerlik taşıdığından tekrarından kaçınılacaktır fakat Montecuccoli'nin özellikle *Para (De L'Argent)* hakkındaki yorumlarını kısaca vermek yerinde olacaktır çünkü Montecuccoli bu gözlemlerinden de bir sonuca varacaktır:

"Türkler büyük bir hazineye sahiptir. Kostantinopolis ve Kahire'nin tüccarları, vergi verenler, gümrükler, dış gelirler bunların hepsi hazinelerini besleyen unsurlardır. İmparatorluk hizmetinde bulunanların kasaları sürekli olarak doludur. Öyle ki 1664 yılında Buda'da ölen Ali Paşa padişaha 1,000,000 dan daha fazla bırakmıştı. Sultan sefere gittiği zaman kişisel olarak onun hazinesi de beraberinde götürülür. Vezir orduya kumanda ettiği zaman da herhangi birisinin elinde olduğuna bakılmaksızın bölgelerin gelirleri bizzat kendisi tarafından toplanır. Askerler söz konusu olduğu zaman, onlara sürekli olarak para ödenir. Bunun yanısıra yeni bir sultan tahta geçtiği zaman da askere para ödenir. Tımarlı sipahiler gelirlerini aldıkları gibi olağanüstü durumlarda da kendilerine ihsanlarda bulunulur. Ali Paşa, Varadin kuşatmasında 50,000 den fazla ecus değerindeki miktarı

²⁷² "Della Guerra Col Turco In Ungheria", s. 395, 397-398.

*askerlerine bağışlamıştı. 1663 yılında da Neuhässel önünde Grand Vezir askerlere ikramiye yani mükafat ödemesinde bulunmuştu. Bu para verme durumu insanların orduya olan muhabbetini de artıran önemli bir husustu.*²⁷³

Bu bilgilerin ardından Montecuccoli gerekçelerini sayarak kendilerinin de askerî bir hazineye ihtiyaç duyduklarının altını çizer.

²⁷³ *Mémoires*, s. 256-257.

4. BÖLÜM

TERCÜME-İ FENN-İ HARB

“Sanâdîd-i küffârdan işbu Fenn-i Harb nüshâsının müellifi olan Raymondoş Monte Kokoli nâm sindîd düvel-i nasârâ beyninde imperyum ta’biriyle şöhret-şîâr olan saltanat ricâlinden olub sinîn-i sâlifede üçüncü Ferdinandoş ve ba’de evvelki Leopoldoş nâm Nemçe çâsârlarının hükümetleri zamanında Nemçe ve İsveç kavmleri beyninde mütemâdî harb ve kîtâl esnâlarında ve ba’de Nemçelünün Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye ile vukû’ bulan perhâş ve savaş anlarında kâh askerden kafîle-i müteferrikanın serhayli ve kâh kâtibe-i askerinin sipahsaları ve kâh baş vekil nâmıyla (...) ve nâzım-i umûr-i çâsâriyye olub hayli şân ve şöhret tahsîl eylemiş idi.

...İsveçlü ile Nemçelünün hilâlinde İsveç’e esir düşüp İştettîn (Stettin) nâm beldede iki sene mahbus ve bu inzivâ eyyâmında Fenn-i Harbin metn-i metîni olmak üzere Leopoldoş çâsâr nâmına bir nice usûl ve ekânimi hâvî ve etvâr-ı esâlib-i harbiyye-i câmi’ bir risâle bedîa cem’ ve te’lif edip halâsından sonra çâsâr-ı merkûma takdîm ve bir dâşte kalmış idi.”²⁷⁴

Tercüme-i Fenn-i Harb’i kaleme alan kişi²⁷⁵, Raimondo Montecuccoli’nin bir önceki bölümde ele aldığımız *Mémoires*’ını, Otuz Yıl Savaşları sırasında İsveç’in Stettin

²⁷⁴ Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi, *Tercüme-i Fenn-i Harb*, no: 2770, cilt: 1, s. 2, 4. *Tercüme-i Fenn-i Harb*’in ana metni olan *Commentarii Bellici*’nin orijinal el yazması nüshasının bir kopyası Venedik Correr Müzesi’nde bulunmaktadır: Museo Correr_Archivio Morosini=Grimani_232. Bu çalışmada Türklere karşı yapılan savaşın tüm orijinal belgeleri bulunabilir ve aynı zamanda orijinal renkli çizimlere de ulaşmak mümkündür. Metnin tahlilinden önce *Tercüme-i Fenn-i Harb* nüshasından oluşturduğumuz içindekiler kısmına bakmak faydalı olacaktır bkz. Ekler, *Tercüme-i Fenn-i Harb* Metni İçindekiler Tablosu. Ayrıca Millî Kütüphane Nadir Eserler bölümünde *Commentarii Bellici* adlı eserin Fransızca üç cilt hâlindeki nüshası için bkz. NE/958 A3. Genel olarak inceleme fırsatını bulduğumuz bu Fransızca eserin kenarına iliştirilen Osmanlıca şu ifadeyi burada zikretmek yerindedir:

“Nemçelü askeri Montecuccoli nâm ceneralin bulunduğu muharebede eylediği sanayi-i harbiyyesindedir.”

²⁷⁵ Metni çeviren kişinin İbrahim Müteferrika olabileceği yönünde bazı iddialar mevcuttur fakat bu bilgi kesin değildir. Nitekim metin baştan sona incelendiğinde, metnin hiçbir yerinde tercüme eden kişi hakkında net bir bilgi bulunmamaktadır. Ayrıca *Tercüme-i Fenn-i Harb* nüshasının ilk sayfa görüntüsü için bkz. Ekler, Ek-5.

kentinde esir tutulduğu dönemde İtalyanca olarak kaleme aldığı²⁷⁶ ve metin ve şerhi olmak üzere iki nüsha hâlinde Kutsal Roma Alman İmparatoru I. Leopold'a takdim ettiğini eserin girişinde bu şekilde bildirmiştir. *Mémoires*'ın Leopold tarafından “çâsârlara lâyük bir kütüphanede mahfuz edilmesi” ve ölümü üzerine oğlu I. Joseph'in kısa süren tahtının ardından yerine geçen kardeşi VI. Carl kral nasb olunduğu zaman Montecuccoli'nin İtalyanca yazılmış olan eserini kütüphaneden çıkartarak “*lisân-ı Lâtinde mâhir-ül-elfâz ve istilahât-ı harbiyye ile âşinâ ve mu'temed-i aleyh bir râhibe lisân-ı Latine tercüme ettirtip tarih-i milâd-ı Hazret-i İsa'nın bin yedi yüz on sekiz senesinde Beç şehrinde basma ettirdi (1718). Mütercim-i hakîr kitâb-ı merkûme zafer-yâb oldukda mücerred Ehl-i İslâm'a imdâd ve iânet kasdıyla ibâret-i kitâb-ı Latinden Türkîye tebdil ve tercüme ve suver ve eşkâli resm ve tasvîr...*” olunmuştu.²⁷⁷ Görüldüğü üzere *Tercüme-i Fenn-i Harb* eserin İtalyanca aslından değil VI. Carl'ın bir Cizvit rahibine tercüme ettirdiği Latince aslından mürekkeptir.²⁷⁸

Öncelikle belirtmelidir ki *Tercüme-i Fenn-i Harb* sadece Montecuccoli'nin bahsetmiş olduğumuz eserin bir çevirisi değildir. *Lisân-ı Türkî*'ye yapılan bu çeviride elbette Montecuccoli'nin *Mémoires*'ı ağırlıktadır fakat *Mémoires*'ın tümü yerine bazı bölümleri çevrilmiş olup bunun yanında dönemin ünlü hendese ve kale mimarlarının, stratejist ve harp sanatında meşhur olmuş bazı kişilerin eserlerinin de önemli görülen kısımları çevrilmiş ve çizimleri de aynı surette tasvir olunmuştur. Örneğin Sicilya adasının Panorma kentinde bir okulda ulûm-i riyâziyye ve fûnûn-i hendesiyye müderrisi olan Gaşparaşkot nâmında bir rahibin hendese kavâidleri üzerine *Korşoş Mâtemâtikoş* başlığıyla yirmi sekiz bâbdan oluşan bir kitabın da harp sanatları ve mimarisi üzerine olan bölümleri çevrilmiş ve birinci zeyl olarak *Tercüme-i Fenn- Harb*'in birinci cildine eklenmiştir. Bundan başka Fransız mimarı Allain Mânesyon'nun (Alain Manesson

²⁷⁶ *Memoire del Principe di Raimondo Montecuccoli*, Cologny, 1704.

²⁷⁷ *Tercüme-i Fenn-i Harb*, cilt: 1, s. 4.

²⁷⁸ *Memoire Del Principe di Raimondo Montecuccoli*'nin Latince şekli *Commentarii Bellici Raymundi Sacrum Romanum Imperium Principis Montecuccoli* olup R. P. Michaelis Bonbardi adlı bir Cizvit Rahibinin tercümesiyle 1718 tarihinde Viyana'da basılmıştır. Ayrıca bkz. Ekmeleddin İhsanoğlu, *Osmanlı Bilim Mirası: Mirasın Oluşumu, Gelişimi ve Meseleleri*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2017, cilt: 1, s. 89, 161.

Malet)²⁷⁹ Fransız Kralına takdim ettiği harp sanatına dair üç ciltlik kitabının bazı mahalleri de bu tercümeyle eklenmiş ve birinci cilde ikinci zeyl ve ikinci cilde mukaddime kılınmıştır. Bundan başka ismi meçhul becerikli bir mimarın harp mimarisine dair olan mecellesinin dahi bazı kısımları tercüme olup şekil ve çizimler de tasvir olunarak birinci kitaba üçüncü zeyl olarak eklenmiştir. İlâveten Fransızların hendese ciltlerinden bir takım çizimler de tasvir olunmuş ve bu çizimlerin açıklamaları tercüme edilerek birinci cilde hem dördüncü zeyl ile son verilmiş hem de ikinci cildin hatimesinde bunlara yer verilmiştir.

²⁷⁹ Fransız kartograf ve mimar olan Alain Manesson Mallet (1630-1706) XIV. Louis Fransasının ordusunda bir askerdir. *Tercüme-i Fenn-i Harb*'in müterciminin bahsetmiş olduğu üç ciltlik kitabı ise *Les Travaux De Mars Ou l'Art De La Guerre (Talim Çalışmaları veya Savaş Sanatı)* adlı eseridir. Bu çalışması 1684-1685 tarihinde D. Thierry tarafından Paris'te basılmış olup akabinde Amsterdam ve Frankfurt kentlerinde de pek çok kez basılmıştır.

Ehl-i İslâma yardımcı olması maksadıyla tercüme edilen bu iki ciltlik eser temelde üç bahisten oluşmaktadır. Bahs-i evvelde harp sanatının temel esaslarına çok kısaca değinilmiştir. Bahs-i sâinde ve bize göre en mühim olan bölümde Diyâr-ı Engürüs'te uzun süren Osmanlı-Nemçe askerlerinin savaş ve perhâşlarına dair Montecuccoli'nin *Mémoires*'ındaki makaleleri aynen yer almıştır. Bahs-i sâliste ise *Mémoires*'dan 1661 seferi başlangıcından yıl yıl 1664'e kadar giden sürecin vekâyilerine yer verilmiştir ki bu bölüm St. Gotthard Savaşı'nı anlattığımız kısım ile aynı olduğundan burada tekrarlanmayacaktır. Fakat bu noktada mütercim-i hakîrin neden üçüncü bölümün bilhassa tercüme ettiğini açıklaması kayda değerdir:

“Bahs-i Sâlisde mukaddemât-ı merkûmeden bi'l-vücûb istinbât ve istidlâl ile devlet-i kâhire-i Osmâniyye ile muâdât ve mukavemeye ve cenk ve cidâl ve müsâdemeye tasaddî iden devletler basîret birle hazm ve ihtiyât idüb ne şeylerden hazır ve tehâşî itmek gerek ve ne vechle tedârik görmek gerek ve galebeye zafer ne suretlerde melhuz ve mutasavver ve emr-i hatîr-i harbin tahtında ne güne mahzurât ve ne rütbe-i mehâlik ve muhâtarât muzmerr ve mestûr idüğü tahrîr ve tebeyyün ve tefhîm birle mâ-hüvel-merâma netice virdik.”²⁸⁰

Tercüme-i Fenn-i Harb'in üçüncü bölümünün Lisân-ı Türkî'ye çevrilme sebeplerini bu şekilde izah eden *mütercimi-i hakîr* metinde ulûm-ı riyaziyye inşâlarından hendese âdâbına kadar pek çok metotla *Fenn-i Harb*'in genel prensiplerini ve maksatlarını bir kıyas hâlinde cem ve derc eylediğini de vurgulamıştır.

Nüshalarına Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Eserler Bölümü, Milli Kütüphane ve Kayseri Raşit Efendi Yazma Eserler Kütüphanesi'nden ulaşılmış olduğumuz²⁸¹ *Tercüme-i Fenn-i Harb* fiziksel olarak bakıldığında hem okunaklı hem de anlaşılabilirliği yüksek bir metindir. Metne muhteva olarak bakıldığında ve *Mémoires*'ın ilgili bölümleri ile

²⁸⁰ *Tercüme-i Fenn-i Harb*, cilt: 1, s. 4-5.

²⁸¹ Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi, no: 2770; Raşit Efendi Yazma Eserler Kütüphanesi no: 1220-2 ve Millî Kütüphane no: 06 MIL YZ B/25/1-2.

kıyaslandığında *Tercüme-i Fenn-i Harb*'in birebir tercüme olduğu söylenebilir. Buradan kast ettiğimiz tercüme eden kişinin yorum yahut düşüncelerinden ziyade Montecuccoli'nin yazdıklarının çevrilip nadir yerlerde mütercimın birkaç notu hariç ilave yorumların genel olarak yer almamasıdır. Fakat burada ilk dört sayfayı hariç tutmak gerekir. Zira bu sayfalarda tercüme eden kişi Montecuccoli'nin eserini ne vakit ve ne suretle kaleme aldığından ve düvel-i Nâsâra beyninde nasıl şan ve şöhrat sahibi olduğundan ve dolayısıyla eserinin de ne derece mühim olduğundan bahsettikten sonra yukarıda saymış olduğumuz bölümlerin içeriklerine dair bilgiler vermiştir.

Tercüme Fenn-i Harb nüshasının genelinde önemli görülmesi gereken bir husus fenn-i harb marifetinin bir orduya ve devlete nasıl faydalar sağlayabileceğinin, bu sanattan yoksun olunduğu takdirde sonuçların vahim olabileceğinin detaylarla açıklanmasıdır. Öyle ki nüshanın tamamına yayılmış olmakla birlikte harp sanatına dair ayrı bir “fasl”ın bulunması bu açıdan oldukça mühimdir. Buna göre fûnûn-i harbiyyeyi öğrenme ve öğretme askeriyenin en önemli unsurundandır. Zira fenn-i harbden bîhaber olan askerin ordusuna vereceği zarar yararlarından daha ziyadedir. Dolayısıyla savaş sanatı konusunda bir yeteneği ve becerisi olmayan bir asker gürûhundan havf ve endişe duymak düşmana duyulan korkudan daha fazla olmalıdır. Ancak fenn-i harb konusunda bilgisi olan tecrübeli askerler düşmana karşı nasıl metanet içerisinde olunacağını ve emre nasıl kayıtsız şartsız itaat edileceğini bildiklerinden bu askerler pâyeye ile mükâfatlandırılmalıdırlar.²⁸² Dolayısıyla Fenn-i Harb denilen ilim şart-ı azîmdir. Aksi takdirde “*usûl ve erkân-ı harbden ve etvâr-ı ceng ve vegâdan bî-haber ve câhil güruh nâdâne asker ... ecnâs-ı eşhâsdan tecemmu itmiş hevâm tatsız tutsuz bir dernekdir.*”²⁸³ Buradan hareketle Fenn-i Harbin temel argümanı olan ve nüshalarında “eslihâ, âlât ve edevât” olarak geçen cebehâneye burada ayrıca değinmek gerekir. XVII. yüzyıl savaş aletlerini görmek ve fenn-i harp usûlüne göre nasıl kullanıldıklarını anlamak üzere Montecuccoli'nin Venedik Corer Müzesi Kütüphanesi'nden almış olduğumuz çizimlerinden de faydalanmak yerinde olacaktır.

²⁸² *Tercüme-i Fenn-i Harb*, s. 22.

²⁸³ *Tercüme-i Fenn-i Harb*, s. 12.

4.1. *Fasl-I Der-Ahvâl-i Ecnâs ve Envâi Esliha ve Âlet ve Edevât-ı Harbiyye*²⁸⁴

4.1.1. Şekil-i Cebehâne: Eşkâl-i Envâ-i Âlât-ı Harbiyye.

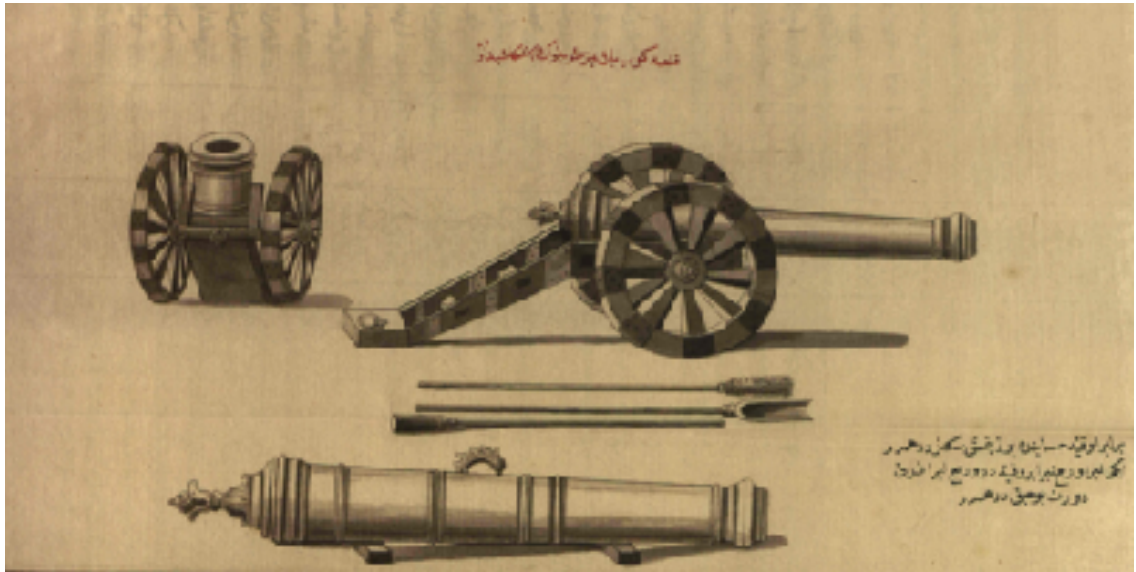
XVII. yüzyılda harp aletleri çeşitlerinin ihtiyaçları karşılamakta bol olduğu ve hem taarruzda hem de taharrüs ve tehaffuzda ağır ve hafif ve sebük-hafif olmak üzere pek çok türde silah ve aletin zuhur ettiği belirtilmiştir. Bunlardan *mızrak* kuru ağaçtan yapılmalı ve uzunluğu on beş veya on altı adım, yalmanları uzun ve keskin olmalıdır. Savaş zamanında mızraklı piyadeler aralarına kalkanlıların da karışmasıyla düşmana hamle yapmalıdır. *Fişengciyânın* yani *Fenn-i Ateşbâzinin* ahvâline bakıldığında onların da harp ve darbe karşı teçhizâtli olmaları gereklidir. Bu gruptan elleriyle, sapanlarıyla ve zenberek kızaklarıyla düşman çadırlarına, hendek ve metrislerine, cephâne ve

²⁸⁴ Bu başlık *Tercüme-i Fenn-i Harb* nüshasından aynen alınmıştır bkz. s. 10. Ayrıca *Tercüme-i Fenn-i Harb* metni için oluşturmuş olduğum içindekiler tablosu için bkz. Ekler, Ek-6.

mühimmatlarının olduğu mahallere bir takım sanatlarla atışlar yağdırmaları ve düşmanı daima baskı altında tutmaları beklenir.²⁸⁵

Montecuccoli ağız otlarının (falya barutu) yağmurlar neticesinde rutubetlenmelerine veya rüzgar sebebiyle dökülmemelerine veyahut da kaza ile tutuşma ihtimallerine karşı çakmak veya fitille ateşlenen bir harp sanatıyla birkaç sağlam tüfek dahi icat etmiştir ki bunların faydasını da gece baskınlarında ve çetecilerin çapul vakitlerinde zahir olduklarını imtihan etmiştir.

Muhasara toplarının durumlarına dair de bir takım bilgiler mevcuttur. Evvela *balyemez* top ki 48 libre demir gülle atar. 18 adım boyunda ve 2 kantar hacindedir. 2 libre ve 4 libre 1 vukiye'dir ve 1 kantar 100 libredir. İkinci olarak muhasarada atılacak balyemez top ki 24 libre gülle atar. Boyu 20 adım ve hacmi 43 kantardır. Üçüncü olarak rûbâ'î olarak geçen top ki 12 libre gülle atar, boyu 34 adım olup hacmi 77 kantardır. Beşinci topa *kalkü* derler 6 libre gülle atar, boyu 27 adım ve hacmi ise 21 kantardır.

4.1.2. Kalekob Balyemez Topların Eşkâlidir: Bir libra vukkiye hesabında 178 dirhemdir. İki libra ve rubu libra bir vukkiyedir. Ve rubu libra kırk dört buçuk dirhemdir.

Büyük toplardan *Grandüfer* tabir olunan top ki boyu kısa olup 12 libreden 48 libreye kadar taş gülle atar. *Grandüfer* bayağı gülleler ve humbara dâneleri ile atılır ki bunlar

²⁸⁵ *Tercüme-i Fenn-i Harb*, s. 11-12.

düştükleri yerde paralanıp ve pâreleri etrafa saçılıp azîm yerleri hedm ve harâb ederler.²⁸⁶

4.1.3. Grândüfer ta'bir olunur topların eşkâlidir.

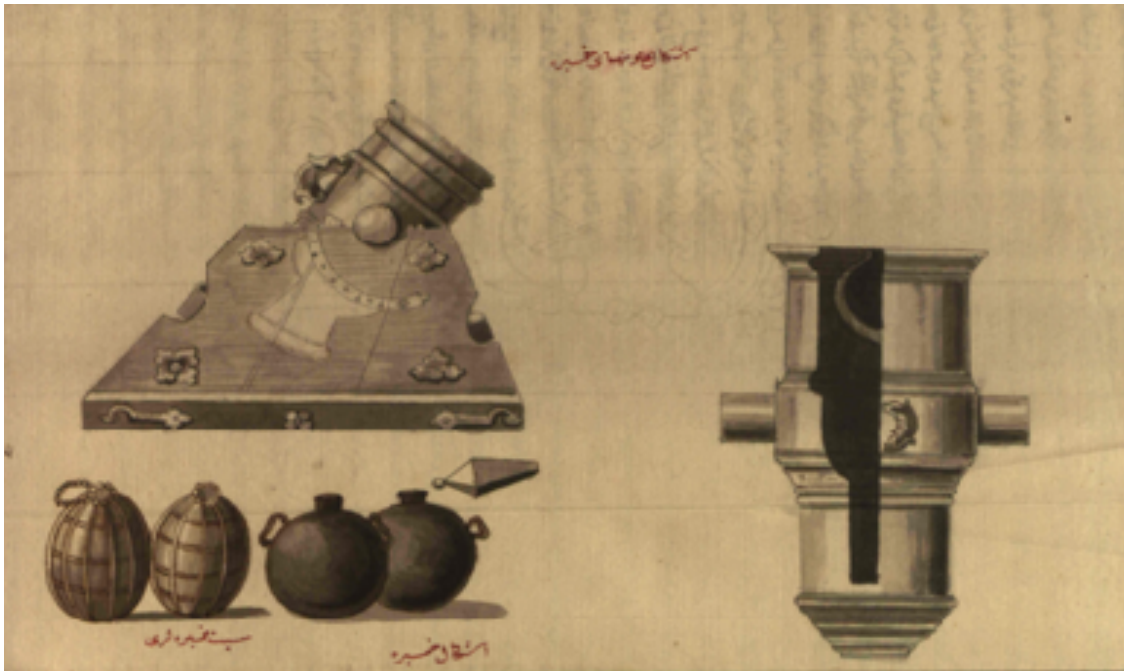
Organa ise boyu ve hacmi birbirine müsavi olmakla birlikte gülleleri ve saçmaları ölçülerine uygun topları iki tekerlekli araba üzerinde yan yana dizip ve birbirine dayandırılarak bağlanıp bu yolla imâl ve bir ağız otuyla fitillenerek ateşlenir.

Topları ateşleyen barutun durumuna bakıldığında öncelikle topların güllerinin tartıldığından ve ardından bu ağırlıkla aynı ölçüde topa aslah barut konulması gerektiğinden bahsedilmektedir. Bu ağırlık bazı durumlarda değişebilir. Örneğin eğer bir kale duvarı dövülecekse topa güllenin ağırlığının 3 katı kadar barut konması gerekir. Alay toplarının maddeleri hafif ve sebükbâr olmalarıyla imâlleri ve kullanımları daha kolaydır. Bunların barutları ise alışlageldiği gibi dânelерinin yarısı miktarıdır. Eğer toplar ile humbara dâneleri atılmak istenirse barut miktarının yarısı verilir. Zira humbara dânelерinin ağırlığı taş ağırlığıyla aynı orandadır. Taş ise demirin yarısı miktarı

²⁸⁶ *Tercüme-i Fenn-i Harb*, s. 25.

ağırlığındadır. Mesela muhasara toplarından vasat hacimli bir topa mutad üzere 12 tartı barut verilmiştir. Ve bu miktar güllesinin ağırlığının yarısıdır. Bu surette 4 libre barut yeterli gelmektedir. Montecuccoli, Osmanlı İmparatorluğu'nun döktüğü oldukça yıkıcı güçleri olmalarına karşın fazla ağır ve ordunun hareket kabiliyetini kısıtlamaları sebebiyle büyük kalibrelerdeki topları eleştirmiş ve fenn-i harb usûlüne göre topların sahip olması gereken ölçüleri bu şekilde kaydetmiştir.

Havanhâ-yı humbara 400 ve 600 libre taş atar büyük havanlar ile iri toplara siper olan çitlere, metrislere, zahîre anbârlarına, barut mahzenlerine, tabyalara ve sair düşmanın mübaşir olduğu umûr-i mühimesi iptal olunacak mahallere atılırlar. Düşman cânibinden bağlara, saklı kalmış yollara, hane ve çadırlara, top arabalarına ve mühimmatlara, odunu ve ağacı çok evlere, sazdan ve samandan ibaret damlara humbaraların içine ateşte kızdırılmış güllelere çam sakızı, reçine, zift ve katran bulaştırılarak konulur ve bunların havanların parçalanmasıyla düşman üzerine yapışkan atışlar yağdırırlar.²⁸⁷

4.1.4. Eşkâl-i Havânâ-yı Humbara.

²⁸⁷ *Tercüme-i Fenn-i Harb*, s. 25.

Pîlukâştara tabir olunan âlât-ı harbiyyeden bu savaş aleti demir kapıları ve zincirleri ve demir parmaklıkları kırmak için imâl olunur.

4.1.5. Pîlukâştora humbaraları

Fitilin ahvâline bakıldığında ise dokuz parmak fitilin bir saatte yandığını ve yirmi dört saat için 20 fitilin verilmesi gerektiği anlatılmıştır.

Fünûn-i Harbiyye'nin eslihâ, âlet ve edevâtlarının ardından piyâdegân ve süvâriyân gürûhlarının kuşandığı silahlara ve zırhlara bakıldığında bunlardan ilk sınıfına dair Montecuccoli'nin iftihar zımında şu sözleri kaydedilmiştir:

“Biz evvelâ Cermânyâda ... mezkûr bayağı tüfenklerden bir mikdâr ağırca ve lâkin zâtında kuvî ve metîn ve ziyâde menzile — müceddeden bir kaç pek tüfeng icâd ve anları alaylarda yemîn ü yesâr muhâfızlarına tahsis eyledik. Piyadeler gürûhu vakt-i iktizâda günde 200 milden dahi ziyâde mesafe seyr iderler.”²⁸⁸

²⁸⁸ *Tercüme-i Fenn-i Harb*, s. 11.

Süvâriyân bölüğüne bakıldığında ise bu gürûhun demirden göğüslük, arkalık ve harp sırasında boyna ve kulağa herhangi bir kılıç zararı gelmemesi için demirden bir başlık ve yine demirden yapılan ve kolda demire bağlanmış olan bir zincir giyerler.

Âlât ve edevât-ı harbiyyeden bazı mühimmatların tanımlamalarından sonra bu kısmın sonuna, mütercimim Montecuccoli'nin eserinden aldığı ve karşılıklarını dönemin Osmanlı askeriyesindeki adlarıyla kaydettiği²⁸⁹ rütbe ve unvanların şu şekilde bir tablosunu oluşturmak mümkündür:

Mâreşkâl	Baş Ceneral ve Serdâr ve Serasker ve Sipahsâlâran demek olur. Komisâr-ı Kebîr, mayestra.
Perfektoş Pelinâtem	Ser umûm-i Piyâdegân maa Topciyân.
Pirumâr Mâreşkâl	Halife-i Mâreşkâl
Vekilyârum Perfektoş	Serkarâvelciyân ve müretteb-i Alayhâ-yı Leşker, Serkonakciyân kâşif-i askergâh ve tarh-ı menâzil.
Oditor	Kazasker
Edivetân	Ser-çâvuşân
Kudâtor Entevene	Emîn-i Cebehâne
Korâtor Tormentâriye	Emîn-i Umûr-i Tophâne
Korânor Kuvvarodum	Emîn-i Araba
Sekretâr	Re'is-i Kâtibân-ı Esrâr
Perufuş	Ser-asesân
Kirorgoş	Ser-cerrahân
Fârmârçta	Ser-attârân-ı Edviye
Tribunuş/Kolonel	Binbaşı

²⁸⁹ *Tercüme-i Fenn-i Harb*, s. 8.

Peruteribunuş	Kethüdâ-yı Bölük
Kovejinör	Kadı-yı Bölük
Mâyestr Kororum	Ser-arabaciyân-ı Bölük

4.2. Ordu Bölüklerinin Harekâtları Hakkında²⁹⁰

Bir ordu sefere çıkmadan önce yapılması gereken ilk şey meşverettir. Etraflıca düşünmek ve danışarak karar vermek gerekir. Çünkü doğabilecek her türlü kaza ve bela zıt düşmek ve acele karar vermekten ileri gelir ve bunların zuhur etmemesi için meşveret ve mülâhaza olunmak gerekir. Ardından meşverette alınan kararlar düşmandan gizli tutulmalıdır fakat düşman casusları aracılığıyla bu gize vâkıf olursa, tebdil ile bu casuslar belirlenmeli ve esir tutulmalıdır. Ordu içerisinde yolunu şaşırılmış serkeşt askerler, hâinler ve düşman ile gizli iş birliği içerisinde bulunanlara asla itimat olunmayıp gerekli cezaları verilip ordudan derhal def edilmelidirler. Bu kişilerin bertaraflarından sonra esrara vâkıf olan düşman harp hileleri ile yanıltılmalı, kuvvet miktarı eğer düşmandan ziyade ise aşikâr edilmeli ve düşman cânipleri sürekli sıkıntı verilerek yoklanmalıdır. Bu hususta sürat ve çabukluk elzemdir. Düşmanı sarp geçitlerden, çetin geçişleri olan dağların arasından düşmanı gâfil avlamak ve yıldırım gibi atlılarla ansızın basmak zaferin en önemli yollarından biridir.

Ordu alaylarının yürüyüşleri konusunda dikkat edilmesi gereken bazı noktalar vardır ki bunların başında tertip ve nizam dahilinde sıralanmak gelir. Bazı bölükler ortada bazı bölükler sağ ve sol cenahlar da kimileri öncü olarak alayların önünde bulunurlar. Bu şekilde cenge hazır yürünmelidir. Konaklama zamanı geldiğinde ise konulacak yerin belirlenmesi meşveret ve mülâhaza edilerek belirlenmeli, düşman pusularına karşı daima teyakkuzda olunmalıdır. Yürüyüş yolları bazen dar, bozuk ve tehlikeler arz edebilir yahut inişli çıkışlı tepelik amik göllerin bulunduğu bataklık sahalarından oluşabilir. Böyle durumlarda doğru bir yol aranmalıdır. Keşif bu noktada elzemdir. Asker grupları, toplar ve cephaneye ve diğer ağırlıkların ölçüleri göz önünde bulundurularak ona göre alay tertip olunmalıdır. Örneğin yolun durumu kaç piyade ve kaç süvarinin yan yana yürüyebilmesini sağlar, bu rakamlar önceden belirlenip bir düzen kurulmalıdır. Bu yürüyüşü yüksek kesimlerde ordunun top ve cephanesine nezaret eden askerden muhafızlar aynı hizada ordu ile yürürler. Ordudan önde giden karavel bölükleri bölgeyi denetleyip ormanları, koruları ve zapt olunacak mahalleri

²⁹⁰ Bu bölüm Montecuccoli'nin eserinin şu kısmından çevrilmiştir bkz. "Chapitre IV: De L'Action", *Mémoires*, s. 285-287.

tutarlar. Ordunun yürüyüşünde belirlenen mahallere memur olan bu askerler asla yerlerinden ayrılmayıp diğer bölüklerin arasına karışmamalıdır. Ağır toplar ve onlara dair alet ve mühimmatlar ve askerlerin ağırlıkları da düzenlenip son alayda atlı askerlerin nisfinca tertip olunmaları gerekir.

Eğer ordu taburu yaz mevsiminde yerinden göçüp yürüyüşe başlayacaksa bu sabah vaktinde yapılmalıdır. Gözün görebileceği her şey teşhis edilip bu surette karakollar, gözcüler, düşman cânibinden havadis getirecek olan mütecessisler ve çeteciler tayin olunmalıdır. Çadırlar vaktiyle kurulmalı, yük ve binek hayvanları otlanmalı, oduncu ve otlakçı sahifesi malzemelerini tedarik edebilecek vakte haiz olmalıdırlar. Ordu güz mevsiminde hareket edecekse menziller kısa tutulmalı ve ateşlere bilhassa önem verilmelidir. Gecedan ziyade gündüz baskınlar yapılmalı, alayın arasına adamlar konup geriden gelenlere yol göstermelidir. Öncü askerlere yakalanmış olan kişiler asker arasına karıştırılmamalı yolun ayrı bir tarafında tutulmalıdırlar.

Hareket zamanı geldiği vakit keşfedilen yollar geçitlerden, derelerden, çukur yerlerden ve başka çetin yollardan geçmek icab ederse geceden yola koyulmak gerekir. Yürüyüş sırasında zurna, trompet gibi çalgılar çalınmayıp gece vakti askerlerin yönlerini kaybetmemeleri için ikaz mânâsında bir işaret sesi çıkarılabilir. Yollarda asla ateş yakılmayıp fitiller gizlenip çakmaklı tüfekler götürülmelidir. Önde atlılar yol başlarını zabt ederlerken varılması hedeflenen semte bir başka yoldan hareket edilip düşmandan gizlice varılmalı ve maksud olan kalenin kapıları tutulmalıdır. Asker gerektiği kadar bilgiye sahip olmalı, düşmanın pususuna hücum edileceği, düşman karargâhının basılacağı veyahut da bir mahale imdâd üzere gidileceği vakit önden giden tahkik taifesi tüm yolların ve esrarların malumatını almış olması gerekir.

Ordunun hareketi ve geçilecek yolların fiziksel vaziyetleri, kışın ve yazın çıkılacak seferlerin önemli bilgilerinin ardından cenk türlerinden ve tahkim ettirilmiş yapılardan bahsedilmektedir. Bu başlıklardan Montecuccoli'nin savaş sanatında kale yapılarını tahkim ettirip modernize etmesi ve çağının ilerisinde savaş teknolojisini savunmada ileri düzeye taşımasında oldukça mühim olan bir başlığı ayrıca değerlendirmek yerinde olacaktır.

4.3. *Fenn-i Harb Üzere Kalelere Yapılacak Hücüm ve İstilâlar Hakkında*²⁹¹

Tercüme-i Fenn-i Harb’de harp ve darpte hud’aları olarak geçen savaş hileleri bir kale veya husûna yapılacak kuşatmada öncelikli maddeyi oluşturmaktadır. Evvela muhasarası hedeflenen şehir veya kale ahalisinin kandırılması gerekir. Bunun için ordu birliklerinden bir bölük atlı sanki tüm ordu başka bir bölgeye yönelecekmiş gibi kalenin tersi yönünde bir semte gönderilir. Böylelikle kale içindeki birliklerin gaflet anları kollanır ve kalenin teslimi istenir.

İkinci olarak “*hilesiz bir biçimde cenk ile kale alınmak murad olunursa ovada çok sayıda asker düşmandan ziyade olmalıdır.*”²⁹² Ordunun gerisinde ise iki veya üç tabur asker bulundurmaya şarttır. Ordudan bir takım asker düşmana karşı yönelip onu işgale teşebbüs etmelidir ve tüm ordu hasmıyla cenk ederken geride kalan tabur da top, tüfek ve cephaneye ile uğraşmalıdır.

Üçüncü olarak askerler kötü hava şartları, nehirlerin taşması, bataklıkların oluşması ve temiz su kaynaklarının bozulması gibi olaylar karşısında telef olmaktan himaye edilmeli ve tedbir alınmalıdır.

Dördüncü olarak “imdadcı” birliklerle yardımlaşmak için iki grup arasındaki bağı kuran kara, deniz veya nehirler ele geçirilerek düşman cânibinden yapılacak kesitler engellenmiş olmalıdır. Fakat kuşatılan kalenin çevresine de iki kat metris kazılmalıdır ki taşradan kale halkına yardım mümkün olmamalıdır.

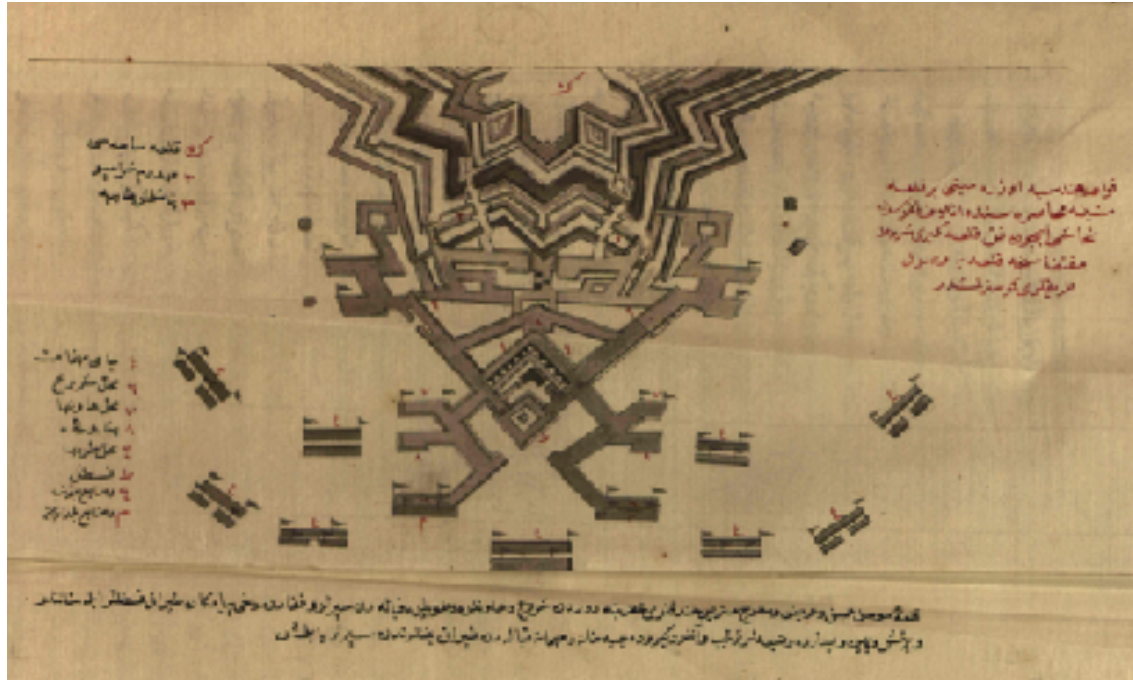
Beşinci olarak fethedilmesi amaçlanan kalenin zemini, burçları ve duvarları ve tüm müstahkem cepheleriyle civar bölgelerin tasvir olunduğu coğrafya haritaları elde bulundurulmalıdır. Kaleye varılan kavşak bir noktada metris ve hendekler kazılmalı eğer bu durum gündüz mümkün olmazsa geceleyin tüfek menziline hariç bir bölgede kazılmaya başlanmalıdır.

Kaleye yaklaşmak için öncelikli iş “sahra kasteli” tabir olunan topraktan yüksek, geniş, derin, sağlam ve dayanıklı bir müstahkem metris yapılmalıdır. Bu tür bir metrisin yani topraktan yapılmış olan bir yapının girişi düşmanın gözünden gizli olması için oldukça

²⁹¹ Bu bölüm *Mémoires*’ın ikinci cildinin “De La Guerre Offensive” (Saldırı Savaşı Hakkında) başlıklı üçüncü bölümün dördüncü makalesinden alınmıştır.

²⁹² *Tercüme-i Fenn-i Harb*, s. 49.

amik ve derin olmalıdır. Ve hendeğin topraktan dolma duvarı tahtalarla iki kat doldurulmalıdır. Ve kaleye erişmek için bu tür bir metrisin boyu yani sağ ve sol kısmı sağlam ve dayanıklı yapılmalıdır. *Tercüme-i Fenn-i Harb*'de tasvir olunan şu şekil ile hendese kanunlarına mebnî bir kale ve kaleye ulaşma yollarını göstermesi bakımından önemlidir:

“... itlaf-ı nüfusdan tehâşi için fenn-i kale kübrâ şurut muktezâsınca kaleye vusûl tarîkleri gösterilmiştir.”²⁹³

Kaleye ulaşmak mümkün olduğu vakit metris hendeğinin derinliği birkaç adım fazla bırakılmalıdır. Bu esnada işçiler korunmalı ve işlerin devamı takviye ile desteklenmelidir. Topları ve topların siperlerini ileri yürütmede acele edilmesi gerekir. Kale arkasına tez varmak için metrisler ile ilerledikçe toplar da ileri yürütülmelidir. Kaleye varmak söz konusu olduğunda cenk tutuklularından da kurtulunmalı ve yaptıkları işler iptal olunmalıdır.

Tüm bu işlemlerin ardından düşmana yapılacak hamle ve yürüyüşün ahvaline bakılırsa ilk olarak şiddetli ve süratli olması göze çarpar. Lağım patlatıldığı anda acele ve hızlı olmak gerekir. Yürüyüş sırasında yorulanlar takviye edilmelidir. Düşman sığınıkları top

²⁹³ *Tercüme-i Fenn-i Harb*, s. 49.

atışları ile yıkılmalı, lağımcılar yükseğe çıkarılmalı ve ilerlemeye devam edilmelidir. Asker bölüklerine gelmesi muhtemel olan saldırı cepheleri sık sık yoklanmalı, kat kat çubuklardan örülmüş derinliği toprakla sağlamlaştırılmış, üstü toprak ve tahtalar ile örtülmüş siperler kullanılmalıdır. Böylelikle lağımcılar korunaklı olup işlerine hızla devam edebilirler. Kale bu yolla fetih olunduğunda derhal tahrip edilmiş yıkık yerler tamir olunur, metrisler, hendekler ve çukurluklar düzleştirilir, kale mühimmatı kaydedilir ve ganimetler mübariz olur.²⁹⁴

Kalenin alınmasından sonra incelenen konu “*kale ve husûnun muhafaza tarîkleri*”dir: “*Fenn-i muhasara fenni muhafazanın benzeridir ve rehber ve rehnümâsıdır.*”²⁹⁵ Kaleyi muhafazanın ilk şartı fesat ve hıyanet içerisinde olanların âşikâr edilip mal ve mülkleri başkalarına verilmeli ve bu gurûhun diğer askerlerin içerisinde karışmalarından sakınılmalıdır. Dört tarafa dîdebanlar gönderilmelidir. İkinci olarak tutsaklar da bir tarafa ayrılmalı, sık sık ahvallerine bakılmalı ve zindan kapılarına istihkâm verilmelidir. Muhafazalarına özen gösterilmeli, başlarında tecrübeli ve güvenilir kişiler bulundurulmalıdır. Üçüncü olarak bu grubun aksine devamlı bir sadakat anlayışına sahip olan askerler el üstünde tutulmalı, açgözlü olanlardan henüz bir görev verilmeden evvel sakınılmalıdır. Son olarak ise isyan her orduda mevcut olabilecek bir durum olduğundan, herhangi bir ayaklanma olması hâlinde verilecek cezalar askerlere apaçık gösterilmeli ve gözleri korkutulmalıdır.

²⁹⁴ “Ahvâl-i Hamle ve Hücûm”, *Tercüme-i Fenn-i Harb*, cilt: 1, s. 53.

²⁹⁵ “Tarîk-i Muhafaza-i Husûn”, *Tercüme-i Fenn-i Harb*, s. 53.

4.4. Âlî Osmân Askeriyle Nemçe Askeri Beyninde Diyâr-ı Engürüsde Tedâvül Eden Harp ve Kıtâl Hakkında²⁹⁶

Raimondo Montecuccoli'nin *Mémoires*'ında da sık sık vurgulamış olduğu üzere bir devletin gücü öncelikle savaş ve barış zamanlarında her zaman hazır bulunan sürekli askerler ile doğru orantılıdır çünkü: “*Evvela bir devlet ki hazarda ve seferde yani eyyâm-ı kıtâl ve zamân-ı sulh ve salahda mevcud askerinin buluna. Ol devlet müdâm (...) bahâ olub dostlar ve düşmanları andanda bir vaktde itibardan sâkit olmaz...*”²⁹⁷ Böyle bir itibar sürekli bir ordudan kazanılacaksa bu ordunun askerlerinin ulûfeli olması da artı bir değerdir: “*(...) esâmiyelü ve ulûfelü müstedam asker hemişe zinde ve ölmez askerdir. Her anda hâzır ve alesta ve asker dinmeye şâyestedir.*”²⁹⁸

Gerek *Tercüme-i Fenn-i Harb* nüshasında gerekse *Mémoires*'da gördüğümüz ortak düşünce Montecuccoli'nin Osmanlı Devleti'nin askerî yapısına, asker sayısındaki aşırılığa ve her daim hazır bulunan ordusuna duyduğu hayranlıktır. Bu sebeple Montecuccoli *Ecolés Militairés*'ı Osmanlı Yeniçerilerinden feyz alarak kurduğunu ifade etmişti.²⁹⁹ Diyâr-ı Üngürüs'te yapılan savaş hakkında bölümünde ise birebir savaş meydanında Osmanlı Devleti'nin askeri bünyesini inceleyerek Nemçe askeri vaziyeti ile karşılaştırmış ve tarafların noksan ve ziyade oldukları konuları ele almıştır.

Bu konulardan topçuluk hakkında evvelki bölümlerde de bahsedildiği üzere Osmanlı Devleti'nin yıkıcı ve tahrip edici kuvveti yüksek olan fakat sefer sırasında taşınması ağır olan büyük kalibrelerdeki toplarını eleştirmiş ve kendi ordusunda bulunması gereken topları ve kalibre değerlerini vermiştir.

²⁹⁶ Bu başlık Montecuccoli'nin *Mémoires*'ında *De la Guerre Contre le Turc on Hongrie (Macaristan'da Türklere Karşı Savaş Hakkında)* başlığı altında incelediği konulardan yola çıkılarak *Tercüme-i Fenn-i Harb* nüshasında kullanılmış ve metnin bahs-i sânisini oluşturmuştur bkz. *Tercüme-i Fenn-i Harb*, s. 69.

²⁹⁷ *Tercüme-i Fenn-i Harb*, s. 71.

²⁹⁸ *Tercüme-i Fenn-i Harb*, s. 71.

²⁹⁹ “*Biz, Saray'daki Yeniçerilerden feyz alarak bir savaş akademisi kurduk. Kurduğumuz bu akademi içerisindeki askerleri öksüzler, yetimler, dilenciler ve misafirhanelerde beslenen fakirler arasından seçtik ve onları eğitime tabi tuttuk. Bu yapı büyük bir değerdedir öyle ki Hıristiyan dinî açısından da kutsaldır.*” Bkz. *Mémoires*, s. 202.

Mémoires'ın incelendiği bölümde Tercüme-i Fenn-i Harb ile aynı olduğundan bazı bölümlerin bu kısımda ele alınacağı belirtilmişti. Bu konulardan “Asker-i Osmâniyye’ye Göre Zamana Nisbet Temhîd-i Umûr-ı Seferiyyeden Bahs İder”³⁰⁰ başlıklı makalede Osmanlı askerlerinin sefere geç çıktıkları, kışlaya tez vardıkları ve beraberlerinde hesaba gelmez ağırlıkları, atları ve gıda depolarını da getirdikleri anlatılır. Osmanlılar sefere genellikle çayırarda otlar yetişmedikçe “...*bu gûne kesîr ’ül-efrâd atlu azîmrâh-ı sefer olamaz*”dı.³⁰¹ Mayıs ayının ilk yarısı gibi sefere çıkan ordu sonbahar bitimine yakın da seferden geri döner. Burada bir handikapın ifade edilmesi gerekir ki bu husus *Mémoires*'da ayrıntılarıyla³⁰² işlenmiştir. Osmanlı askeri ve onların atları tıpkı Araplarda olduğu gibi doğunun iklim yapısına alışkındırlar. Atları bu açıdan oldukça hassastır ve soğuk mevsimden ıstırap çekerler. Hatta Montecuccoli'ye göre soğuktan tamamen yok olma ihtimalleri dahi vardır.³⁰³ İşte bu durumdan dolayı kış ayını sakın geçirmek Türkler için en akıllı korunma yöntemlerinden birisidir.

Böyle bir ordu karşısında Montecuccoli'nin Türklere karşı kendi ordularının avantajlı olduğu noktaları sıralaması tabiidir. Buna göre Montecuccoli'nin ordusu öncelikle kış mevsiminde de savaşıma hazırlıklı olmalıdır. Kış mevsiminin sebep olabileceği sıkıntılı durumlar savaş sırasında giderilebilir. Bu açıdan coğrafyada üstünlük elde etmek gereklidir ki düşmandan önce savaşın meydana geleceği mekâna varmak şarttır. Montecuccoli'nin ordusunun bir başka özelliği savaşa hızla girmesi ve savaşın süresini uzatmasıdır. Bu nokta önemlidir çünkü Türklerin ordu yapılarını incelediği bölümlerde Montecuccoli Türklerin çok büyük ve kısa süreli savaşıma alışkın olduklarını ve açık meydanlarda vuruşma yoluna girdiklerinin altını çizer. Çünkü çok büyük sayıda orduyla sefere çıkmak düşmanın üzerine savaşmak için gidildiğini gösterir. Meydan muharebelerinin düşmana korku ve terör yaydığı kendilerine ise şan ve şeref getirdiği

³⁰⁰ Bu makale *Tercüme-i Fenn-i Harb*'in bahs-i sânisinin üçüncü bâbını oluşturan “Tertîb ve Ta'dîd ve Tehiyye ve Temhîd-i Keyfiyyetleri Beyânındadır” bölümünün bir makalesidir bkz cilt: 1, s. 97. Ayrıca *Mémoires*'ın şu maddesini oluşturur bkz. “De La Disposition Parrapport Au Teme”, s. 264.

³⁰¹ *Tercüme-i Fenn-i Harb*, s. 97.

³⁰² *Mémoires*, s. 264-266.

³⁰³ *Mémoires*, s. 264.

fikirleri de düşünülürse Türklerin sürekli savaşma arzuları anlaşılabilir. Dolayısıyla Türklere karşı Montecuccoli'nin ordusunun ikinci avantajı uzun süren savaşlardır.

Tercüme-i Fenn-i Harb'de bu mevzuya dair mütercimim şu notlarına bakmak gereklidir:

“Evvela Osmanlı askeri yetişüb ordu orduya karşı gelmezden ve iki asker beyninde kurbiyyet hâsıl olmazdan evvel Osmanlunun bir kalesi muhasara olunmak imkânı ve geleceği yolları tahrib itmek veya bir emr-i azîme mübâşeret itmek fırsatları derkârdır. Saniyen Bir Nemçe menâfi zımnında fasl-ı şitâ mürûrundan evvel Çâsâr askerinin seferlere azimet ve hareketi hayyiz imkândadır.”³⁰⁴

“Mütercim-i hakîr” bu notlarının ardından Osmanlı askerinin hafî olmamasını şu tenbihleriyle kaydeder:

“Çâsâr askerine göre sahraya erkence çıkmak ve şitâyaya geçce girmek imkânı fırsat-ı azîmeden ta'dâd olunmak gerekdir.”³⁰⁵

Bu bölümde incelenecek bir başka konu da “*Mekâne-i Nazar İle Temhîd-i Umûr-i Seferiyye Beyânındadır*” başlıklı kısmıdır.³⁰⁶ Önceki bölümlerde bahsedildiği üzere Montecuccoli Macaristan'da Türklere karşı yapılacak bir seferde en öncelikli konuların başında mekâna ve coğrafyaya hükmetmek olduğunu vurgulamıştır. Mekân söz konusu olduğunda ise Tuna nehri hayâtî önem arz edip çasar ordusunun Montecuccoli'ye göre en büyük avantajlarından birisidir:

“Savaş yapmak konusunda bizim en büyük avantajımız mekandır. Çünkü üzerinde upuzun bir Tuna Nehri vardır.”³⁰⁷

diyên Montecuccoli Tuna'nın iletişim açısından çok iyi bir hat olduğunu, her türlü malzemeyi taşıyacak sayka ve gemilerin geçişleri açısından da kolaylıklar sağladığını belirtir. Ayrıca imparatorluğun yardımcı birlikleri olağanüstü bir durumda Tuna nehri sayesinde orduya çok rahatlıkla ulaşabilir. Bu sebeple Tuna'nın elde tutulması gerekir. Tercüme-i Fenn-i Harb'de bu başlık altında Tuna'nın önemi şu şekilde kaydedilmiştir:

³⁰⁴ Tercüme-i Fenn-i Harb, s. 98.

³⁰⁵ Tercüme-i Fenn-i Harb, s. 97-98.

³⁰⁶ Tercüme-i Fenn-i Harb, s. 98.

³⁰⁷ Mémoires, s. 269.

“Çasar askerine göre Âlî-Osmâna karşı seferler için enseb olan mahall ve mekân Tuna nehridir. Evvela toplar ve zevad ve zehâir ve mühimmat-ı harbiyye mecrâ-i nehr ile nakl oluna. Ve öteden beri kaide-i külliye-i harbiyye enhâr-ı azîm elde bulunmakdır. Ve nehr-i Tuna elde bulunmadıkça Çâsârın memâlik-i mevrûsası târac ve talan olur.”³⁰⁸

Bundan dolayı Montecuccoli Tuna gibi sağlam bir iletişim kanalının önemine binaen, nasıl ki insan beynindeki iletişim hatları sinirler vasıtasıyla bütün vücuda yayılırsa ve bu hatlardan herhangi birinde bir tıkanıklık olduğunda hareketler ve beyin durarak ölüyorsa işte böyle bir yıkımın olmaması için savaşta da Tuna'nın elde tutulması gerektiğini tekrar vurgular.

³⁰⁸ *Tercüme-i Fenn-i Harb*, s. 99.

**1663-1664 SEFER GÜZERGÂHINDA ST. GOTTHARD ARAZI
KEŞFİ**

Budin Kalesi, Budapeşte, Macaristan.³⁰⁹

“İşbu 1073 senesi Zilhiccesinin 15. Günü (21 Temmuz 1663) Budin Kalesi altından 100,000 İslâm ordusu ile Uyvar gazasına gittimizi bildirir.”³¹⁰

³⁰⁹ Bu bölümde yer alan tüm fotoğraflar bu çalışma dolayısıyla gerçekleştirilen Macaristan-Slovakya-Avusturya güzergâhından St. Gotthard-Mogersdorf sınırına gerçekleştirilen seyahat sırasında tarafımızdan çekilmiştir.

³¹⁰ Evliya Çelebi, *Seyahatname*, haz. Seyit Ali Kahraman, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2010, 6/1, c.1, s. 345.

Budin Kalesi çıkış kapılardan Beç Kapısı.

Budin Kalesi'nden Tuna Nehri-Peşte ve kale içinden Balıkçılar Tabyası.

Budin Kalesi'nde Macar Millî Galeri'de bulunan Stephan Dorffmaister (1729-1797) tarafından çizilmiş St. Gotthard Savaşı'na dair bir tablo.

Buda'dan Uyvar'a giderken Tuna üzerinden geçilen köprü ve Tuna'dan Estergon Kalesi.

Estergon Kalesi.

“...gezintimizin 5. Günü Sadrazam Köprülüzâde Ahmed Paşa derya gibi askerle Üstürgon Kalesi altına gelip çadır kurunca Üstürgon Kalesi’nden, Tepedelen, Baruthane ve Ciğerdelen kalelerinden o kadar top şenlikleri ettiler ki yer, gök ve felek kubbesi... bir saat kadar siyah barutun dumanı mavi buluttan gitmedi. Bir saatten sonra Üstürgon Kalesi kara duman içinden beyaz nur gibi belli olup tüm burçları ve beden dişleri alemler, sancak, bayrak ve filandırılar ile süslenmiş göründü.”³¹¹

³¹¹ Seyahatname, 6/I, s. 351.

Estergon Kalesi'nden Tuna'nın karşı yakası, bugünkü Slovakya toprakları.
*"Hemen o an Sadrazam durmayıp Tuna nehri kenarına gelip tüm askerleriyle Tuna'dan gemiler ile karşı tarafa, Uyvar toprağına geçirip karşı tarafta gemiler üzerine köprü yapmaya başladılar... bir gecede on adet gemi sadrazam tarafından ve yedi gemi karşı tarafta yapıldı. Gece gündüz köprünün tamam olması için gayret gösterildi."*³¹² *"...Türkler Ağustos'un ilk günlerinde Strigonia (Estergon) bölgesine varmışladı. Forgac ve emri altındaki birlikler ise henüz ordu için gerekli olan köprüyü inşa etmemişlerdi."*³¹³

³¹² Seyahatname, s. 374.

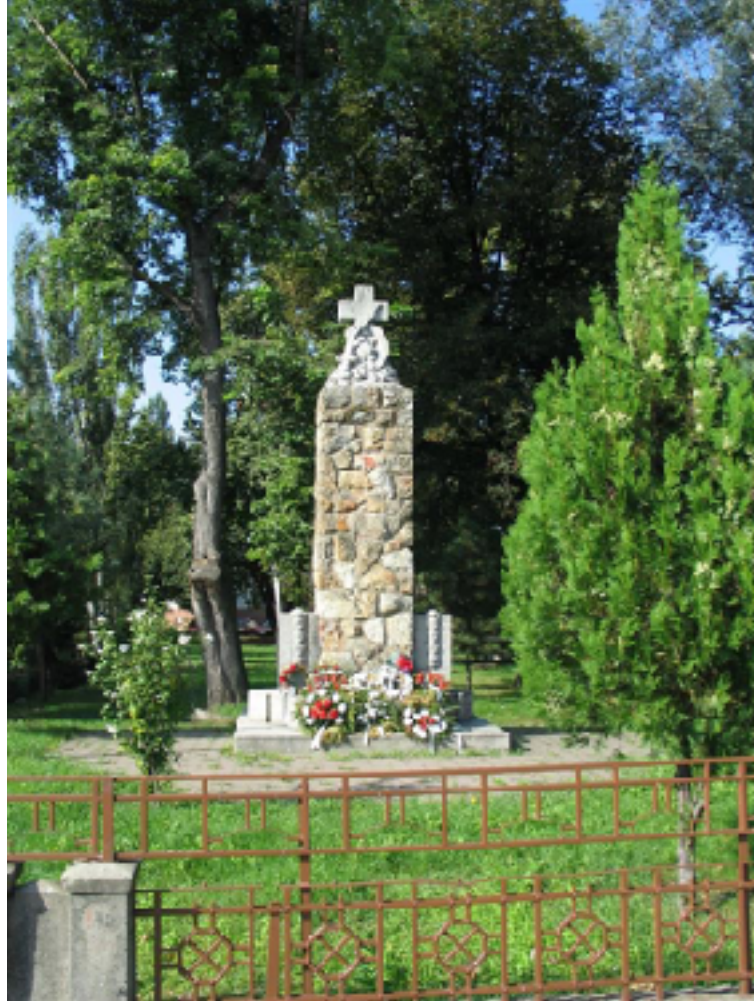
³¹³ Montecuccoli, "Della Guerra Col Turco In Ungheria", s. 413.

Uyvar bugünkü adıyla Nové Zámky kent merkezinden bir görünüm. Uyvar Kalesi'ne dair herhangi bir kalıntı bulunmamaktadır.

“Türklerin amacı üç kale üzerine yönelecekti: Györ(Yanık), Comorra(Komarom) ve Neuhasel(Uyvar) ...Büyük Vezir bu yıl itibariyle (1663) Uyvar 'ı alma niyetindeydi.”³¹⁴

³¹⁴ Montecuccoli, a.g.e., s. 411, 414.

Osmanlı hâkimiyetinden ayrılmaları anısına Uyvar kent merkezinde yapılan anıt.

Uyvar'dan yaklaşık 40 dakikada ulaştığımız kuzey noktası: Nitra Kalesi.

Nitra'dan çıkıp yaklaşık 1,5 saat sonrasında gördüğümüz mekan: Nadir görülen kale kalıntılarıyla Komarom.

Osmanlıların Yanıkkale olarak adlandırdıkları Györ kent merkezi.

Soldan gelen küçük nehir Raab Nehri olup sağda Tuna Nehri ile kuzey noktada birleştiği yerdir.

Verimli Macar düzlüklerinden sırasıyla Szekesfehervar, Veszprem, Band, Szemenye hattını takiben 1664 savaşı sonrasında yapılan antlaşmaya adını veren yer: Vasvár ve kent merkezinde bulunan müzesi.

Ve nihayetinde ulaştığımız Raab nehri kıyısında küçük bir kent: Szentgotthard (St. Gotthard).

“St. Gotthard civarına 24 Temmuz’da yöneldik, bu esnada Körmend ve Vasvar civarlarındaydık.”³¹⁵

³¹⁵ Montecuccoli, a.g.e., s. 438.

Türlere karşı kazanılan St. Gotthard zaferi anısına yapılan Raab'ın en dar kısmındaki bir anıt.

Burası Raab Nehri'nin en dar boğazıdır.

“Büyük Vezir 27 Temmuz'da Raab'ı dar yakadan geçmeye yeltendi ancak oldukça etkili bir şekilde müdahale edildi.”³¹⁶

³¹⁶ Montecuccoli, a.g.e., s. 439.

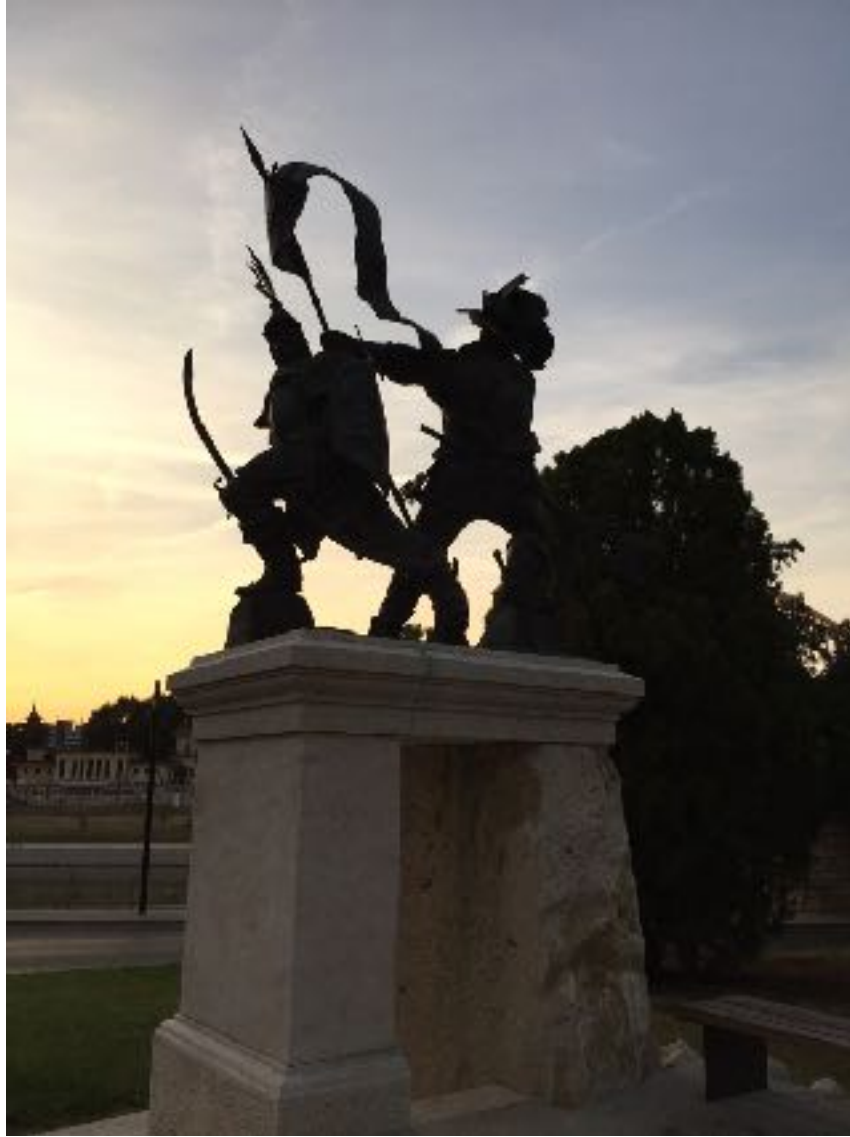
St. Gotthard çıkışı savaş hattının Avusturya cephesi olan Mogersdorf'a doğru giderken gördüğümüz ormanlık ve dağlık arazide zaferin anısına haç işareti.

Montecuccoli ve ordusunun bulunduğu Raab'ın öte yakası: Mogersdorf.

Mogersdorf tepelerinde görünen haç işaretinin altında 1664 yılı anısına Türk askeri için yapılmış bir anıt.

“Gerçekten de bu savaş Hıristiyanların çok güzel ve etkili bir zaferiydi...(bello studio agevolata la vittoria a i Cristiani...)”³¹⁷

³¹⁷ Montecuccoli, *a.g.e.*, s. 437.

SONUÇ

Avrupa’da 1618-1648 yılları arasında cereyan eden Otuz Yıl Savaşları katılan ülkelerin olduğu gibi büyük ordularının askerlerinin de kaderini belirliyordu. Viyana Sarayı’nın *Savaş Meclisi (Hofkriegsrat)* baş generali Raimondo Montecuccoli de bu askerlerin arasındaydı. İtalya’nın Modena kentinde doğan ve kısa sürede amcası Alfonso yahut kuzeni Ernesto Montecuccoli gibi Avusturya ordusunda bir asker olarak hizmet etmek isteyen Montecuccoli’de farklı olan bir şeyler vardı. Bu genç ve yetenekli asker kısa sürede kendini, Otuz Yıl Savaşları’nda İsveç’e karşı savaşırken veya 1661 Macaristan seferinde takviye birliklerinin başında giderken ve nihayetinde Osmanlı İmparatorluğu ile yaşanacak 1664 tarihli St. Gotthard Savaşı’nda genel kumandayı eline alırken bulmuştu.

Askerî kariyerindeki bu hızlı ve kendinden emin yükseliş ile Montecuccoli’nin sadece Avusturya ordusunun “sadık hizmetkârı” olan bir asker olarak düşünmek elbette yanıltıcıdır. Montecuccoli XVII. yüzyılın en önemli bir askerî şahsiyetlerindendir fakat o aynı zamanda sağlam dayanakları olan bir stratejist, entelektüel bir düşünür, derin ve geniş gözlemleriyle de iyi bir tarih yazarıdır. Montecuccoli dediğimiz karakter geniş bir bilgi birikimine sahiptir. Antik Yunan filozoflarının eserlerinden Roma dönemi hukukuna ve Rönesans’ın aydınlanmacı eserlerine kadar pek çok yazılı kültürü okumuş ve zihninde tüm bu eserleri yorumlayarak sağlam bir otoritenin ideal ve düzenli ordusunu planlamıştır.

Tarih, Rönesans ve Reform dönemlerinde tartışılmaz “ulu kilise”nin otoritesinin nasıl sarsıldığını ve akıl yoluyla sorgulanmaya başlandığını göstermiştir. Ya da Hannibal’in, Cesare’nin veya Makedonyalı Philip’in oldukça “büyük” ve bir o kadar da “güçlü” ordularının tedbirsizlikten ve öngörüsüzlükten aldıkları mağlubiyetlerini de kaydetmiştir. İşte ilk çağlara uzanan geniş tarih bilgisiyle Montecuccoli’nin Schwendi’yi, Türklerin büyük sayıdaki ordularına karşı bir saldırı gerçekleştirmenin ve zafer almanın imkânsız olduğunu söylemesi üzerine tecrübesizlikle suçlaması bu bağlamda anlaşılabilir. Çünkü Montecuccoli zihninde dönemin Avrupasında hâlâ yaygın ve egemen olan *Türk korkusunu* bir tabu olmaktan çıkarmış ve gözlemlerini bilimsel metotlarla geliştirerek bu korkuya karşı pek çok taktik ve stratejiler üretmiştir.

Coğrafyanın ülkelerin ve ulusların kaderi olduğunu yinelemek gerekir. Montecuccoli'nin esir düştüğü zamanlar Avusturya'dan uzaklaşarak Stettin'de imparatorluk ordularını İsveç'in ve Almanya'nın gözüyle incelemesi ve bu ordu birliklerinin eksikliklerine çözüm konusunda reformsal teoriler üretmesi oldukça önemlidir. Ancak daha da önemli olan bizzat Macaristan coğrafyasındaki seferde bulunduğu sırada yaptıklarıdır. Öncelikle Avusturya ordusunun, karşısında hatırı sayılacak kadar direndiği ve zafer kazandığı pek görülmemiş Osmanlı ordusuna karşı zayıf olduğu yönlerini sadece gözlem yaparak değil sefer sırasında bu gözlemlerini bizzat kaleme de alarak bilimsel teorileri çerçevesinde pratiğe dönüştürmenin metotlarını ve prensiplerini ortaya koymuştur. Ardından tarihten verdiği örneklerle ve aydınlanmacı fikirlerin getirdiği yepyeni bir bakışla sorgulayan düşünce sistemiyle askerî alanda yapılmasının gerekliliğini düşündüğü reformasyonlarını sıralayarak bu tarzda tertip edilecek bir ordunun Osmanlı ordusuna karşı nasıl üstün gelebileceğini de göstermiştir. Çünkü Raimondo Montecuccoli, yeniçeri ocağından tımar sistemine, askerlere ödenen maaşlardan talim ve tertiblerine değin askerî yapısının yanısıra reâyanın vergi verme usûlünden gıda ve besin kaynaklarına, siyasî bölünmelere yol açan yönetimdeki otorite karışıklıklarından diğer ülkelerle olan ilişkilerine kadar geniş bir yelpazede mercek altına aldığı Osmanlı İmparatorluğu'nun noksan olduğu noktaları bulma peşindeydi. Coğrafya meselesi de Montecuccoli'ye göre bu bağlamda hayatiydi. Zira Macar topraklarında upuzun bir Tuna Nehri'nin varlığı kendi ordusu için Türklere karşı elde tutulması gereken ciddi bir avantajdı. Ayrıca bu bölgelerin ormanlık, dağlık ve bataklıklardan oluşması Türklerin ordusu için olumsuz durumları. Sefere oldukça geç çıkan bu ordunun ne askerlerinin ne de atlarının kışın savaşa almışın olmamaları neticesinde sukûnet içinde bu mevsimi geçirme çabaları da bir diğer eksik olan noktasydı. Dolayısıyla Montecuccoli maddeler hâlinde sıraladığı Osmanlı ordusunun eksikliklerine karşı kendi ordularının da her mevsimde ve koşulda savaşa nasıl hazırlıklı olabileceklerini tüm ayrıntılarıyla prensipler şeklinde kaydediyordu.

Osmanlı İmparatorluğu'nun askerî yapısına Montecuccoli'nin kapsamlı notlarından bakıldığında süregelen “gücü”nü ve “büyüklüğü”nü görmemek mümkün değildir. Montecuccoli Avusturya ordusu için o yıllarda ihtiyaç duyulan sağlam bir stratejistir,

Osmanlıların eksikliklerini kendi taktikleriyle birleştirerek ordularının dizaynlarını değiştirmiştir. Ancak Montecuccoli'nin eserinin büyük bir kısmında sürekli olarak duyduğu hayranlıkla Osmanlı ordusundan bahsetmesi, aşırı sayıda ve farklı tebalardan oluşan düzenli birliklerini seferde ve savaşta nasıl birarada tuttıklarını anlamaya çalışması farklı bir noktada değerlendirilmelidir. Çünkü XVII. yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı askerî teşkilâtı örnek alınan bir statüde olup Avrupa'daki en önemli hasmı olan Avusturya tarafından takip ve taklit edilmiş ve yeniçeriler feyz alınarak bir savaş akademisi olan *Ecolés Militairés* kurulmuştur.

Osmanlı askeriyesi için *yanlış giden neydi* sorusunu burada yinelemek gerekir. General Montecuccoli'nin anlatıklarına göre Türkler topçuluk, barut, güherçile, mühimmat, cephaneye ve bütün âlât ve edevât-ı harbiyye konusunda hiç de çağdaşlarından geri kalır bir durumda değillerdi. Aksine Türklerin İstanbul'da (Pera ve çevresinde) ve Balkanlarda Temeşvar, Ösek, Belgrad, Buda ve Bagnaluca'da arsenelleri yani top ocakları bulunuyordu. Bu arsenalleri beslemek amacıyla da Anadolu'da bulunan maden ocaklarından sürekli olarak barut tedarik edilmekteydi. Elbette gerektiğinde, diğer çağdaşlarında da görüldüğü gibi, başka ülkelerden de barut temin edilmiştir. Fakat Osmanlıların “askerî teknolojilerin gerisinde kaldıkları” ve “kendilerine yeten güçte olmadıklarını” ifade etmek oldukça yanıltıcıdır. Bunların yanı sıra Montecuccoli, Osmanlı ordusunda gördüğü, yukarıda bahsedildiği üzere coğrafi özelliklerin getirdiği sıkıntılara ilâveten sefere geç çıkılması ve kışın savaşmaya hazır olamamaları gibi olumsuz durumların da ötesinde “strateji eksikliği”nin söz konusu olduğunu vurgular. Montecuccoli için bu noksanlık savaşın süresine dair geliştirdiği bir taktiğe zemin hazırlamıştır. Osmanlı ordusu meydan savaşlarını severdi, zihinlerinde tuttıkları zafere olan inançla düşmanın üzerine yıldırım gibi inmek ve hızla savaşı bitirmek onların en önemli özellikleriydi ki bu durum Mohaç'da (1526) kendisini net olarak kanıtlamıştı. Fakat bu duruma karşı Montecuccoli çok önemli bir strateji geliştirerek Türklere karşı yapılacak savaşın meydan muharebesinden uzak, cephe gerisinden sık sık Türk karargâhlarının yoklandığı ve süresinin de oldukça uzun tutulduğu bir savaşın gerekliliğini vurgulamıştır. Nitekim böyle bir taktiği St. Gotthard Savaşı'nda sert bir şekilde göstermiştir. Savaşın tanıklarından Evliyâ Çelebi'nin notlarına bakıldığında St.

Gotthard muharebesinin öncelikle Kaniye'den yorgun dönen askerlerin ve durmaksızın yağın yağmur altında oluşan bataklıkların sebep olduğu sıkıntılardan gözünü açamayan Osmanlı ordusunun tedbirsizliği neticesinde kaybedildiği görülmektedir. Fakat savaşın ilk aşamasında askerlerin zafer havasıyla şenlenip ordugâhlarını terk etmeleri ve otluğa çıkmaları mağlubiyetin asıl sebebidir. Çünkü Montecuccoli'nin ordusu ilk aşamada kayıplar verse de Osmanlı ordusunu takip etmeyi bırakmamış ve gelen takviye birlikleriyle kanatlardan saldırmıştır. Vaziyetin bu şekilde birkaç kez tekrarlanmasıyla uzayan savaş, Osman ordusunda telâşa ve karmaşaya neden olarak Montecuccoli'nin birleşik ordusunun zaferiyle sonuçlanmıştır.

Gözlem gücüne sık sık değindiğimiz Montecuccoli bütün bu sebeplerle XVII. yüzyılın önde gelen ve sağlam bir asker olmasının yanı sıra pek çok farklı özellikleri de bünyesinde barındıran çağının en önemli düşünürlerindedir. Yaşamından Osmanlılarla olan muharebesinin ele alındığı bu çalışma da sadece biyografi ya da savaşın anlatıldığı bir eser de değildir. Bu çalışma dönemin savaşlar silsilesiyle boğuşan Avrupasının, merkezî otoritenin zayıf, yerel güçlerin öne çıktığı dağınık bir coğrafya ortaya çıkan ve kısa sürede Avusturya ordusunda yıldızı parlayan bir askerinin hem kariyerinin hem de zihin dünyasının temel bileşenlerinin, korkusunun hâlâ egemen olduğunun son derece hissedildiği dönemin Osmanlı ordu yapısının ve her iki tarafın da bizzat tarih yazarlarının notlarıyla dünyayı algılama şekillerinin yer aldığı kapsamlı bir çalışmadır.

KAYNAKÇA

Birinci El Kaynaklar

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Maliyyeden Müdevver Defter, no: 12854.

BOA, *Mühimme Defteri*, no: 138, vr. 28.

Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi, *Ahmed Paşa*, no: 216, vr. 141.

Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi, *Tercüme-i Fenn-i Harb*, no: 2770.

Ankara Millî Kütüphane, *Tercüme-i Fenn-i Harb*, no: O6 MIL YZ B/25/1-2.

Kayseri Râşid Efendi Yazma Eserler Kütüphanesi, *Tercüme-i Fenn-i Harb*, no: 1220-2.

Venedik Correr Müzesi, Museo Correr Archivio Morosini=Grimani_232.

Ankara Millî Kütüphane, *Commentaires sur Les Mémoires de Montecuccoli*, no: NE/958 A3.

İkinci El Kaynaklar

A Szentgotthardi Csata: Haboru Es Beke Zrinyi Miklos Koraban, Szombathely: Szüloföld Könyvkiado, 2015.

ADIVAR, Adnan, “Islamic and Western Thought in Turkey”, *Middle East Journal*, 1947, cilt: 1, no: 3.

AGOSTON, Gabor, *Barut, Top ve Tüfek: Osmanlı İmparatorluğu'nun Askeri Gücü ve Silah Sanayisi*, çev. Tanju Akad, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2006.

AGOSTON, Gabor, “The Impact of The Habsburg-Ottoman Wars: A Reassessment”, *Die Schlact von Mogersdorf/St. Gotthard und der Friede von Eisenburg/Vasvar 1664*, Eisenstadt: Burgenlandische Forshungen Band 108, 2016.

AGOSTON, Gabor, “The Ottoman Empire and The Technological Dialogue Between Europe and Asia: The Case of Military Technology and Know-How in The Gunpowder Age”, *Science Between Europe and Asia*, Boston Studies in The Philosophy of Science 275.

AKDAĞ, Mustafa, Celâlî Fetreti, *Ankara Üniversitesi DTCF Dergisi*, 1958, cilt: 16, sayı: 1-2.

- AKDAĞ, Mustafa, “Celâli İsyanlarından Büyük Kaçgunluk 1603-1606”, *Ankara Üniversitesi DTCF Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, 1964, cilt: 2, sayı: 2.
- AKYILDIZ, Ali, “Meclis-i Meşveret”, *Türkiye Diyanet İslam Ansiklopedisi*, 2003, c. 28.
- AGOSTON, Gabor, “Macaristan’da Osmanlı-Habsburg Serhadi 1541-1699: Bir Mukayese”, *Osmanlı Ansiklopedisi*, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 1999, c.1.
- ARISTOTELES, *Retorik*, çev. Mehmet H. Doğan, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2017.
- ARISTOTELES, *Atinalıların Devleti*, çev. Ari Çokona, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2016.
- ASH, Ronald G., *The Thirty Years War: The Holy Roman Empire and Europe 1618-48*, New York: St. Martin’s Press, 1997.
- BARAMOVA, Maria, “Non-splendid Isolation: The Ottoman Empire and The Thirty Years’ War”, *Ashgate Research Companion to The Thirty Years’ War*, Oxford: Routledge, 2014.
- BARKAN, Ömer Lütfi, “Fernand Braudel: La Mediterranee et le monde mediterraneen a l’epoque de Philippe II., Paris 1949, sf. 1160”, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, c. 12/3-4.
- BARKAN, Ömer Lütfi, “The Price Revolution of Sixteenth Century: A Turning Point in the Economic History of the near East”, çev. Justin McCarthy, *International Journal of Middle East Studies*, Cambridge University Press, 1975, c. 6/1.
- BARKAN, Ömer Lütfi, “XVI. Asrın İkinci Yarısında Türkiye’de Fiyat Hareketleri”, *Belleten*, 1970, c. XXXIV/136.
- BARKER, Thomas, *The Military Intellectual and Battle: Raimondo Montecuccoli and The Thirty Years’ War*, Albany: New York State University of New York Press, 1975.
- BLACK, Jeremy Black, *A Military Revolution ? Military Change and European Society 1550-1800*, Basingstoke, Macmillan Education, 1991.
- BLACK, Jeremy Black, “Military Organisations and Military Change in Historical Perspective”, *The Journal of Military History*, 1998, cilt: 62.
- BLACK, Jeremy, “War and World, 1450-2000”, *The Journal of Military History*, 1999, cilt: 63/3.

- BENZONI, G., *Dizionario Biografico Degli Italiani*, Roma: Fondata da Giovanni Treccani, 1982, c.26.
- BERENGER, Jean, *Leopold I (1640-1705): Fondateur De La Puissance Autrichienne*, Paris: Presses Universitaires de France, 2004.
- BİLİCİ, Faruk, “XVII. Yüzyılın İkinci Yarısında Türk-Fransız İlişkileri: Gizli Harpten Objektif İttifaka”, *Osmanlı Ansiklopedisi*, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 1999, cilt: 1.
- BİLİCİ, Faruk, “XVII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu’nun İki Savaş Anatomisi: Saint-Gotthard ve Kandiye”, *XIII. Türk Tarih Kongresi*, 2002.
- BÖREKÇİ, Günhan, “A Contribution to The Military Revolution Debate: The Janissaries Use of Volley Fire During The Long Ottoman-Habsburg War of 1593-1606 and The Problem of Origins”, *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hung*, 2006, cilt: 59/4.
- BRAUDEL, Fernand, *II. Felipe Döneminde Akdeniz ve Akdeniz Dünyası I*, Ankara: İmge Kitabevi, 1993.
- BRUNELLI, Giampiero, “Alfonso Montecuccoli”, *Dizionario Biografico Degli Italiani*, *Dizionario Biografico Degli Italiani*, Roma: Fondata da Giovanni Treccani, 2012, c. 76
- BRUNELLI, Giampiero, “Ernesto Montecuccoli”, *Dizionario Biografico Degli Italiani*, Roma: Fondata da Giovanni Treccani, 2012, c. 76
- BRUNELLI, Giampiero, “Raimondo Montecuccoli”, *Dizionario Biografico Degli Italiani*, Roma: Fondata da Giovanni Treccani, 2012, c. 76.
- BURKE, Peter, *Avrupa’da Rönesans: Merkezler ve Çeperler*, çev. Uygur Abacı, İstanbul: Literatür Yayıncılık, 2003.
- CALDWELL, David H. Caldwell, EWART, Gordon, “Excavations At Eyemouth, Berwickshire In A Mid 16th-Century Trace Italienne Fort”, *Post-Medieval Archaeology*, 1997.
- CAMPANELLA, *Güneş Ülkesi*, çev. Vedat Günyol-Haydar Kazgan, İstanbul: Can Yayınları, 1996.
- CAMPORI, Cesare, “II Generale Ernesto Montecuccoli Atti e memorie delle RR.” *Deputazioni di Storia Patria*, 1872, c.6.

- CIPOLLA, Carlo, *The Economic History of World Population*, Sussex: Harvester Press, 1978.
- CREVEND, Martin Van, *Supplying war: Logistics From Wallenstein to Patton*, Cambridge: Cambridge Univ. Press, 1994.
- COOK, Weston F., *The Hundred Years War for Morocco: Gunpowder and the Military Revolution in the Early Modern Muslim World*, Oxford, Oxford University Press, 1994.
- ÇABUK, Vahid, *Köprülüler*, İstanbul: Kültür Turiz Bakanlığı Yayınları, 1988.
- DAVID, Geza, “Eğri”, *Türkiye Diyanet İslam Ansiklopedisi*, 1994, c. 10.
- DAVID, Geza, FODOR, Pál, *Ottomans, Hungarians and Habsburgs In Central Europe*, Leiden-Boston-Köln, Brill 2000.
- DAVIES, Norman, *Avrupa Tarihi: Doğu'dan Batı'ya, Buz Çağı'ndan Soğuk Savaş'a, Urallar'dan Cebelitarık'a Avrupa'nın Panoraması*, Ankara: İmge Kitabevi, 2011.
- Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *Zübde-i Vekayiât*, haz. A. Özcan, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1995.
- DEVRIES, Kelly, “Gunpowder Weaponry and The Rise of The Early Modern State”, *War in History*, Thousand Oaks: Sage Publications, 1998, cilt: 5/2.
- DICKSON, P. G. M., “The Military Revolution and The State 1500-1800 by Michael Duffy”, *The English Historical Review*, Oxford University Press, 1982, cilt: 97/384.
- DORN, Harold, “The ‘Military Revolution’: Military History or History of Europe?”, *Technology and Culture*, The John Hopkins University Press, 1991 cilt: 32/3.
- DUFFY, Michael, *The Military Revolution and The State 1500-1800*, Exeter: University of Exeter Press, 1980.
- DURANT, Will Ariel, *The Age Of The Louis XIV*, New York: Simon and Schuster, 1963.
- ECKHART, F., *Macaristan Tarihi*, çev. İbrahim Kafesoğlu, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1949.
- ERAVCI, Mustafa, *Avrupa'da Türk İmajı (XVI-XIX. Asır İngiltere Örneği)*, Konya: Çizgi Yamevi, 2010.
- ERGENÇ, Özer, “Osmanlı Merkez Askerinin Nitelik ve Fonksiyonları Üzerine”, *Şehir, Toplum, Devlet Osmanlı Tarihi Yazıları*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2012.

- Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, haz. Seyit Ali kahraman, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2017, 5/2.
- Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, haz. Seyit Ali Kahraman, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2017, 7/1.
- FAROQHI, Suraiya, ERDER, Leila, "Population Rise and Fall in Anatolia 1550-1620", *Middle Eastern Studies*, c. 15-3, 1979.
- FAROQHI, Suraiya, "Crisis and Change 1590-1699", *An Economic and Social History of The Ottoman Empire*, ed. Halil İnalçık, Donald Quataert, c. II, 1600-1914.
- FINKEL, Caroline, *The Administration of Warfare: The Ottoman Military Campaigns in Hungary 1593-1606*, Viyana: VWGÖ, 1988.
- FLEET, Kate, "Italian Perceptions of The Turks in The Fourteenth and Fifteenth Centuries", *Mediterranean Studies* 5, 1995, sayı: 2.
- GAT, Azar, *A History of Military Thought: From the Enlightenment to the Cold War*, Oxford : Oxford University Press, 2001.
- GENÇ, Mehmet, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Devlet ve Ekonomi*, İstanbul: Ötüken Yayınları, 2002.
- GHERARDI, Raffaella, MARTELLI, *La Pace Degli Eserciti e dell'Economia: Montecuccoli e Marsili alla Corte di Vienna*, Bologna: il Mulino, 2009.
- GÖKBİLGİN, M. Tayyib, "Köprülüler", *İslam Ansiklopedisi*, 1950, cilt: 6.
- GÖLEN, Zafer, "Osmanlı Barut Üretim Merkezi: Baruthâne-i Âmire", *Türkler Ansiklopedisi*, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002, cilt: 10.
- GUTHRIE, William P., *Battles of the Thirty Years War: From White Mountain to Nordlingen 1618-1635*, London: Greenwood Press, 2002.
- GRISWOLD, William J., *Anadolu'da Büyük İsyân 1591-1611*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2000.
- HALE, John R., "The Military Reformation", *War and Society in Renaissance Europe*, Baltimore: John Hopkins University Press, 1985.
- HANLON, Gregory, *The Twilight of A Military Tradition: Italian Aristocrats and European Conflicts 1560-1800*, New York: Holmes&Meier, 1988.

- HERBITSCH, Robert, *Wallenstein: Biografie eines Machtenschen*, Viyana: Böhlau Verlag, 2010.
- İLGÜREL, Mücteba, “Köprülü Mehmed Paşa”, *Türkiye Diyanet İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2002, c. 26.
- İHSANOĞLU, Ekmeleddin, *Osmanlı Bilim Mirası: Mirasın Oluşumu, Gelişimi ve Meseleleri*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2017.
- İNALCIK, Halil, “Türkler ve Balkanlar”, *Balkanlar*, İstanbul: Ortadoğu ve Balkan İncelemeleri Vakfı, Eren Yayıncılık, 1993.
- İNALCIK, Halil, “Timar”, *Türkiye Diyanet İslam Ansiklopedisi*, 2012, c. 41.
- İNALCIK, Halil, “Military and Fiscal Transformation in The Ottoman Empire, 1600-1700”, *Archivum Ottomanicum*, Louvain, 1980, cilt: 6.
- JUNKELMANN, Marcus, *Tilly: Der Katholische Feldherr*, Regensburg: Verlag Friedrich Pustet, 2011.
- Yzb. M. Kâmil, “Sengotar Seferi’nde Türk Süvarisinin İstihdamına Ait Bir Tetkik”, *Süvari Mecmuası*, İstanbul: Deniz Matbaası, 1935, sayı. 94.
- KAMPMANN, Christoph, “The Emperor”, *The Ashgate Research Companion to the Thirty Years’ War*, Oxford: Routledge, 2014.
- KARPAT, Kemal Karpat, “Erdel”, *Türkiye Diyanet İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1995.
- KINGRA, Mahinder S., “The Trace Italienne and the Military Revolution During the Eighty Years’ War, 1567-1648”, *The Journal of Military History*, c. 57, sayı:3.
- KOLODZIEJCZYK, Dariusz, “Hotin”, *Türkiye Diyanet İslam Ansiklopedisi*, 1998, c. 18.
- KORTEPER, C. M., “Halil İnalçık’ın Modern Avrupa’nın Gelişmesinde Türk Etkisi Makalesine Yorum”, *Osmanlı ve Dünya: Osmanlı Devleti ve Dünya Tarihindeki Yeri*, İstanbul: Ufuk Kitapları, 2000.
- KUNT, Metin, “Siyasal Sarsıntı Dönemi 1600-1623”, *Türkiye Tarihi*, İstanbul: Cem Yayınevi, 2002, c.3.
- LEWIS, Bernard, *What Went Wrong: The Clash Between Islam and Modernity in The Middle East* The Atlantic Monthly, 2002.

- LEWIS, Bernard, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, çev. Metin Kıratlı, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2000.
- LEVY, Avigdor, "Military Reform and The Problem of Centralization in The Ottoman Empire in The Eighteenth Century", *Middle Eastern Studies*, basım yeri yok: Taylor-Francis, 1982, cilt: 18, no: 3.
- LYNN, John A., "The *Trace Italienne* and The Growth of Armies: The French Case", *The Journal of Military History*, 1991, c. 55/3.
- MACHIAVELLI, Niccolò, *Hükümdar*, çev. Necdet Adabağ, İstanbul: İş Bankası Yayınları, 2014.
- MALLET, Michael E, "The art of war", *Handbook in European History 1400-1600: Late Middle-Ages, Renaissance and Reformation*, cilt: 1, Leiden: Brill, 1994.
- MOLNAR, Miklos, *A Concise History of Hungary*, Cambridge University Press, 2001.
- MONTECUCCOLI, Raimondo, *Memorie del Principe Montecuccoli*, ed. Heinrich von Huysen, Cologne, 1704.
- MONTECUCCOLI, Raimondo, *Mémoires De Montecuccoli: Generalissime Des Troupes De L'empereur Ou Principes De L'Art Militaire*, Amsterdam, 1734.
- MONTECUCCOLI, Raimondo, *Le Opere di Raimondo Montecuccoli*, ed. Raimondo Luraghi, Roma: Ufficio Storico Stato Maggiore dell'Esercito, 1988, c.1.
- MORE, Thomas, *Ütopya*, çev. Ayfer G. Cambier, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2015.
- MORTIMER, Geoff, *Wallenstein: The Enigma of the Thirty Years War*, Londra: Palgrave Macmillan, 2010.
- MORTIMER, Geoff, *The Origins of the Thirty Years war and the Revolt in Bohemia 1618*, Hampshire: Palgrave Macmillian Publishing, 2015.
- Na'îmâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na'îmâ*, haz. Mehmet İpşirli, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2007, c. I.
- ÖZ, Mehmet, "II. Viyana Seferine Kadar XVII. Yüzyıl", *Türkler Ansiklopedisi*, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002, c.9.
- ÖZ, Mehmet, *Osmanlı'da "Çözülme" ve Gelenekçi Yorumcuları*, İstanbul: Dergah Yayınları, 1997.

- ÖZCAN, Abdülkadir, “Köprülüzâde Fâzıl Ahmed Paşa”, *İslam Ansiklopedisi*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2002, cilt: 26.
- ÖZCAN, Abdülkadir, “Osmanlı Devleti’nin Askerî Yapısı”, *Türkler Ansiklopedisi*, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002, cilt: 10.
- ÖZEL, Oktay, “Population Changes in Ottoman Anatolia During The 16th and 17th Centuries: The ‘Demographic Crisis’ Reconsidered”, *International Journal of Middle East Studies*, cilt: 36/2 (Mayıs 2004).
- PAMUK, Şevket, “The Price Revolution in The Ottoman Empire Reconsidered”, *Middle East Studies*, 2001, c.33.
- PAPP, Sandor, “Zitvatorok Antlaşması”, *Türkiye diyanet İslam Ansiklopedisi*, 2013, c. 44.
- PARET, Peter, *Makers of Modern Strategy: From Machiavelli to The Nuclear Age*, Oxford: Clarendon Press, 1986.
- PARKER, Geoffrey, *Askeri Devrim 1500-1800: Batı’nın Yükselişinde Askerî Yenilikler*, İstanbul: Küre Yayınları, 2006.
- PARKER, Geoffrey, *The Thirty Years’ War*, London: Routledge&Began Paul Publishing, 1984.
- PARROT, David, “Strategy and Tactics in The Thirty Years’ War: The ‘Military Revolution’”, *Militargeschichtliche Mitteilungen*, Freiburg: Oldenbourg, 1985, no: 2.
- PARROT, David, *The Business of War: Military Enterprise and Military Revolution in Early Modern Europe*, Cambridge, Cambridge University Press, 2012
- PARROT, David, “The Military Revolution in Early Modern Europe”, *History Today*, Londra: History Today, 1992, cilt: 42.
- Peçevî Tarihi, haz. Bekir Sıtkı Baykal, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1992, c. 1.
- PIGNA, Giovanni Battista, *Il Principe di Giovan Battista Nicolucci*, Venedik, 1561.
- PLATON, *Devlet*, çev., Sabahattin Eyuboğlu-M. Ali Cimcoz, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2000
- POLISENSKY, J. V., *War and Society in Europe 1618-1648*, London: Cambridge University Press, 1978, s. 17-26

- RAPETTI, Gianni, “Il Difensore Dell’Impero: La Vittoria di Montecuccoli a San Gottardo”, <http://www.storiadelmondo.com//28/rapetti.montecuccoli.pdf>, (alıntı tarihi: 05/01/2017).
- RASLER, Karen, THOMPSON, William R., “War, The Military Revolution Controversy and Army Expansion”, *Comparative Political Studies*, Thousand Oaks: Sage Publications, 1999, cilt: 32/1.
- Râşid Mehmed Efendi-Çelebizâde İsmâil Âsım Efendi, *Tarih-i Râşid I*, haz. A. Özcan-Y. Uğur, İstanbul: Klasik Yayınları, 2013.
- READE, Hubert G. R., *Sidelights on The Thirty Years War*, c. 1, Londra: Kegan Paul, Trench, Trubner Publishing, 1924.
- ROBERTS, Michael, “The ‘Military Revolution’, 1560-1660, *Essays in Swedish History*, Minneapolis: University of Minnesota Press, Londra, 1967.
- ROGERS, Clifford J., “The Military Revolutions of Hundred Years’ War”, *The Journal of Military History*, 1993, cilt: 57.
- ROSSI, Berardo, “Raimondo Montecuccoli: Un Cittadino dell’Europa del Seicento”, *Rassegna Frignase*, Edizioni Digi Graf, Pontecchio Marconi (Bo) 2003, sayı 33.
- SANTO, Franco, *Raimondo Montecuccoli: Uomo, Soldato, Letterato Europe*, Modena: Rivista Militare, 2009.
- SAVAŞ, Ali İbrahim, “Osmanlı Devleti ile Habsburg İmparatorluğu Arasındaki Diplomatik İlişkiler”, *Türkler Ansiklopedisi*, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002, cilt: 9.
- SETTON, Kenneth M., *Venice, Austria and The Turks in The Seventeenth Century*, Philadelphia: The American Philosophical Society, 1991.
- SETTON, Kenneth M., *Western Hostility to Islam and Prophecies of Turkish Doom*, American Philosophical Society, 1992.
- SEZGİN, İbrahim, “Osmanlı İmparatorluğu’ndaki Baruthâneler ve Barut İmalatı”, *Türkler Ansiklopedisi*, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, c. 10.
- Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, *Zeyl-i Fezleke*, haz. Nazire Karaçay Türkal, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2012.
- SOYKUT, Mustafa, *Italian Perceptions of The Ottomans: Conflict and Politics Through Pontifical and Venetian Sources*, Frankfurt: Peter Lang, 2011.

- SPERL, Karin, Martin Scheutz, ed. Arno Strohmeyer, *Die Schlacht von Mogersdorf/St. Gotthard und der Friede von Eisenburg/Vasvar 1664: Rahmenbedingungen, Akteure, Auswirkungen und Rezeption eines europäischen Ereignisses*, Eisenstadt: Liebenprint, 2016.
- STEINBERG, S. H., *The "Thirty Years War" and the Conflict for European Hegemony 1600-1660*, Londra: Edward Arnold Publishers, 1966.
- STEPANEK, Petr, "Zitvatoruk (1606) ve Vasvar (1664) Anlaşmaları Arasında Orta Avrupa'da Osmanlı Siyaseti", *Türkler Ansiklopedisi*, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002, cilt: 9.
- STRADLING, Rob A., "A 'Military Revolution': The Fall-Out From The Fall-In", *European History Quaterly*, 1994, cilt: 24.
- STPANEK, Petr, "Zitvatoruk (1606) ve Vasvar (1664) Anlaşmaları Arasında Orta Avrupa'da Osmanlı Siyaseti", çev. Ramazan Kılınç, *Türkler Ansiklopedisi*, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002.
- ŞİMŞİRGİL, Ahmet, "Osmanlı İdaresinde Uyvar'ın Hazine Defterleri ve Bir Bütçe Örneği", *Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 1998.
- ŞİMŞİRGİL, Ahmet, *Slovakya'da Osmanlılar*, İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2012.
- TUĞLUCA, Murat, "İyi Lojistik, Kötü Taktik: St. Gotthard (1664) ve Zenta (1697) Savaşlarının Ortak Taktik Hataları", *XIV. Askerî Tarih Kongresi Bildirileri-I*, 2012.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1983, cilt: 3/1.
- WEDGWOOD, C. V., *The Thirty Years War*, Londra: Jonathan Cape Publishers, 1966.
- WIESNER, Merry E., *Erken Modern Dönemde Avrupa 1450-1789*, çev. Hamit Çalışkan, İstanbul: İş Bankası Yayınları, 2009.
- VERHAAREN, Christine Isom, *Kâfirle İttifak: 16. Yüzyılda Osmanlı-Fransız Anlaşması*, çev. Ayla Ortaç, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2015.
- ZINKEISSEN, Johann Wilhelm, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi 1623-1669*, çev. Nilüfer Epçeli, İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2011, c. 4.
- Zübde-i Vekayiât*, haz. Abdülkadir Özcan, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1995.

EKLER

EK 1. General Raimondo Montecucoli

Fotoğraf: Nursel Doğan, Biblioteca Universitaria di Bologna, Aralık 2015.

EK 2. Otuz Yıl Savaşları'nda Raimondo Montecucoli

EK 3. 1664 St. Gotthard Muharebesi'nde İmparatorluk Generali Raimondo Montecucoli.

EK 4. Yeniçerilerin Raab Nehri Üzerinden Geçişleri

Fotoğraf: Die Schlacht von Mogersdorf/St. Gotthard und der Friede von Eisenburg/
Vasvar 1664 adlı kitabın 157. Sayfasından alınmıştır.

EK 5. Tercüme-i Fenn-i Harb'in ilk sayfası.

EK 6. Tercüme-i Fenn-i Harb İçindekiler Tablosu

BAHS-İ EVVEL	FÜNÛN-İ HARBİYYE'DE MÂKÂLÂT-I ŞÂMİL MUAYENEDEN İBÂRET OLUB BİR NİCE ENVÂİ UNVÂNÂT VE FÛSÛL VE TENBİHÂTTAN OLUŞUR.
Evvelki Bâb	Ta'rif ve Tehdîd ve Aksâm ve Envâi-i Harbe Dair Makalâttır.
İkinci Bâb	Tedârik-i Harbiyye Keyfiyetlerinden Bahs İdüb Unvânât ve Füsûl ve Ezyâl ve Tenbihâti Camî'dir.
Birinci Unvân	Rical-i Harb Tedârîki Beyânındadır.
İkinci Unvân	Toplara Dâir Umûrdan Bahs İder.
Üçüncü Unvân	Ba'z Mühimmâtdan Bahs İder.
Dördüncü Unvân	Mevâni-i Zaruriyye-i Külliyyeden Bahs İder.
Beşinci Unvân	Hazine Ahvâlinden Bahs İder.
Üçüncü Bâb	Temhîd-i Merâm Ve Tertîb-i Umûr Beyânındadır.
Evvelki Unvân	Tertîb-i Âmm'dan Bahs İder.
İkinci Unvân	Tertîb-i Mehâmm-ı Harbiyyede Hasımın Kuvvet ve Mekânetine Muvâfakat ve Müsâvât-ı Keyfiyetlerinden Bahs İder.
Üçüncü Unvân	Bir Memleketin Mevki-i Tabi'iyyesine ve Havâs-ı Lâzimesine Muvâfakat ile Temhîd ve Tertîb-i Umûr Beyânındadır.
Dördüncü Unvân	Seferde Maksûd-ı Aslî Olan Gâyete Muvaffak-ı Temhîd ve Tertîb Esbâb-ı Lâzimedan Bahs İder.
Altıncı Unvân	Düşman Şerrinden Hamiyye ve Tahaffuz için olan Seferlerden Bahs İder.
Yedinci Unvân	İmdâd ve İânet Ahvâlinden Bahs İder.
Sekizinci Unvân	Temhîdât ve Tertîbât-ı Cizyeden Bahs İder.
Dördüncü Bâb	Faal ve Amele Dâir Ahvâl Beyânındadır.
Evvelki Unvân	Meşveretden Bahs İder.

İkinci Unvân	Esrâr Ahvâlinde Bahs İder.
Üçüncü Unvân	Sûrat ve Çabukluk Ahvâlinde Bahs İder.
Dördüncü Unvân	Esnâ-i Tarîkde Meşy ve Seyre Dâir Ahvâlden Bahs İder.
Beşinci Unvân	Taburun Meks Ve İkâmetinden Bahs İder.
Altıncı Unvân	Cengden Bahs İder.
Beşinci Bâb	Mevâzi-i Mahsuna Ahvâli Beyânındadır.
Evvelki Unvân	Mebânî-i Husûna Dâir Ahvâlden bahs ider.
İkinci Unvân	Husûn ve kıla hücum ve istila tarîkleri beyânındadır.
BAHS-İ SÂNÎ	ÂLÎ-OSMÂN ASKERİYLE NEMÇE ASKERİ BEYNİNDE DİYÂR-I ENGÜRÜS'TE TEDÂVÜL İDEN HARB VE KİTÂLE DAİR MÂKÂLÂTTIR.
Evvelki Bâb	Hüsn-i Nizâmdan Bahs İder.
İkinci Bâb	Tedârikden Bahs İder.
Evvelki Madde	Beher Hâl Harb ve Darb Tedârikinden Bahs İder.
Makale	Osmâniyân Askerlerinde Cebir Noksaan Kâidelerini Beyân İder.
Makale	Osmâniyân Askeri Esnafından Bahs İder.
Makale	Nemçe Çâsârı ve Sâir Mülûk-i Nâsâri Askerleri Esnafından Bahs İder.
İkinci Madde	Toplara Dâir Ahvâlden Beyânındadır.
Makale	Osmânlunun Topları Ahvâlinde Bahs İder.
Makale	Çâsâr Askerinin Topları Ahvâlinde Bahs İder.
Üçüncü Bâb	Tertîb ve Ta'dîd ve Tehiyye ve Temhîd-i Keyfiyyetleri Beyânındadır.

Evvelki Madde	Emr-i Temhîdin Doru Tarîkinden Bahs İder.
İkinci Madde	Asker-i Osmâniyye'ye Göre Zamana Nisbet Temhîd-i Umûr-ı Seferiyyeden Bahs İder.
Üçüncü Madde	Mekâne-i Nazar İle Temhîd-i Umûr-i Seferiyye Beyânındadır.
Dördüncü Madde	Harb ve Kıtâle Mübâderet ve Şurû' Ahvâli beyânındadır.
Beşinci Madde	Tehaffuz Tarîkiyle Olan Seferlerden Bahs İder.
Dördüncü Bâb	Vâz'-i Amele Dâir Harekât ve Hâlâtı Beyân İder.
Evvelki Madde	Meşveretden ve Esrar-ı Devletden ve İkdâm ve İhtimâmdan Bahs İder.
Üçüncü Madde	Askergâh Ahvâlin Beyân İder.
Dördüncü Madde	Cengler Ahvâli Beyânındadır.
Beşinci Bâb	Kale ve Husûn Ahvali Beyânındadır.
Altıncı Bâb	Sahra ve Meydan Cenglerinden Bahs İder.
Evvelki Madde	Cezire-i Cenglerden bahs ider.
İkinci Madde	Külliyetli Cenglerden Bahs İder.
BAHS-İ SÂLİS	ÂLÎ-OSMÂN ASKERİYLE DİYÂR-I ENGÜRÜS SEFERLERİNDE VUKÛ BULAN BAZI HÂLÂT VE KEYFİYYÂTA VUKUF VE İTLA VE ÂGÂH VE İNTİBAH-I LÂZİME HÂLİMİZ OLMAĞLA BU MAHALDE BİR KAC SENELİK VEKÂYİDEN BAHSEDER.
Evvelki Bâb	Tarih-i Milâd-ı Hz. Mesih'in 1661'inci Senesi Vekâyinden Bahs İder.
İkinci Bâb	Milâd-ı Hz. Mesih'in 1662'inci Senesi Vekâyinden Bahs İder.
Üçüncü Bâb	Milâd-ı Hz. Mesih'in 1663'üncü Senesi Vekâyinden Bahs İder.
Dördüncü Bâb	Milâd-ı Hz. Mesih'in 1664'üncü Senesi Vekâyinden Bahs İder.

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS/DOKTORA TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 12/02/2018

Tez Başlığı: Osmanlı-Habsburg Savaşlarında Bir General: Raimondo Montecuccoli ve Tercüme-i Fenn-i Harb (1660-1664)

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 187 sayfalık kısmına ilişkin, 12/02/2018 tarihinde tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 5 'tir.

Uygulanan filtrelemeler:

1. Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç,
2. Kaynakça hariç
3. Alıntılar hariç/dâhil
4. 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

12/02/2018
Tarih ve İmza

Adı Soyadı: Nursel Doğan
Öğrenci No: N12220966
Anabilim Dalı: Tarih
Programı: Tezli Yüksek Lisans
Statüsü: Yüksek Lisans

DANISMAN ONAYI

UYGUNDUR.

Prof. Dr. Rüya KILIÇ

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ ÇALIŞMASI ETİK KURUL İZİN MUAFİYETİ FORMU

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 12/02/2018

Tez Başlığı: Osmanlı-Habsburg Savaşlarında Bir General: Raimondo Montecuccoli ve Tercüme-i Fenn-i Harb (1660-1664)

Yukarıda başlığı/konusu gösterilen tez çalışmam:

1. İnsan ve hayvan üzerinde deney niteliği taşımamaktadır,
2. Biyolojik materyal (kan, idrar vb. biyolojik sıvılar ve numuneler) kullanılmasını gerektirmemektedir.
3. Beden bütünlüğüne müdahale içermemektedir.
4. Gözlemsel ve betimsel araştırma (anket, ölçek/skala çalışmaları, dosya taramaları, veri kaynakları taraması, sistem-model geliştirme çalışmaları) niteliğinde değildir.

Hacettepe Üniversitesi Etik Kurullar ve Komisyonlarının Yönergelerini inceledim ve bunlara göre tez çalışmamın yürütülebilmesi için herhangi bir Etik Kuruldan izin alınmasına gerek olmadığını; aksi durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

12/02/2018
Tarih ve İmza

Adı Soyadı: Nursel Doğan
Öğrenci No: N12220966
Anabilim Dalı: Tarih
Programı: Tezli Yüksek Lisans
Statüsü: Yüksek Lisans

DANIŞMAN GÖRÜŞÜ VE ONAYI

Prof. Dr. Rüya KILIÇ